magazin istoric

ANUL XXIII NR. 11 (272) NOIEMBRIE 1989

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — PARTID AL ISTORIEI ŞI VIITORULUI ROMÂNIEI

Putem afirma cu deplin temei că partidul nostru şi-a îndeplinit şi îşi îndeplineşte cu cinste misiunea sa istorică de detaşament revoluţionar, de centru vital al întregii naţiuni — şi a călăuzit şi călăuzeşte poporul nostru pe calea făuririi socialismului şi comunismului.

NICOLAE CEAUŞESCU

Aspiraţiile fundamentale cu care s-a identificat poporul român în cursul întregii sale istorii, dorinţa sa de a trăi în deplină unitate, de a fi liber, independent şi suveran au cunoscut adevărata lor împlinire în epoca inaugurată de revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, începută la 23 August 1944, care a deschis o eră nouă, de transformări structurale, calea făuririi societăţii socialiste în România, a cuceririi deplinei independenţe şi suveranităţi naţionale. Încununare a unui trecut glorios de lupte pentru dreptate socială şi libertate naţională, actul istoric din August 1944 a constituit o măreaţă izbîndă a maselor largi de oameni ai muncii, a tuturor forţelor înaintate ale ţării, organizate şi conduse de Partidul Comunist Român în marile bătălii împotriva exploatării, a politicii imperialiste de dominaţie, a ascensiunii fascismului în Europa, pentru apărarea independenţei şi integrităţii României.

Privită în contextul istoriei naţionale, cu raportări atît la etapele luptei poporului nostru pentru libertate şi independenţă ce au premers-o, cît şi la cele care i-au urmat, revoluţia de eliberare socială şi naţională îşi reliefează legăturile determinative cu toate înfăptuirile revoluţionare din această ţară. O numim deci, pe drept cuvînt, întruchipare şi simbol a întregii evoluţii parcurse de înaintaşi prin secole, fiindcă în fundamentele sale ea încorporează tot ceea ce au clădit şi au semnificat bătăliile pentru libertate naţională şi dreptate socială desfăşurate de români.

Actul insurecţional de la 23 August 1944, care a marcat începutul revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, a dus la înlăturarea regimului antonescian şi instaurarea unui guvern democratic — expresie politică a amplei coaliţii de forţe naţionale, iniţiată şi condusă de Partidul Comunist Român, pe baza unui program ce răspundea obiectivelor fundamentale ale acelui moment istoric: ieşirea ţării din războiul hitlerist şi alăturarea ei la coaliţia Naţiunilor Unite, alungarea trupelor hitleristo-horthyste şi eliberarea părţii de nord-vest a ţării cotropită de horthyşti în urma dictatului fascist de la Viena, asigurarea dezvoltării democratice a societăţii româneşti.

Eroismul dovedit în luptele pentru eliberarea completă a teritoriului naţional precum şi a Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei, imensele eforturi materiale ale ţării noastre în războiul antihitlerist sînt o contribuţie inestimabilă a poporului român la istoria

universală — subliniată și recunoscută încă la vremea respectivă de factori politici și militari de cea mai mare autoritate.

Act al voinței și demnității naționale, August 1944 a însemnat, totodată, izvorul marilor deveniri ale istoriei noi a românilor. O istorie care a propulsat în prim-planul desfășurărilor acele forțe social-politice profund atașate ideilor de progres, de continuare a operei de creație istorică a iluștrilor înaintași și ridicarea ei pe noi trepte de afirmare.

Generată de profundele procese care exprimau necesitățile istorice de dezvoltare a României pe calea progresului, născută în condițiile maturizate de o îndelungată evoluție economică, socială și politică a societății românești și ale situației revoluționare create ca urmare a adîncirii, în anii celui de-al doilea război mondial, atît a antagonismelor de clasă cît și a antagonismului ireductibil dintre națiunea română și dominația imperialistă, revoluția din România a fost un fenomen istoric legic. Sarcinile istorice pe care le avea de rezolvat revoluția i-au imprimat un ritm și un caracter specific și complex, au angrenat masele largi muncitoare în procesul revoluționar. Rolul jucat de clasa muncitoare și de Partidul Comunist Român în opera de organizare și conducere a revoluției, capacitatea partidului comunist de a dirija energiile revoluționare ale națiunii, hotărîrea maselor de a merge mai departe pe calea unor importante și profunde transformări politice și sociale, au făcut ca revoluția declanșată la 23 August 1944 să se dezvolte nemijlocit din mișcarea antifascistă a întregului popor.

August 1944 a reprezentat, totodată, începutul amplului proces revoluționar unitar și neîntrerupt de înaintare a României pe calea democrației și socialismului. Sub conducerea Partidului Comunist Român, masele populare, bucurîndu-se, pentru prima oară în decursul istoriei, de drepturi și libertăți politice, și-au croit drum larg de afirmare pe scena politică a țării. Ieșit din ilegalitate chiar în momentul declanșării revoluției, partidul comunist și-a reorganizat în scurt timp întreaga activitate, avînd organizații puternice în principalele întreprinderi industriale, la sate, în instituții de cultură și învățămînt, în toate centrele țării. Dovedind o înaltă maturitate politică, cucerită în grelele bătălii de clasă, precum și o deosebită capacitate de stăpînire a tuturor formelor luptei politice, partidul a condus procesul de ample transformări revoluționare în care se înscrisese țara, cucerind puterea de stat și asigurînd alianțele de clasă și politice adecvate și o asemenea succesiune în înfăptuirea sarcinilor de diferite naturi ale revoluției, încît experiența desfășurării ei în România a adus elemente noi, originale, în strategia trecerii de la desăvîrșirea transformărilor de ordin general-democratic la cele de ordin socialist.

Creșterea rolului și influenței maselor populare în viața politică a fost un fenomen pregnant și cu urmări imediate. În decurs de numai cîteva luni, au fost răsturnate trei guverne în care reprezentanții claselor exploatatoare dețineau majoritatea și s-a instaurat, la 6 martie 1945, un guvern democratic muncitoresc-țărănesc, primul în care precumpăneau reprezentanții clasei muncitoare și ai țărănimii. În scurt timp, lupta maselor populare conduse de partidul comunist a făcut posibilă cîștigarea alegerilor parlamentare din noiembrie 1946 și cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea, cu celelalte categorii de oameni ai muncii. Neputînd ține pasul cu marile procese transformatoare, incapabile să răspundă cerințelor noii etape istorice, grupările politice ale claselor exploatatoare, regele străin, fără vreo legătură cu viața poporului, cu aspirațiile sale, s-au autoizolat și au părăsit scena istoriei. În acest context, abolirea monarhiei, instituție feudală, de mult depășită, și proclamarea Republicii, la 30 Decembrie 1947, au imprimat un caracter socialist puterii de stat.

Anul 1948, a însemnat trecerea de la revoluția populară la o nouă etapă istorică, aceea a construirii bazelor socialismului. Refacerea partidului unic al clasei muncitoare, în februarie 1948, prin unificarea politică, ideologică și organizatorică a P.C.R. și P.S.D., a asigurat forța politică conducătoare a întregului proces revoluționar din țara noastră, în măsură să favorizeze ascensiunea factorilor de înnoire și transformare revoluționară a tuturor componentelor societății în noua etapă a revoluției socialiste. Naționalizarea principalelor mijloace de producție, la 11 iunie 1948, prin lichidarea proprietății capitaliste, a pus bazele dezvoltării socialiste a economiei românești, iar încheierea cooperativizării agriculturii în 1962, proces declanșat în 1949, a dus la generalizarea relațiilor de producție socialiste în întreaga economie, sarcină de importanță fundamentală pentru victoria noii orînduiri socialiste.

În acest fel, într-o perioadă istoricește scurtă, poporul român, sub conducerea partidului său comunist, a înfăptuit o operă materială și spirituală de mare densitate istorică. Transformările economico-sociale revoluționare în perioada 1948-1965 au asi-

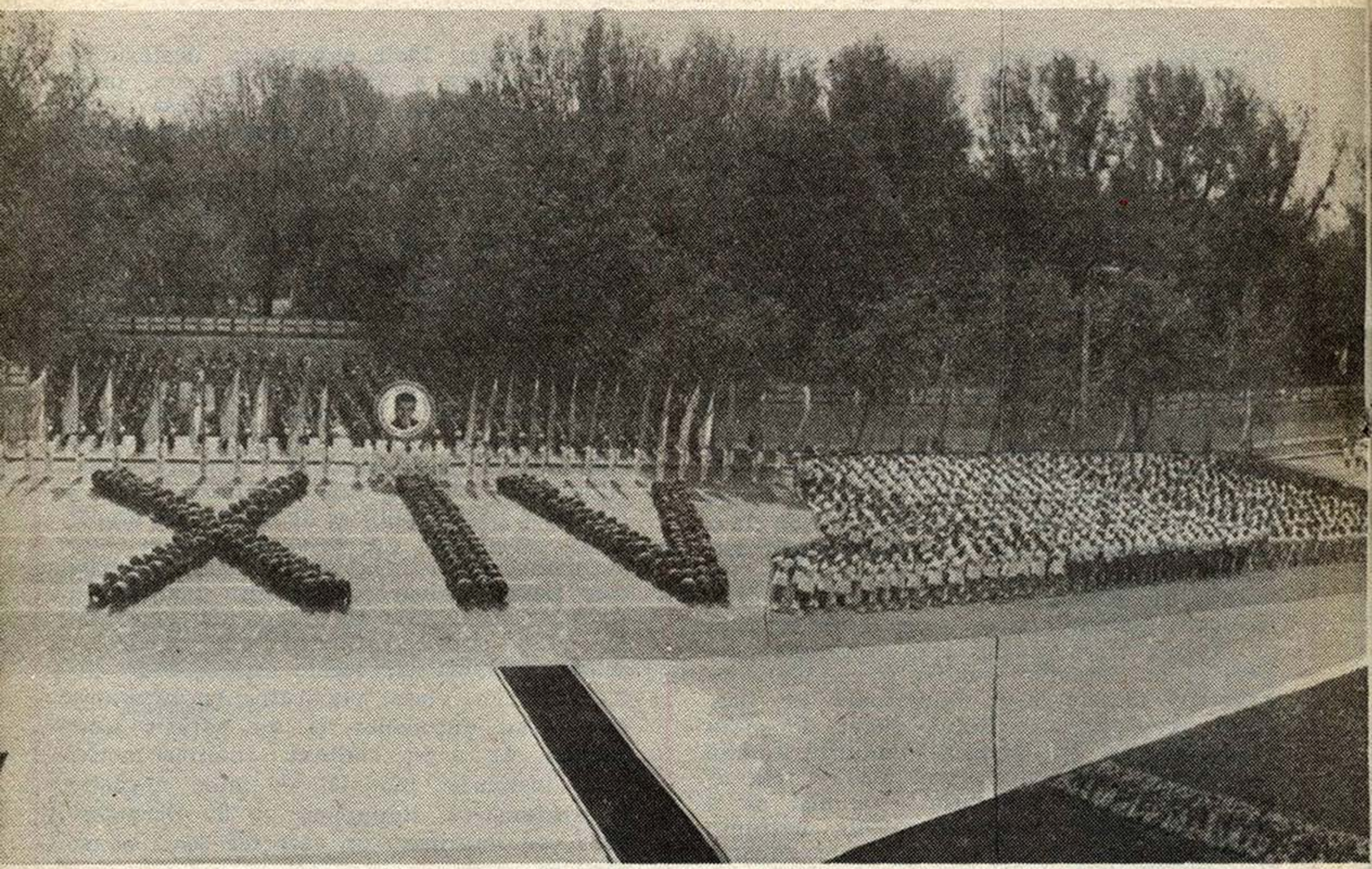

gurat înlăturarea exploatării omului de către om, dezvoltarea pe baze socialiste a industriei, a agriculturii, a tuturor sectoarelor de activitate.

Pe drumul mereu ascendent deschis de revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, un moment de cotitură radicală, de adevărată răscruce istorică l-a constituit Congresul IX, din iulie 1965, cînd în fruntea Partidului Comunist Român a fost ales marele fiu al neamului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Începînd din acel iulie 1965 s-a produs în România, în viața de zi cu zi a celor care am fost și sîntem martorii memorabilelor transformări, o deschidere fără precedent, o iluminare profundă a orizonturilor devenirii noastre, o descătușare năvalnică a energiilor creatoare ale întregii națiuni, focalizate spre țelul unic al triumfului idealurilor socialiste și comuniste, ale libertății și independenței patriei.

În această succesiune firească ne apare în toată profunzimea aprecierea secretarului general, potrivit căreia *„Congresul al IX-lea nu ar fi fost posibil fără înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, fără celelalte congrese ale partidului, fără lupta îndelungată a înaintașilor noștri pentru formarea poporului, a statului național român"*. Congresul IX a evidențiat cu putere capacitatea partidului și a clasei muncitoare de a sintetiza cuceririle etapelor anterioare de dezvoltare a țării și de a da orientări novatoare pentru ca, pornind de la aceste cuceriri, să se facă saltul calitativ necesar continuării pe trepte superioare a procesului de edificare a societății socialiste.

Acest congres a intrat în istorie prin proclamarea fermă a dreptului inalienabil al partidului nostru de a-și elabora de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, aplicînd în mod creator principiile socialismului științific la condițiile concrete din țara noastră.

Pentru climatul general în care s-a desfășurat opera constructivă a poporului român după anul 1965, de o deosebită importanță a fost faptul că istoria noastră multimilenară a fost repusă în drepturile ei legitime, gloriosul trecut de luptă, strălucita civilizație fău-

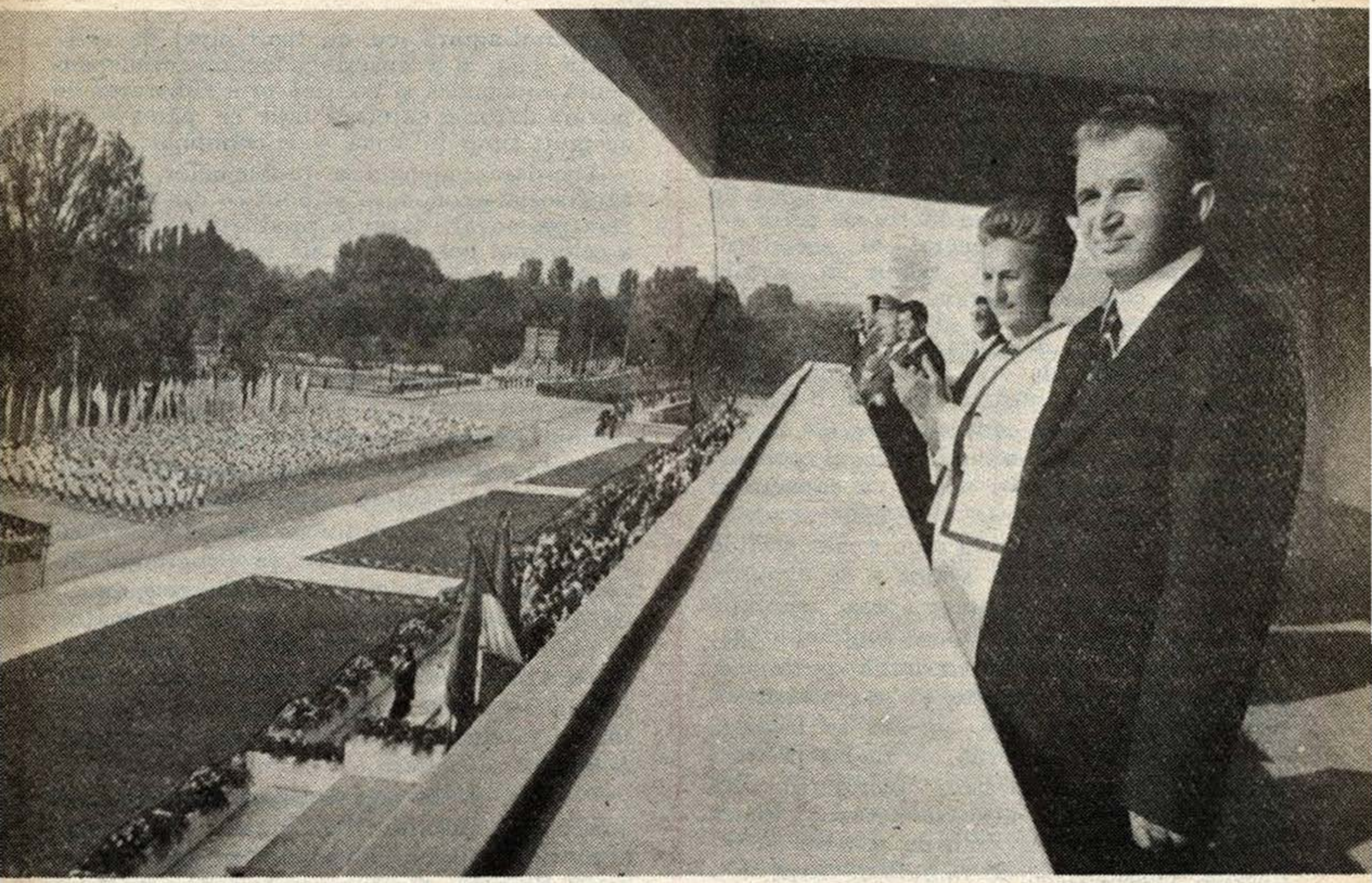

rită de strămoşii geto-daci, popor de nemuritori nu numai prin pilda de eroism pe care au oferit-o civilizaţiei umane, ci şi prin stăruinţa cu care s-au înscris în conştiinţa universală, devenind însemne ale demnităţii şi mîndriei noastre naţionale. Apelul la adevăr, raportarea permanentă la trecutul multimilenar au sporit încrederea în forţa şi capacitatea naţiunii noastre socialiste de a-şi hotărî prezentul şi viitorul într-o epocă de mari frămîntări în istoria omenirii. Vedem, aşadar, limpede, graţie noului curs imprimat scrierii şi înţelegerii istoriei, caracterului ei unic şi unitar, sensul clar şi deplin al valorii moştenirii culturale pe care am preluat-o şi sîntem datori s-o trasmitem generaţiilor ce vor veni.

Prin larga deschidere spre înnoiri şi perfecţionări pe care a declanşat-o în toate domeniile de activitate, Congresul IX a generat un nou şi eficient stil de muncă, înrîurind hotărîtor înfăptuirea întregii opere de edificare socialistă a ţării.

Pe baza orientărilor generale stabilite de Congresul IX, întărite şi dezvoltate continuu de celelalte congrese şi de conferinţele naţionale ale partidului, de tezele de inestimabilă valoare teoretică şi practică elaborate de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, România a înregistrat, în cei aproape 25 ani, o dezvoltare multilaterală, făcînd paşi uriaşi pe calea făuririi unei economii socialiste moderne. În centrul strategiei de dezvoltare economico-socială a ţării, partidul a situat politica de industrializare, ca factor decisiv al creşterii stabilităţii economice, al folosirii raţionale a potenţialului material şi uman, al întăririi independenţei naţionale, al amplificării schimburilor externe şi cooperării cu alte state. Viaţa a validat pe deplin această orientare, infirmînd definitiv teoria atît de mult vehiculată de anumite cercuri de peste hotare potrivit căreia România trebuia să rămînă o ţară „eminamente agrară", „o grădină", cît şi teoriile care puneau sub semnul întrebării sau chiar negau capacitatea şi posibilităţile regimului social-politic din ţara noastră de a asigura dezvoltarea multilaterală a patriei, necesitatea industrializării ei puternice, în pas cu ultimele cuceriri tehnico-ştiinţifice pe plan mondial.

Dezvoltarea şi modernizarea continuă a forţelor de producţie au fost posibile şi ca urmare a lichidării concepţiei potrivit căreia nu trebuia dezvoltată cercetarea

științifică proprie. Pe baza programelor speciale stabilite de congresele și conferințele naționale ale partidului, a orientărilor formulate de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a fost organizată o amplă rețea de institute și unități de cercetare, știința devenind cu adevărat o forță de producție și, totodată, un factor de prim ordin al progresului general al societății. Promovarea progresului tehnic în deplin consens cu cele mai de seamă cuceriri pe plan mondial, creșterea rolului gîndirii și cercetării științifice proprii, dezvoltarea ramurilor economice moderne, de vîrf, însoțite de ridicarea nivelului de pregătire științifico-tehnică a clasei muncitoare, sînt expresii ale caracterului realist, profund științific al politicii generale a partidului nostru, a capacității sale de a găsi soluțiile cele mai potrivite pentru dezvoltarea țării în raport cu condițiile ei specifice, dar ținînd seama și de evoluția întregii umanități, de impetuoasa revoluție științifică și tehnică din lumea contemporană.

Alături de o industrie modernă, puternică, procesul amplu și complex al dezvoltării social-economice din țara noastră se bazează pe o agricultură modernă, de înaltă productivitate. Partidul nostru, secretarul său general au situat și situează această ramură economică pe același plan de atenție cu industria, considerîndu-le ramuri de bază, hotărîtoare pentru dezvoltarea armonioasă a economiei românești, pentru ridicarea nivelului de trai, material și spiritual, al poporului. Prin fundamentarea conceptului noii revoluții agrare, care vizează producția agricolă, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială generală a satelor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a dat un răspuns limpede complexelor probleme din acest domeniu de activitate, în contextul revoluției tehnico-științifice actuale, al prefacerilor structurale din toate sectoarele vieții sociale.

În epoca inaugurată de Congresul IX — cea mai bogată în realizări din întreaga existență instorică a României, căreia poporul i-a dat numele marelui nostru conducător Nicolae Ceaușescu — s-a obținut consolidarea economiei socialiste și dezvoltarea intensivă a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării, iar la începutul anilor '80 s-a trecut la o nouă etapă de dezvoltare, aceea a construirii societății socialiste multilateral dezvoltate și înfăptuirea integrală a Programului partidului, ce se va încheia în jurul anului 2000. România s-a transformat, datorită opțiunii socialiste, dintr-o țară slab dezvoltată, predominant agrară, într-o țară industrial-agrară, cu un înalt nivel de civilizație. Ea și-a cucerit adevărata independență economică și politică prin eliberarea de povara datoriei externe, fapt ce părea — nu cu mult timp în urmă — de neîmplinit.

Abordarea globală a problemelor dezvoltării social-economice și politice din perspectiva promovării largi în producție și în viață a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii moderne, perfecționarea necontenită a învățămîntului, făurirea unui om nou, cu un vast orizont științific și cultural, pentru prezentul și viitorul lui socialist, sînt expresia înaltei răspunderi cu care Partidul Comunist Român acționează pentru a asigura însuși viitorul națiunii noastre. Succesele de pînă acum, amplificate și consolidate de cincinalul 1986-1990, vor face ca România deceniului următor să intre într-un nou stadiu de dezvoltare. Conform prevederilor înscrise în Programul-Directivă al celui de-al XIV-lea Congres, partidul nostru va acționa și în cincinalul următor, în perioada pînă în anul 2000 și primul deceniu din primul secol al mileniului trei, pentru continuarea dezvoltării armonioase a forțelor de producție, realizarea unei noi calități a muncii și a vieții.

Pornind de la necesitatea înfăptuirii unei conduceri unitare, democratice a întregii activități politice, economice și social-culturale, Partidul Comunist Român acordă o atenție deosebită elaborării unei concepții științifice privind conducerea societății. La fel ca orice organism social, partidul se dezvoltă neîntrerupt, ajungînd în prezent la peste 3 800 000 membri, își perfecționează activitatea și formele de organizare în funcție de marile transformări sociale-revoluționare, își îndeplinește cu cinste rolul de forță politică conducătoare a societății românești. Rolul conducător politic al partidului se afirmă cu putere în viața țării, în viața fiecărui colectiv de muncă, partidul fiind depozitarul celor mai nobile idealuri, catalizatorul energiilor poporului în direcția propășirii multilaterale a României, centrul vital al națiunii noastre socialiste.

Adevărul fundamental potrivit căruia marile victorii obținute pe tărîm economic, social, științific, cultural sînt rodul politicii înțelepte a partidului, a clasei muncitoare, a întregului popor, apare astfel cu deosebită limpezime. Atmosfera tumultuoasă a acestor zile de intensă creativitate istorică, ce vor rămîne în cronica glorioasă a epopeii construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, pune în lumină faptul că toate înfăptuirile sînt rodul

capacității partidului de a fixa în chip revoluționar, profund științific, obiectivele dezvoltării, în conformitate cu interesele supreme ale poporului, sînt rodul încrederii cu care acesta urmează forța conducătoare a societății, al unității de neclintit a tuturor comuniștilor, a întregului popor în jurul partidului, al secretarului său general, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Trăim zile în care fiecare cetățean al patriei înțelege pe deplin uriașa răspundere pe care istoria a încredințat-o partidului nostru comunist — aceea de a conduce, învestit cu încrederea națiunii — cel mai vast proces transformator din multimilenara istorie a patriei. Viitorul năzuit de înaintași, de cele mai luminate minți și cele mai generoase inimi ale trecutului, devine astăzi faptă. Faptă ce sintetizează — prin dialectica relației trecut, prezent, viitor — eroismul și vitejia dacilor lui Burebista și Decebal, bărbăția și înțelepciunea lui Mircea, Ștefan și Mihai, tăria crezului revoluționar al lui Horea, Tudor și Bălcescu, patriotismul fierbinte al mulțimilor adunate pe cîmpiile Blajului și Albei Iulii și în alte locuri de rezonanță istorică. Faptă ce ilustrează că Partidul Comunist Român este moștenitorul și purtătorul prin veac al celor mai nobile tradiții de muncă și luptă ale poporului român. Faptă prin care ne omagiem înaintașii și prin care ne rînduim pe un loc de cinste în cultura și civilizația omenirii.

Socialismul se construiește cu poporul și pentru popor! Pe drumul deschis de Congresul IX, acest concept elaborat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, această idee-forță, această idee-far, acest adevăr emblematic se dovedește a fi o axiomă a ideologiei partidului nostru, a gîndirii politice care își trage seva din realitățile țării. Prin gîndirea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu a fost depășită concepția potrivit căreia partidul ar fi o avangardă legată de mase prin felurite „curele de transmisie" și s-a instaurat concepția despre partid — centrul vital al întregii societăți. Partidul — a demonstrat de atîtea ori secretarul general — este un organism viu, care, împreună cu clasa muncitoare, cu poporul, acționînd în deplină unitate și unind eforturile întregii națiuni, asigură înfăptuirea obiectivelor minunate ale socialismului și comunismului.

Centru de unde pulsează în toate colțurile țării, în toate domeniile de activitate idei și concepte, nucleu de energii al națiunii, partidul acționează nu deasupra societății, ci dinlăuntrul ei, îndeplinindu-și rolul conducător prin organizațiile sale, prin masa milioanelor de membri. Prin elaborarea și transpunerea în viață a programelor de construcție socialistă, prin dialogul permanent cu masele de oameni ai muncii, se realizează un proces de integrare organică a partidului în viața social-economică a țării, partidul exercitîndu-și rolul conducător ca exponent devotat al clasei muncitoare, al întregului popor.

Strînsa legătură cu masele, izvorul forței și înțelepciunii partidului nostru, s-a concretizat într-un puternic și original sistem de conducere a societății, sistemul democrației muncitorești-revoluționare[1]. Prin felul în care e conceput, prin întreaga sa arhitectură, prin organizare și modalități de asigurare a participării nemijlocite, active a tuturor categoriilor de oameni ai muncii la dezbaterea și rezolvarea problemelor de interes public, sistemul democrației muncitorești-revoluționare a devenit un factor de excepțională însemnătate al dinamicii societății românești.

Fundamentînd dialectica raportului partid-popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat în repetate rînduri că nu se pot concepe democrația socialistă, revoluționară, o dezvoltare a societății, fără a asigura creșterea puternică a rolului partidului, a forței și cutezanței sale revoluționare de centru vital al întregii națiuni. Procesul istoric de creștere continuă a răspunderii organelor democrației muncitorești-revoluționare, a celor de stat și a colectivelor de oameni ai muncii nu vine în nici un fel în contradicție cu întărirea rolului conducător al partidului. Conducînd dinlăuntru, din miezul vieții, partidul este nucleul animator al uriașului mecanism economic, social-politic, al întregii societăți.

Suflet din sufletul poporului, partidul și-a cîștigat nepieritoare merite de-a lungul asprului și gloriosului drum de luptă și muncă eroică, înconjurat de iubirea și stima clasei muncitoare, a țărănimii, a intelectualității, a tuturor cetățenilor patriei. Sub conducerea marelui revoluționar, a strălucitului ctitor de țară și istorie, tovarășul Nicolae Ceaușescu, Partidul Comunist Român este farul călăuzitor al unei națiuni, cu ale cărei idealuri și voință s-a identificat pe deplin. Este sentimentul care însuflețește și înaripează poporul nostru în aceste zile din preajma celui de-al XIV-lea Congres al Partidului Comunist Român, care va da împlinire propunerii de realegere în continuare a tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al partidului, Congres care va adopta istorice programe-directivă ale devenirii noastre viitoare. ■

Ion POPESCU-PUȚURI

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1989.

Se poate afirma de pe acum că cel de-al XIV-lea Congres al partidului poate fi considerat drept Congresul marilor victorii socialiste, al muncii pline de abnegație a întregului popor, al adevăratei suveranități și independențe depline, Congresul care deschide perspectivele minunate spre înaltele culmi ale societății fără clase, spre culmile comunismului!

NICOLAE CEAUȘESCU

CONGRESUL XIV AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN — CONGRES AL DEMNITĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI NAȚIONALE

Sub semnul deplinei unități de voință în prospectarea și edificarea noilor trepte ale prezentului și viitorului, poporul român a sărbătorit, într-o atmosferă de puternică vibrație patriotică, de profundă angajare revoluționară, împlinirea a 45 ani de la triumful revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 — moment de însemnătate crucială în destinul istoric al poporului român, eveniment care a inaugurat epoca celor mai măreți realizări din întreaga istorie a României, epoca împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, a făuririi României demne și libere între statele lumii.

„În existența milenară a poporului nostru — arată secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită la Adunarea solemnă dedicată acestui eveniment —, *revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944 reprezintă, s-ar putea spune, cel mai important eveniment, deschizînd pentru prima oară calea unei adevărate libertăți și independențe, a trecerii puterii în mîinile poporului, care a asigurat înfăptuirea, sub conducerea Partidului Comunist Român, a năzuințelor întregii națiuni, făurirea celei mai drepte orînduiri — orînduirea socialistă pe pămîntul patriei noastre*".

Oamenii muncii, întregul nostru popor, au sărbătorit această aniversare glorioasă cu sentimentul datoriei împlinite, al mîndriei profunde pentru mărețele înfăptuiri obținute în edificarea noii societăți, în dezvoltarea generală a patriei în anii socialismului și cu deosebire în perioada inaugurată de Congresul IX al partidului. Totodată, ei au sărbătorit acest eveniment cu fermă încredere în viitor, în capacitatea națiunii noastre socialiste de a asigura ascensiunea neabătută a patriei pe noi trepte de progres și civilizație, spre minunatele orizonturi deschise dezvoltării societății românești de documentele programatice pentru cel de-al XIV-lea Congres al partidului.

Sărbătorirea zilei de 23 August a evidențiat, încă o dată, cu deosebită forță, unitatea de nezdruncinat a întregii noastre națiuni în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, hotărîrea tuturor cetățenilor patriei de a înfăptui neabătut politica partidului, mărețele programe de dezvoltare economico-socială. Expresia cea mai înaltă a acestei unități de gîndire și simțire a poporului a reprezentat-o însuflețita adeziune la propunerea ca, la cel de-al XIV-lea Congres, tovarășul Nicolae Ceaușescu să fie reînvestit în suprema funcție de conducere a partidului, aceasta constituind chezășia

înfăptuirii neabătute a cutezătoarelor obiective pe care țara și le propune în prezent și în perspectivă, a înaintării sale cu pași fermi spre piscurile civilizației socialiste și comuniste.

În cadrul procesului revoluționar neîntrerupt, pe drumul luminos deschis de revoluția din august 1944, se detașează cu strălucire perioada celor mai grandioase realizări din multimilenara istorie a poporului nostru, inaugurată de Congresul IX al Partidului Comunist Român, eveniment care a marcat o nouă etapă în activitatea partidului, în întregul proces revoluționar, unic din patria noastră, a deschis calea gîndirii și activității creatoare, a perfecționării întregii munci de conducere și făurire a noii orînduiri sociale în România. Anii care au trecut de la Congresul IX, de cînd în fruntea partidului și a țării a fost ales tovarășul Nicolae Ceaușescu, se constituie într-un timp eroic de transformări revoluționare fără precedent în toate domeniile vieții economico-sociale, într-o epocă deschizătoare de luminoase orizonturi comuniste, pe care întregul popor o numește, cu îndreptățită mîndrie patriotică și profundă recunoștință pentru genialul său ctitor, *Epoca Nicolae Ceaușescu*.

Acționînd în strînsă unitate, sub conducerea partidului comunist, clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, întregul popor au dobîndit, în perioada de aproape un sfert de secol ce s-a scurs de la istoricul Congres IX, succese istorice în toate domeniile de activitate, au asigurat înaintarea fermă a patriei noastre pe calea socialismului, a progresului și civilizației. România a devenit o țară industrial-agrară în plină dezvoltare, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane în general, cu un nivel de bunăstare tot mai ridicat pentru întregul popor. Cu adîncă satisfacție patriotică poporul român se mîndrește cu faptul că producția industrială este în acest an de 135 ori mai mare decît în 1945, creșterea obținută după 1965 fiind de 120 ori; producția agricolă s-a mărit de circa 10 ori, crescînd de peste 6 ori după anul 1965. Volumul comerțului exterior a crescut de 45 ori față de anul 1950, iar venitul național depășește de 40 ori nivelul din 1945, un spor de 33 ori revenind perioadei de după Congresul IX. Fondul de consum a sporit, comparativ cu anul 1950, de peste 18 ori.

Pornind de la concepția profund umanistă a tovarășului Nicolae Ceaușescu, potrivit căreia tot ceea ce se realizează în România trebuie să servească omului, ridicării continue a nivelului său de trai material și spiritual, partidul acționează ferm pentru creșterea bunăstării materiale și spirituale a întregului popor. În perioada de după Congresul IX, fondul de retribuire a crescut de aproape 6 ori, retribuția medie de peste 3 ori, iar retribuția minimă s-a majorat de peste 3,3 ori. Un rol important în ridicarea nivelului de trai îl au cheltuielile social-culturale, finanțate de la bugetul statului, care au sporit continuu, urmînd să ajungă în 1990 la 14 900 lei pe o familie, față de 3 530 lei cît reprezentau în 1965. În prezent, 80 la sută din populația țării locuiește în case noi, s-a dezvoltat puternic activitatea de ocrotire a sănătății populației.

Vor trece secole și milenii și monumentalele ctitorii ale acestui timp eroic vor continua să vorbească generațiilor viitoare despre istoria acestor ani, despre minunata capacitate de creație și vocația constructivă ale poporului nostru, despre geniul eminentului său conducător, din fapta și inițiativa căruia au prins și prind viață Canalul Dunăre-Marea Neagră, Canalul Poarta Albă-Midia-Năvodari, Metroul bucureștean, modernizarea cursului Dîmboviței, Transfăgărășanul, podurile dunărene, Centrul politic-administrativ-cultural din Capitală, salba de hidrocentrale, marile combinate chimice și metalurgice, puternicele citadele ale construcției de mașini și utilaje complexe, modernele edificii de învățămînt și sănătate, noile orașe apărute pe harta țării, imaginea modernă a satului românesc de astăzi.

Ample și adînci semnificații are faptul că întreaga dezvoltare economico-socială a avut loc în condițiile afirmării tot mai puternice — ca factori hotărîtori ai progresului multilateral al patriei — a științei, învățămîntului și culturii, cu contribuția remarcabilă și de înaltă competență a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, eminent om politic și savant de renume mondial, militant de frunte al partidului și statului nostru.

În climatul de profunde transformări în viața economico-socială s-a desfășurat și procesul de formare a omului nou, însuflețit de idealurile nobile ale socialismului, de principiile moralei comuniste, cu un larg orizont cultural. Cu o inegalabilă intuiție și forță de pătrundere, secretarul general al partidului a conturat, încă din 1965, trăsăturile noului tip de umanism, umanismul revoluționar, concept în jurul căruia, cu fiecare etapă parcursă, s-a cristalizat — într-o armonioasă sinteză teoretică și practică — un întreg program de edificare a conștiinței umane, a personalității omului făuritor de istorie nouă.

Avîntul puternic al artei și culturii românești contemporane demonstrează crearea în acești ani a condițiilor optime pentru afirmarea deplină a libertății de creație, pentru manifestarea neîngrădită a personalităților cultural-artistice. Pronunțîndu-se pentru o largă diversitate de stiluri și forme de creație artistică, împotriva uniformizării și șablonismului, a rigidității și dogmatismului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a evidențiat menirea formativă a artei și culturii — domenii în rîndul cărora istoriei îi revine un rol deosebit, de factor fundamental al ori-

cărei activități ideologice, teoretice și politico-educative, cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și luptei înaintașilor noștri fiind esențiale în educația patriotică socialistă.

România socialistă s-a afirmat cu putere în viața internațională atît prin realizările sale pe planul dezvoltării economico-sociale, cît și prin politica sa activă, de colaborare, destindere și pace. Au devenit larg cunoscute și au avut un puternic ecou în rîndul opiniei publice internaționale inițiativele constructive ale României pe plan extern, contribuția tovarășului Nicolae Ceaușescu privind căile de soluționare a problemelor vitale ale vieții internaționale contemporane. Activitatea susținută a țării noastre, a președintelui ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, personalitate proeminentă a vieții internaționale, care se bucură de o înaltă prețuire în rîndul popoarelor lumii, a fost orientată în mod consecvent spre afirmarea cu putere a dreptului fiecărui popor de a-și alege și făuri liber calea dezvoltării sale. Punînd neabătut la baza relațiilor României cu alte state principiile egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, excluderii forței și dictatului în relațiile internaționale, respectării dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur calea dezvoltării, țara noastră a făcut din principiile acestea o adevărată călăuză în relațiile internaționale.

Înfăptuirile măreți obținute de România în toate domeniile de activitate atestă viabilitatea noii orînduiri, a proprietății socialiste, justețea politicii de dezvoltare susținută a forțelor de producție pe baza unei rate înalte a acumulării, importanța conducerii, pe baza planului național unic, a vieții economico-sociale, a afirmării democrației muncitorești-revoluționare, a aplicării ferme și creatoare a legităților generale la condițiile concrete ale țării noastre.

Poporul român întîmpină Congresul XIV al partidului cu o excepțională realizare, fără precedent în îndelungata sa istorie: rambursarea în întregime, în luna martie a acestui an, a datoriei externe — expresie elocventă a potențialului și vitalității economiei noastre, măreață victorie a poporului român, ce a asigurat adevărata independență economică și politică, adevărata suveranitate a României. Este o victorie cu atît mai semnificativă cu cît ea a fost obținută simultan cu alocarea, în cursul acestui deceniu, a peste 2 000 miliarde lei pentru dezvoltarea social-economică a țării și în condițiile grele ale crizei economice mondiale.

Marile realizări din actualul cincinal și din întregul deceniu în care ne aflăm evidențiază cu putere superioritatea istorică a socialismului, faptul că numai în condițiile în care poporul a devenit cu adevărat stăpîn pe destinele sale se pot asigura lichidarea stării de înapoiere economică, progresul economico-social, bunăstarea, independența și suveranitatea patriei. Aceste direcții fundamentale de dezvoltare rezultă cu strălucire din documentele ce vor fi

aprobate de apropiatul forum al comuniștilor români. Sinteză a amplelor și rodnicelor dezbateri desfășurate în societatea românească pe baza Tezelor din aprilie și a documentelor Plenarei din noiembrie 1988, Programul-Directivă și Tezele pentru Congresul XIV — elaborate din inițiativa și cu contribuția fundamentală a tovarășului Nicolae Ceaușescu — înmănunchează cele mai vii aspirații și idealuri ale întregului popor, exprimă voința sa fermă de a înfăptui neabătut Programul partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Definirea — cu deosebită clarviziune — a liniilor directoare pentru perioada următoare ilustrează că în centrul strategiei partidului se vor situa în continuare dezvoltarea forțelor de producție, perfecționarea relațiilor de producție și sociale, realizarea unei noi calități a muncii și vieții, întărirea democrației muncitorești-revoluționare, afirmarea deplină a personalității umane. Proiectul Programului-Directivă precizează obiectivele, prioritățile și sarcinile din toate domeniile vieții social-economice ale țării, pînă la sfîrșitul sec. XX și în primul deceniu din secolul inaugural al mileniului trei. Așa cum se subliniază în documentele Congresului XIV, obiectivul fundamental al celui de-al IX-lea cincinal îl constituie dezvoltarea intensivă a economiei naționale, aplicarea programelor de organizare și modernizare a producției pe baza celor mai avansate cuceriri ale științei și tehnicii, realizarea unui obiectiv de cea mai mare importanță istorică: o nouă calitate a muncii în toate domeniile de activitate, asigurîndu-se trecerea la cea de a doua fază, superioară, a construirii societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.

Astfel, pornind de la faptul că au fost create puternice capacități de producție, că s-a atins un nivel ridicat la producțiile fizice de bază, obiectivul principal în industrie îl constituie dezvoltarea intensivă, organizarea superioară și modernizarea proceselor de fabricație, ridicarea nivelului tehnic și calitativ al produselor, creșterea prioritară a subramurilor de înaltă tehnicitate, ceea ce va asigura, potrivit prevederilor, în perioada 1991-1995, o producție industrială globală sporită cu 25-30% într-un ritm mediu anual de 4,5-5,5% și o producție netă mai mare cu 40-45%, într-un ritm mediu anual de 7-7,5%.

În agricultură — cealaltă ramură de bază a economiei naționale — se vor asigura înfăptuirea, în continuare, a obiectivelor noii revoluții agrare, dezvoltarea intensivă și modernizarea acestei ramuri. Producția agricolă globală urmează să crească într-un ritm mediu anual de 4-4,5%, iar cea netă cu 5,5-6%. Pînă în anul 1995 se preconizează să se obțină o producție de 60 milioane tone cereale anual.

Întreaga dezvoltare social-economică a patriei va fi susținută prin promovarea, în continuare, a politicii de alocare a unei cote

(Continuare în p. 15)

Putem, într-adevăr, să privim cu mîndrie la tot ceea ce am realizat în decursul anilor de construcție socialistă, în care — fără îndoială — Congresul al IX-lea reprezintă un moment hotărîtor pentru dezvoltarea de astăzi a României. Fără Congresul al IX-lea, fără linia generală stabilită de acest congres și de congresele și conferințele naționale ulterioare, fără măsurile organizatorice, economice, politice adoptate în această perioadă, România nu s-ar putea prezenta astăzi cu realizările pe care le are.

NICOLAE CEAUȘESCU

REPERE ISTORICE ÎN EPOPEEA SOCIALISTĂ A PATRIEI

Partidul Comunist Român, exponentul intereselor și aspirațiilor clasei muncitoare, ale întregului popor, reunește în rîndurile sale pe cei mai buni fii ai națiunii. Preluînd și ridicînd pe o treaptă superioară tradițiile revoluționar-democratice de luptă ale clasei muncitoare, ale poporului român[1], Partidul Comunist Român s-a afirmat ca forță politică conducătoare a luptei pentru făurirea societății noi socialiste și comuniste și, totodată, drept cea mai înaintată, progresistă și cu adevărat democratică forță a societății. Expresia acestei esențe democratice a partidului se reflectă elocvent în faptul că toate organele de conducere în partid, de la birourile organizațiilor de bază și pînă la funcția supremă de secretar general al partidului, sînt alese, democratism ce a căpătat noi și complexe dimensiuni din 1965, odată cu profundele mutații survenite în toate domeniile vieții social-economice și politice din țara noastră. Niciodată în istoria Partidului Comunist Român, normele de alegere și dezbatere a liniei politice a partidului nu au fost respectate cu atîta fermitate ca în perioada ce a urmat istoricului Congres IX din iulie 1965, care a ales pe tovarășul Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului. Din 1965 și pînă în prezent, conform prevederilor statutului, s-au desfășurat cu regularitate Congresele și Conferințele Naționale ale partidului. Fiecare dintre aceste foruri comuniste a constituit un eveniment istoric în măreața operă de făurire a societății socialiste în România. Precedate de ample dezbateri în întregul partid și popor, ele au asigurat adoptarea unor documente clare, precise, în care obiectivele au fost fixate în mod științific în raport cu etapele ce urmau să fie parcurse. De fiecare dată, ca urmare a conceptiei științifice, de largă deschidere imprimată de secretarul general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, întregii politici a partidului, fiecare congres și conferință națională și-a adus contribuția la clarificarea tacticii și a strategiei construirii societății socialiste, la perfecționarea relațiilor sociale, la formarea omului nou, la dezvoltarea relațiilor internaționale ale partidului și statului nostru.

În suita acestor ample foruri ale partidului, fiecare marcînd o nouă etapă în eroica operă de edificare a României socialiste, Congresul XIV al partidului marchează un eveniment distinct, de importanță istorică, fiind caracterizat drept „Congresul victoriei socialiste, al independenței depline, economice și politice a României". Proiectul Programului-Directivă și Tezele pentru Congresul XIV, amplu dezbătute de întregul nostru partid și popor, evidențiază faptul că soluționarea în cele mai bune condiții a problemelor complexe ale edificării noii orînduiri, ale perfecționării acesteia depind, în mod hotărîtor, de însăși perfecționarea întregii activități a partidului. Aceasta demonstrează, cu puterea faptelor, a realităților social-politice din patria noastră — așa cum subliniază secretarul general al partidului — că „nu există și nu poate exista perfecționarea și dezvoltarea socialismului fără un partid unic al clasei muncitoare, cu o concepție revoluționară despre lume și viață, care să acționeze cu fermitate pentru unirea întregului popor în apărarea socialismului, pentru dezvoltarea socialismului, ridicarea bunăstării popoarelor, întărirea independenței și suveranității, pentru pace și colaborare între toate națiunile lumii".

Înfăptuirea marilor obiective de viitor ce vor fi trasate de Congresul XIV impune creșterea, în continuare, a rolului conducător al partidului. Centru vital al națiunii, partidul acționează nu din afara societății, ci din interiorul ei, el își îndeplinește rolul conducător prin organizațiile sale, prin activitatea comuniștilor.

---

[1] De-a lungul anilor, revista noastră a publicat un amplu serial consacrat congreselor și conferințelor partidului politic al clasei muncitoare, începînd cu Congresul din 1893, evenimente ce s-au constituit în adevărate forumuri ale muncitorimii române (*Magazin istoric*, nr. 7, 9-12/1981, 1-12/1982 și 2-4/1983). De asemenea, evocarea congreselor P.S.D.M.R., P.S.D. și P.C.R. a relevat elementul de continuitate și unitate în istoria partidului (*Magazin istoric*, nr.-11/1974). Congresele și Conferințele Naționale ale P.C.R. desfășurate după 1965 au fost marcate prin grupaje și numere ce le-au fost special destinate.

Îndeplinirea cu succes a misiunii sale istorice de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în România cere partidului să-și asume răspunderea directă pentru înfăptuirea tuturor planurilor și programelor dezvoltării economico-sociale.

Congresele și Conferințele Naționale ale Partidului Comunist Român desfășurate în perioada inaugurată de Congresul IX subliniază cu putere caracterul științific, realist, profund original al politicii generale a partidului nostru, opțiunea și adeziunea sa fermă față de principiile socialiste, capacitatea și consecvența cu care își îndeplinește misiunea istorică de conducător al întregului proces revoluționar de transformare socialistă a României.

● *Congresul IX al P.C.R.* (19-24 iulie 1965). Au luat parte 1 568 delegați, reprezentînd 1 411 076 membri și candidați de partid. Au participat delegații din partea a 57 partide comuniste și muncitorești și a altor partide democratice din diferite țări. Congresul a dezbătut *Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea și Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, și a ales în funcția de secretar general al partidului pe strălucitul militant revoluționar, patriot înflăcărat, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Marele forum a adoptat: Directivele Congresului IX al P.C.R. cu privire la dezvoltarea economiei naționale în perioada 1966-1970, precum și Directivele privind valorificarea surselor energeticeși electrificarea țării în perioada1966-1975.

Prin întreaga desfășurare și hotărîrile adoptate, Congresul IX a deschis o nouă epocă, revoluționară, în activitatea partidului, în construcția socialistă în România. Prin noile sale orientări, a pus capăt conservatorismului, șablonismului și teoriei „modelului unic" în construirea socialismului, contribuind la lichidarea atitudinii de ploconire față de tot ceea ce era străin și redînd partidului și poporului încrederea în forțele lor, în capacitatea lor de gîndire și acțiune. Congresul IX a redat poporului sentimentele demnității patriotice, mîndriei naționale, avîntului revoluționar în muncă.

● *Conferința Națională a P.C.R.* (6-8 decembrie 1967): 3 000 participanți. A dezbătut *Raportul cu privire la măsurile de perfecționare a conducerii și planificării economiei naționale și la îmbunătățireo organizării administrativ-teritoriale a României*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. Pe această bază, Conferința a adoptat: Directivele cuprivire la perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale corespunzător condițiilor noii etape de dezvoltare socialistă a României și Principiile de bază ale îmbunătățirii administrativ-teritoriale a României și ale sistematizării localităților rurale.

● *Congresul X al P.C.R.* (6-12 august 1969). Au luat parte 1 915 delegați, reprezentînd 1 915 232 membri de partid. Au fost prezente delegații reprezentînd 70 partide comuniste și muncitorești, socialiste, democratice, antiimperialiste; au fost primite 15 mesaje de salut din partea altor partide comuniste și muncitorești. Congresul și-a desfășurat activitatea în plen, iar pentru a asigura participarea la dezbateri a unui număr cît mai mare de

delegați, au fost organizate 11 secțiuni. Congresul a dezbătut *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al IX-lea și Congresul al X-lea al P.C.R. și sarcinile de viitor ale partidului*, raportor — tovarășul Nicolae Ceaușescu. A adoptat Directivele Congresului al X-lea al Partidului Comunist Român cu privire la planul de dezvoltare economico-socială a României în perioada 1971-1975 și liniile directoare ale acestei dezvoltări în perioada 1976-1980. În funcția de secretar general al partidului a fost reales în unanimitate tovarășul Nicolae Ceaușescu.

● *Conferința Națională a P.C.R.* (19-21 iulie 1972) și-a desfășurat lucrările cu participarea a 2 543 delegați, întrunind mandatul a 2 220 000 membri de partid. A dezbătut în plen și în 10 secțiuni raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu — *Cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în următorii ani și în perspectivă, la perfecționarea conducerii planificate a societății și dezvoltarea democrației socialiste, la creșterea rolului conducător al partidului în edificarea socialismului și comunismului, la activitatea internațională a partidului și statului.*

● *Congresul XI al P.C.R.* (25-28 noiembrie 1974). Au luat parte 2 450 delegați, reprezentînd 2 462 380 membri de partid. Au fost prezente 139 delegații și reprezentanți ai partidelor comuniste și muncitorești, socialiste și social-democrate, partide de guvernămînt și alte partide democratice din țările în curs de dezvoltare, din țări prietene, mișcări de eliberare națională și alte organizații antiimperialiste. Un mare număr de partide și organizații politice din străinătate au adresat mesaje de solidaritate.

Congresul a dezbătut *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea al P.C.R. și sarcinile de viitor ale partidului*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. A adoptat: *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism;* Directivele Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român cu privire la planul cincinal 1976-1980 și liniile directoare ale dezvoltării economico-sociale a României în perioada 1981-1990; Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste.

Congresul XI a reales în unanimitate pe tovarășul Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de secretar general al Partidului Comunist Român.

● *Conferința Națională a P.C.R.* (7-9 decembrie 1977). Au participat 2 175 delegați, aleși de 2 714 937 membri de partid. În plen și în cele 10 secțiuni, Conferința a dezbătut *Raportul cu privire la realizarea hotărîrilor Congresului al XI-lea, a Programului Partidului Comunist Român și la sarcinile de viitor*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. Conferința a aprobat Raportul și a adoptat, între altele, programul privind măsurile suplimentare de dezvoltare economico-socială a României pînă în anul 1980, măsuri cu privire la perfecționarea conducerii tuturor sectoarelor de activitate, a legislației Republicii Socialiste România, a activității organelor de justiție și ale Ministerului de interne, precum și noi măsuri privind dezvoltarea democrației socialiste.

● *Congresul XII al P.C.R.* (19-23 noiembrie 1979). A fost precedat de o amplă și însuflețitoare dezbatere a documentelor sale, dezbatere desfășurată la nivelul tuturor organizațiilor de partid, în rîndul tuturor oamenilor muncii, la scara întregii țări, expresie vie a profundului democratism ce caracterizează societatea noastră. Au participat 2 664 delegați reprezentînd 2 980 970 membri de partid. Au fost prezenți 162 delegați și reprezentanți ai partidelor și organizațiilor democratice din 105 țări și 417 oaspeți de peste hotare.

Lucrările Congresului s-au desfășurat în plen și în 15 secțiuni; au participat la discuții 1 090 delegați (circa 40% din numărul lor total). Congresul a dezbătut *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, document prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. A adoptat Directivele Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1981-1985 și orientările de perspectivă pînă în anul 1990. De asemenea, au fost adoptate programe directivă privind: cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și introducerea progresului tehnic în perioada 1981-1990 și direcțiile principale pînă în anul 2 000; dezvoltarea economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1981-1985 și alte importante documente.

În unanimitate, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost reales secretar general al Partidului Comunist Român.

● *Conferința Națională a P.C.R.* (16-18 decembrie 1982). Au participat 3 366 delegați, reprezentînd 3 234 000 membri de partid. În plen și în cele 11 secțiuni, Conferința a dezbătut *Raportul cu privire la stadiul actual al edificării socialismului, la realizarea Planului național unic de dezvoltare economico-socială, la programele speciale și la măsurile pentru îndeplinirea cu succes a cincinalului, a hotărîrilor Congresului al XII-lea al partidului*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu.

A adoptat programe privind: producerea energiei în cincinalul 1981-1985 și dezvoltarea bazei energetice a țării pînă în 1990; valorificarea superioară și creșterea bazei de materii prime minerale și energetice primare, reducerea suplimentară a consumurilor de materii prime, materiale, combustibili și energie, de intensificare a recuperării și valorificării resurselor materiale refolosibile, pieselor și subansamblelor uzate, a resurselor energetice secundare, creșterea productivității muncii, organizarea și normarea științifică a producției și a celorlalte activități în anul 1983, programul privind autoconducerea și autoaprovizionarea teritorială în perioada 1983-1985 și alte documente.

● *Congresul XIII al P.C.R.* (19-22 noiembrie 1984). A fost precedat de o vie activitate organizatorică și politico-educativă, în care au avut loc adunările de dare de seamă și alegeri la toate nive-

lurile, de la organizaţiile de bază pînă la cele orăşeneşti, municipale şi judeţene. În această etapă, comuniştii, toţi cetăţenii patriei şi-au afirmat voinţa unanimă ca tovarăşul Nicolae Ceauşescu să fie reales în funcţia supremă de secretar general al Partidului Comunist Român.

Au participat 3 127 delegaţi, reprezentînd 3 440 000 membri de partid; la Congres au luat parte 138 delegaţii din 92 ţări. Congresului i-au fost adresate mesaje din partea a 163 partide revoluţionare, muncitoreşti, democratice şi mişcări de eliberare şi a altor organizaţii progresiste.

A dezbătut *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea şi Congresul al XIII-lea şi activitatea de viitor a partidului în vederea înfăptuirii obiectivelor dezvoltării economico-sociale în cincinalul 1986-1990 şi în perspectivă, pînă în anul 2000 a României*, prezentat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Au fost adoptate Directivele Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1986-1990 şi orientările de perspectivă pînă în anul 2000. De asemenea, s-au adoptat programele-directivă privind: dezvoltarea economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1986-1990; creşterea nivelului de trai şi de ridicare continuă a calităţii vieţii în perioada 1986-1990. Congresul a adoptat programul ideologic al Partidului Comunist Român.

Tovarăşul Nicolae Ceauşescu a fost reales în unanimitate în funcţia de secretar general al Partidului Comunist Român.

● *Conferinţa Naţională a P.C.R.* (14-16 decembrie 1987). A produs o amplă emulaţie politică în viaţa partidului şi poporului. Cu prilejul viilor dezbateri care au avut loc la toate nivelurile, începînd cu organizaţiile de bază pînă la comitetele judeţene de partid, au fost aleşi 3 106 delegaţi. Conferinţa a dezbătut, în plen şi în cele opt secţiuni, *Raportul cu privire la stadiul dezvoltării forţelor de producţie, al societăţii socialiste în general, al democraţiei muncitoreşti-revoluţionare, al perfecţionării şi continuării procesului revoluţionar în noua etapă de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi de înaintare a României spre comunism*, prezentat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Cele cinci Congrese ale partidului şi cele cinci Conferinţe Naţionale desfăşurate între anii 1965 şi 1987 au jalonat prin înţelepciunea comuniştilor toate marile înfăptuiri ale poporului român. Ele poartă pecetea gîndirii şi acţiunii revoluţionare a marelui strateg al victoriilor noastre, conducătorul partidului şi statului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Partidul comunist, poporul român întîmpină Congresul XIV cu un istoric bilanţ al înfăptuirilor hotărîrilor Congresului XIII şi ale Conferinţei Naţionale din 1987 — temelia trainică a aplicării şi transpunerii în viaţă a obiectivelor ce vor fi adoptate la marele forum comunist din noiembrie 1989. ■

Conf. univ. dr. Ion ARDELEANU

CONGRESUL DEMNITĂŢII ŞI INDEPENDENŢEI NAŢIONALE

(Urmare din p. 11)

înalte — de 28-30 % — din venitul naţional pentru acumulare. Pe baza acumulării se vor realiza 1 600-1 700 miliarde lei investiţii, fonduri orientate prioritar în industrie — pentru realizarea programelor de modernizare a utilajelor şi instalaţiilor, iar în agricultură — spre finalizarea programului naţional de îmbunătăţiri funciare.

Progresul multilateral al patriei se va sprijini tot mai mult pe dezvoltarea ştiinţei şi învăţămîntului. Aşa cum se prevede în Proiectul Programului-Directivă, cercetarea şi învăţămîntul — pe baza programelor elaborate sub conducerea tovarăşei academician doctor inginer Elena Ceauşescu — urmează să-şi sporească substanţial aportul la dezvoltarea intensivă a economiei naţionale şi pregătirea cadrelor necesare progresului multilateral al patriei.

Prin întregul lor conţinut, prin rigoarea lor ştiinţifică, documentele supuse dezbaterii Congresului XIV al Partidului Comunist Român evidenţiază contribuţia inestimabilă a tovarăşului Nicolae Ceauşescu în definirea trăsăturilor şi obiectivelor strategice ale fiecărei etape istorice, în concepereа şi înfăptuirea întregului proces revoluţionar neîntrerupt de edificare a noii orînduiri, de apărare şi promovare fermă a principiilor şi valorilor fundamentale ale socialismului, prefigurînd Congresul XIV drept un eveniment de semnificaţie istorică pentru viaţa întregii ţări, cu influenţe hotărîtoare pentru mersul ei înainte. *„Tot ce realizăm* — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu, descifrînd obiectivul fundamental al întregii politici a partidului nostru —, *tot ce ne propunem este destinat dezvoltării generale a patriei, ridicării continue a bunăstării poporului, pornind de la faptul că tot ceea ce se realizează aparţine poporului, trebuie să asigure bunăstarea şi fericirea fiecărui cetăţean, a întregii naţiuni"*.

Comuniştii, toţi oamenii muncii, întregul popor, într-o impresionantă unitate de inimă şi conştiinţă, de voinţă şi acţiune, susţin hotărîrea ca, la cel de-al XIV-lea Congres, tovarăşul Nicolae Ceauşescu să fie reales în suprema funcţie de secretar general al partidului. Sub înţeleapta şi clarvăzătoarea sa conducere, România va edifica cu succes societatea socialistă multilateral dezvoltată, înaintînd cu paşi siguri spre făurirea viitorului de aur — comunismul! ■

Conf. univ. dr. Mircea MUŞAT

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

NICOLAE BĂLCESCU

„Dintr-o unire strînsă între toți românii"

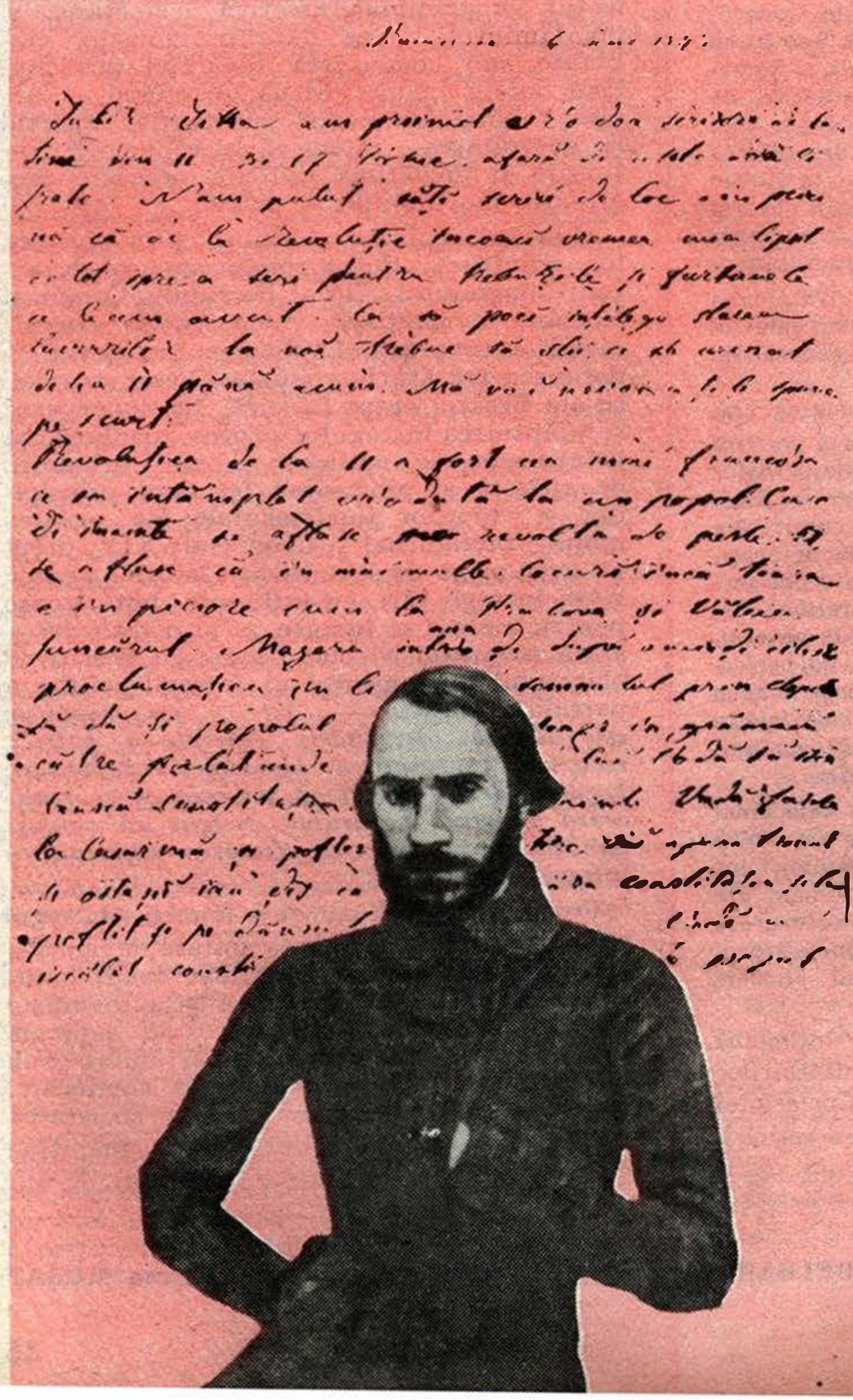

Materialul editat în acest volum[1], cu excepția a cîtorva scrisori, a fost redactat de Bălcescu fără preocuparea sau grija că va fi dat vreodată publicității. Aceasta se resimte în forma întregului material. Corespondența sa, predominant politică, redactată de multe ori în grabă, în condiții neobișnuite și sub imperiul unor situații în continuă schimbare, reflectă spontan iluzii, nemulțumiri, contrarietăți, într-un limbaj uneori violent, nestăpînit, incompatibil cu forma atît de aleasă a publicisticii sale. Recunoaște singur lipsurile. La 4 martie 1850 scria lui A.C. Golescu, tocmai în această privință: „Scrisoarea mea se resimte de graba cu care am scris-o. N-am avut timpul să o revăd pentru a o corecta și copia. Încearcă să o descifrezi". Cu toate acestea, locul pe care îl deține în cultura română opera lui N. Bălcescu[2] impune într-o ediție completă publicarea integrală și a corespondenței, în măsura în care aceasta, prin conținutul său, are un interes social-politic.

„Piatra de temelie a unității naționale"

Însemnătatea corespondenței trebuie privită dintr-un îndoit punct de vedere, biografic și istoriografic. Corespondența întreagă este un izvor principal pentru biografia lui N. Bălcescu; despre anumite evenimente sau perioade este chiar unicul izvor de care dispunem pînă azi.

---

[1] Se află în pregătire la Editura Academiei volumul IV al ediției de opere complete Nicolae Bălcescu, îngrijită de G. Zane (1897-1978). El cuprinde *Corespondența (scrisori, memorii, adrese, documente, note și materiale)*. Am desprins, în avanpremieră editorială, pentru cititorii revistei *Magazin istoric* cîteva pagini din *Prefața* semnată de G. Zane, pe care le prezentăm cu titlul și subtitlurile redacției noastre.

[2] *Magazin istoric*, nr. 5,6/1973, 3/1978, 6/1979, 11/1982.

În vîltoarea evenimentelor în care s-a aflat mereu, Nicolae Bălcescu a găsit totuși răgazul să întrețină o bogată corespondență cu prietenii săi

Cererea pe care o adresa comandantului cavaleriei în iunie 1838, prin care solicita înrolarea în oștire, are o deosebită însemnătate, nu numai pentru faptul că este cel mai vechi act cunoscut pînă azi, emis de Bălcescu, dar și pentru datele sale autobiografice. Sub raport biografic, informațiile din corespondență privesc atît activitatea sa politică, cît și activitatea științifică. Cu ajutorul acestui material, putem, mai sigur decît cu orice alt izvor, să reconstituim exact rolul și poziția lui N. Bălcescu în revoluția de la 1848 și activitatea sa din vara anului 1849, în Ungaria și Transilvania; nu mai puțin întîmplările principale care au survenit în viața sa în timpul emigrației, precum și condițiile sale de existență pînă în preajma morții. Scrisorile ne mai dau informații inedite asupra epocii în care a alcătuit cele mai importante dintre scrierile sale sau asupra însemnătății pe care el o acorda unora dintre ele și a semnificației pe care le-o atribuia. La 16 ai 1850, înștiințînd pe I. Ghica[1] că îi va trimite în curînd lucrarea *Chestiunea economică a Principatelor Dunărene*, pe care o tipărea la Paris, îi scria: „Gîndesc că am sleit chestia și am dat lovituri de bardă Regulamentului și boerilor". Nu exagera; lucrarea conține o profundă analiză a relațiilor agrare, consfințite de Regulamentul organic, și o critică necruțătoare la adresa caracterului exploatator și asupritor al marii boierimi. Redactînd ultimele capitole pe care le-a mai putut scrie la *Istoria românilor sub Mihai-vodă Viteazul*, prin scrisoarea din 6 februarie 1850, spunea lui I. Ghica: „Voi să sfîrșesc o scriere asupra lui Mihai-vv. Viteazul și să pui piatra de temelie a unității naționale".

În afară de interesul biografic, și mai presus de acesta, corespondența are o însemnătate de ordin istoriografic. Conținutul ei predominant social-politic face dintr-însa o sursă documentară de primă importanță pentru anumite probleme ale istoriei noastre între anii 1843-1852. N. Bălcescu însuși subliniază caracterul ei documentar. Despre scrisorile din vara anului 1849, spunea că sînt un adevărat „jurnal" și cerea lui I. Ghica să le păstreze pentru că voia să le folosească la redactarea unei lucrări pe care o proiecta, asupra evenimentelor la care asistase și, într-o anume măsură, luase parte. „Scrisorile mele se urmează așa, cît una se ține și completează pe ceailaltă, astfel cît mi-e teamă că pierzîndu-se una vei pierde firul și anevoe vei înțelege pe ceailaltă" — îi scria din Pesta, la 1 iulie 1849; și cîteva zile mai tîrziu îi scria din nou: „Vezi că scrisorile mele sunt un jurnal, în care însemnez novelile de toată zioa și de tot ceasul"; și într-adevăr așa și sînt, nu numai evenimentele sînt consemnate zi cu zi, uneori cu amănunte, dar însăși propria sa poziție. „Eu îți împărtășesc toate aceste documente, pe care te rog să le păstrezi împreună cu scrisorile mele, căci doresc să scriu ceva pe urmă într-aceasta. De n-o voi putea eu, apoi vei face-o tu sau Golescu Negru, căruia mă rog a-i comunica toate". „Aș vrea ca să păstrezi toate aceste scrisori — recomanda la fel, lui I. Ghica, în scrisoarea din Pesta, de la 6 iunie 1849 — ele ne pot fi trebuincioase mai tîrziu..."

Originale cifrate

Redacta pasaje întregi în diferite cifruri pentru a avea siguranța că anumite știri, pe care le considera importante, nu vor fi aflate de către agenții contrarevoluției, în caz. că scrisorile sale ar fi fost interceptate. În schimb, ținea ca scrisorile sale către I. Ghica să fie cunoscute și de alți revoluționari români. În acest sens cerea acestuia să le comunice și altora: „Aș vrea să scrii lui Golescu Negru toate cîte îți scriu, să-i spui ce am făcut și ce n-am făcut, cum și opiniile mele asupra oamenilor și lucrurilor, și să-i împărtășești hîrtiile și actele ce ți-am trimes. Ele vor sluji să arate într-o zi că în aceste momente critice pentru libertatea lumei, noi n-am stat în nelucrare și că vina nu e a noastră, nici a românilor".

Ceea ce constituie caracteristica esențială a corespondenței cunoscute — deși atît de fragmentară — este că ea nu cuprinde, așa cum era uzul, o consemnare cronicărească de fapte, ci conține o pătrunzătoare analiză critică a evenimentelor la care N. Bălcescu lua parte, ori care se desfășuraseră sub ochii săi, dublată de o caracterizare pregnantă a rolului pe care-l dețineau sau îl deținuseră personajele principale apărute pe scena istoriei țării noastre în acele împrejurări.

Expunerea este de mai multe ori sumară, creionată grăbit, alteori însă amplă, solid construită. Poziția sa critică față de evenimente, revendicările în serviciul cărora stă și desigur puternicul său temperament, imprimă corespondenței un ton viu, combativ, violent chiar. Marile puteri, clasele exploatatoare, reprezentanții politici ai vechiului regim, revoluționarii moderați, chiar și unii dintre cei mai buni prieteni sînt supuși unei critici intransigente, făcută exclusiv de pe pozițiile fundamentale ale intereselor poporului român.

Conținutul corespondenței în general contribuie la fixarea poziției lui N. Bălcescu în problemele mari ale epocii sale și confirmă pe de-a întregul locul de frunte pe care îl deține el în istoria poporului român. Nu este problemă mai importantă care să se fi pus înaintea sa, despre care să nu fi avut cu prietenii săi un schimb de vederi și să nu-și fi fixat asupra ei categoric — oricît de laconică ar fi referința — atitudinea; astfel, asupra unității naționale și a independenței poporului român, a relațiilor sale externe, a abolirii regimului feudal și a lichidării puterii politice a boierimii, a organizării democratice a statului, a exproprierii moșiilor boierești și a împroprietăririi clăcașilor, și mai ales asupra revoluției, ca singură cale pentru a rezolva aceste probleme, în interesul poporului român. Caracterul concepției sale politice și consecvența poziției sale revoluționare față de societatea feudală reies pregnant din cores-

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1978, 10/1988.

pondența din timpul revoluției și a exilului. În scrisoarea din 15 decembrie 1849, adresată lui I. Ghica, formulează astfel „cele trei ținte" către care „aleargă națiile" în epoca sa și care, pentru poporul român, trebuie să fie sarcinile sale principale. Și anume: „Ținta națională cea mai principală, de unde chestiea de unitate națională, chestie de viață și putere, atît înlăuntru cît și din afară", considerînd practicabil în această privință: „Unirea Principatelor deocamdată"; „Ținta soțială care se rezumă în chestia proprietății, de care se leagă și chestia dajdii, a creditului" și „Ținta politică sau formele organizației din lăuntru sau Libertatea și Egalitatea individuală. Suveranitatea poporului. Tiparul. Asociații. Camera. Domnul. Judecătoriile și legile. Puterea armată. Educația și instrucțiea..."

„Așa om îmi trăbue mie"

Corespondența ne confirmă că N. Bălcescu, de la începutul activității sale politice și pînă la urmă, a fost încredințat că aceste ținte poporul român nu le poate realiza decît prin revoluție, „acel drept legitim al popoarelor chinuite".

Afirmă categoric în cîteva rînduri poziția sa: „noi ne situăm pe punctul de vedere revoluționar și în ipoteza unei revoluții europene" — scria din Paris în 1851, în memoriul pe care îl adresa Comitetului de conducere al emigrației maghiare și acest punct de privire îl adoptă în examinarea și rezolvarea tuturor marilor probleme ale epocii sale. Prin această atitudine, el a influențat mișcarea înaintată din Principate, care a situat poporul român în tabăra popoarelor revoluționare și l-a opus forțelor reacționare și contrarevoluționare. Așa credea înainte de 1848, așa a continuat să creadă, statornic și după 1848: „Și fiindcă precum mult înainte de 48 așteptam împreună o revoluție generală și căutam a ne pregăti din vreme, cum o începurăm la 1843, așa și acum — scria la 26 iulie 1851 lui I. Ghica — cred că are să vie o revoluție mai înfricoșată și socot că e bine să ne pregătim..."

La 16 iunie 1850, scria lui Alexandru Zane: „Fără îndoială că nu cred că prin mijloacele diplomatice, rugînd adecă împărățiile să se milostivească asupra noastră, putem mîntui țeara". Prin corespondență întreține permanent această credință printre emigrați. În 1851, la aniversarea revoluției din Transilvania, spunea chiar public că „astăzi este învederat pentru tot românul cu minte și cu inimă că libertatea naționalităților nu poate veni de la curțile împărătești și din mila împăraților și a despoților, ci dintr-o unire strînsă între toți românii și dintr-o ridicare a tuturor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate".

N. Bălcescu a precizat public — și găsim chiar în corespondența sa privată confirmarea — că revoluția română de la 1848 n-a fost făcută nici împotriva Turciei, nici împotriva Rusiei, însă împotrivirea directă a țarismului și împotrivirea sultanului au silit revoluția română să ia atitudine în contra absolutismului țarist și a feudalismului turcesc.

Corespondența conține un bogat material privitor la relațiile româno-maghiare în timpul revoluției de la 1848-1849 și din timpul emigrației[1]. N. Bălcescu privește cu admirație lupta „nobilei și magnanimei națiuni maghiare", consideră armata maghiară ca armata „care se luptă singură pentru libertate", dar are rezerve din ce în ce mai pronunțate față de acei miniștri din guvernul maghiar, care au manifestat și au persistat într-o atitudine intransigentă, față de problema naționalităților. „Eu aș fi dorit ca ungurii să să fi purtat altfel, să nu fi provocat pre români și să se fi înfrățit cu dînșii, căci lucrurile ar fi loat o față cu totul alta și Imperiul austriac se desmădula".

În vara lui 1849 — în Ungaria —, N. Bălcescu nu este un simplu spectator la o revoluție sau un negociator, el vrea să lupte pe front ca ostaș, să înfrunte pericolele războiului și să cadă în luptă eroic: „Am alergat timp de o lună printre atîtea pericole și cu atîtea osteneli spre a găsi pe Bem și frontul de luptă — scria la 22 octombrie 1849 Alexandrinei Ghica —, dar fatalitatea mi-a refuzat fericirea la care atîta am ținut: să mor pe un cîmp de bătaie".

Lipsa de înțelegere a guvernului ungar față de revendicările naționalităților și tergiversarea negocierilor pe care le purta cu N. Bălcescu au făcut zadarnice eforturile de împăcare: „Din nenorocire guvernul maghiar lucrează încet, ca și guvernul nostru din timpul revoluției, și nu s-a grăbit a face concesii la slavi și români", informa pe I. Ghica în aceeași vreme. Românii transilvăneni au apreciat inițiativa și stăruința sa pentru recunoașterea drepturilor lor naționale. Un martor contemporan relatează că la întîlnirea de la Cîmpeni, în iulie 1849, Avram Iancu[2] „cu însuflețire l-a îmbrățoșat pre Bălcescu, ca și cum ar fi zis: Așa om îmi trăbue mie. Astfel de om stă aproape la inimă" și l-a asigurat, în discuțiile care au urmat, că e „cu totul al lui". N. Bălcescu însuși vorbește despre entuziasmul cu care a fost primit pe piscurile Munților Apuseni de către țăranii români în plină revoluție: „Cu ce entuziasm frenetic fusei aclamat și binecuvîntat de toți acei țărani, cînd le spusei că am venit să le aduc urări de noroc și izbîndă din partea fraților lor din țeară, minunați de vitejia lor! În ce tăcere adîncă mă ocoleau și mă ascultau ei, cînd le vorbeam de puterea nației române, de numărul ei, de întinderea pămîntului ce i-a dat D-zeu și de ursitele cele măreție ce o așteaptă în viitor!"

Cu o claritate uimitoare de vederi, în împrejurările istorice în care trăia, N. Bălcescu pune, sumar este drept, dar perfect definit, problema genezei, a conținutului și caracterelor, a obiectivelor generale și a tacticii revoluției, a etapelor pe care are să le parcurgă, scriind una din cele mai stră-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1967, 6/1978; 9/1972, 10/1974, 6/1976.

lucite pagini din literatura socială românească. „Revoluția din iunie n-a fost inventată, nici fabricată, nici de mine, nici de voi, nici de D-l Eliad, nici de vreun alt revoluționar — scria la 4 martie 1850, lui A.C. Golescu. Ea nu-i decît dezvoltarea acelui proces neîncetat și natural, început în societatea noastră, ca și în toate societățile de la originea lor". Întîlnim astfel formulată, prima oară, ideea expusă de el în publicistica emigrației, sub forma: „Revoluția română de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză decît voința întîmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor". Ce conținut și ce caractere, ce obiective generale trebuia să aibă revoluția de la 1848 este o altă problemă care apare în corespondență: „Care trebuia să fie programul revoluției de la 1848?" — se întreabă, în aceeași scrisoare; „era de a organiza democrația și de a elibera pe țăran, făcîndu-l proprietar. Într-un cuvînt, aveam de făcut o revoluție democratică și socială" — răspunde lapidar. O dată realizată această revoluție, ce sarcină nouă politică se impunea poporului român? „Ne rămînea să facem încă două revoluții. O revoluție pentru unitatea națională și mai tîrziu alta pentru independența națională, ca astfel națiunea să reintre în plenitudinea drepturilor sale naturale".

„Cînd ai o credință, fii gata să mori pentru ea"

Conducător al unei revoluții, el și-a pus de la început problema tacticii acesteia, în raport cu adversarii, cu poporul, cu sprijinitorii revoluției. Față de adversari preconizează tactica intransigenții: „Revoluția nu trebuie să transige [trateze] cu dușmanii săi; ea trebuie să-i învingă sau să fie învinsă. Și dacă cade, să cadă cu demnitate, cu măreție". La 22 iunie 1848, recomanda Guvernului provizoriu: „nu faceți poezie și sentimentalism, ci dreptate strașnică". Față de popor, un guvern revoluționar este dator „să propovăduiască și să înarmeze revoluția. Adică să toarne revoluția ca convingere în sufletul poporului, și apoi să-i pună arma în mînă și să-i spună, acum cînd ai o credință, fii gata să mori pentru ea..." Față de oamenii puși în slujba revoluției, el recomanda ca puterea să fie încredințată numai acelora care pot „înfățoșa o viață nepătată în trecut și o simpatie sinceră cu noile principe". Revoluția trebuie „să se ferească bine de intriga oamenilor cu două fețe", care după ce au slujit regimurile trecute „se aruncă apoi în partea poporului și se făcură slugile și demagogii lui".

În publicistica revoluționară, ca și în corespondența sa, N. Bălcescu a subliniat, în repetate rînduri, caracterul social și democratic care trebuia imprimat revoluției românești de la 1848, caracter pe care el s-a luptat mai mult ca oricare altul să-l imprime atît la elaborarea programului cît și în aplicarea lui, în timpul celor trei luni de guvernare. Conținutul social și democratic al revoluției românești era o consecință firească a treptei de dezvoltare pe care se găsea societatea românească și a problemelor care i se impuneau. Problema socială fundamentală era abolirea relațiilor de servitute, existente în ambele principate, exproprierea moșiilor boierești și împroprietărirea clăcașilor. Soluționarea pe cale revoluționară a problemei agrare a fost preconizată de N. Bălcescu, spre deosebire de cei mai mulți dintre conducătorii revoluției românești, ca țintă decisivă a luptei împotriva regimului feudal. Realizarea democrației însemna lichidarea instituțiilor de esență feudală și înlocuirea lor cu instituții bazate pe egalitatea de drepturi politice între toate clasele societății, cu o „republică democratică".

Corespondența aduce un material care fixează precis atît poziția lui N. Bălcescu, cît și a unora dintre contemporanii săi în ambele probleme, precum și lupta care s-a dat chiar în sînul mișcării revoluționare pentru a imprima revoluției acest curs sau a i-l înfrîna. În programul revoluției din Țara Românească, soluția problemei sociale este formulată în art. 13: emanciparea clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire[1]. Despre însemnătatea acestui articol, N. Bălcescu a putut scrie: „Revoluția de la 1848 este cuprinsă toată în acest articol; celelalte puncte, dezvoltate numai, reproduc programul revoluției de la 1821", în linii mari formulat la 1840.

Situîndu-se pe această poziție, N. Bălcescu se situa pe singura poziție valabilă pentru treapta de dezvoltare de la 1848 a societății țărilor române, în lupta contra feudalismului.

Triumful reacțiunii în toată Europa l-a afectat, dar nu l-a descurajat. Corespondența este o mărturie elocventă. Sărac și bolnav, departe de patrie, a continuat să creadă statornic într-o lume fără exploatare și fără oprimare; într-o societate în care „nu va mai fi nici om rob, nici nație roabă, nici om stăpîn pe altul, nici popor stăpîn pe altul", în triumful unității și eliberării poporului român.

Corespondența, dar mai ales alte izvoare din 1852, ne confirmă efortul supraomenesc pe care l-a făcut chiar pînă în ultimele săptămîni ale vieții sale ca să încheie *Istoria românilor sub Mihai vodă Viteazul*. Scriind-o — purtînd cu el din loc în loc manuscrisele — el retrăia propria sa viață, lupta pentru eliberarea poporului român și pentru unitatea lui națională. Depășind cu mult nivelul unei opere narative, el a încorporat în cuprinsul ei concepția sa eroică despre viață, proiectînd-o asupra unui trecut îndepărtat, de luptă și de glorie. ■

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1968, 3/1978.

PENTRU CAUZA DREAPTĂ A ROMÂNILOR

Sub egida Academiei de ştiinţe sociale şi politice şi a Academiei Britanice (British Academy), au apărut anul trecut, la Editura ştiinţifică şi enciclopedică, două volume semnate de Cornelia Bodea şi Hugh Seton-Watson, cu titlul R.W. Seton-Watson şi românii. 1906-1920. **Alături de studiile introductive semnate de editori, volumele cuprind corespondenţă, însemnări de călătorie, articole publicate de istoricul britanic şi articole despre el apărute în presa română. Din dorinţa de a înlesni unui număr cît mai mare de cititori să cunoască un punct de vedere britanic susţinător al cauzei unităţii naţionale a românilor revista** Magazin istoric **reproduce pagini atît din studiile introductive, cît şi din scrierile lui R.W. Seton-Watson. Selecţia textelor şi traducerea documentelor aparţin redacţiei. Fragmentele din corespondenţa şi publicistica lui R.W. Seton-Watson, privitoare la situaţia românilor asupriţi din Monarhia dualistă austro-ungară, sînt redate cu caractere cursive.**

Ceea ce nu poate fi uitat toată viaţa

Într-un interviu acordat scriitorului Ioan Slavici, în anul 1909, istoricul britanic făcea următoarea profesiune de credinţă: *„Eu am venit în Ungaria îndemnat de simpatiile mele către poporul maghiar şi îndeosebi către partidul lui Kossuth, care s-a bucurat, ba se mai bucură şi azi, de multă consideraţiune în cercurile politice din Englitera. M-am încredinţat însă, în cele din urmă, că oamenii de stat ai maghiarilor nu sînt de bună credinţă, stăruie într-o politică nu numai greşită, ci totdeodată şi primejdioasă chiar pentru Ungaria, şi că compatrioţii mei sunt rău informaţi despre cele ce se petrec în regatul ungar; am ţinut să le dau acestora informaţiuni exacte şi expuse cu bună credinţă. Sunt în mare eroare cei ce mă socotesc duşman al maghiarilor; simpatiile către asupriţi nu sînt duşmănie faţă cu asupritori şi cel ce spune adevărul le este tuturora prieten"*.

Astfel, în numărul din 20 octombrie 1906 al revistei *Spectator*, el scria: *„În această ţară* [Marea Britanie], *Ungaria este prea adesea privită drept un stat naţional, precum Franţa ori Germania. În realitate, este unul dintre cele mai poliglote state din cîte există şi cel mai mare dintre regii săi şi-a luat drept motto maxima* Unius linguae regnum imbecile et fragile est". Cu toate că, numeric, maghiarii şi nemaghiarii erau aproximativ egali, — arăta activul jurnalist britanic — maghiara constituia bineînţeles, limba de stat, a parlamentului central şi a adunărilor comitatense, a justiţiei şi administraţiei, a şcolilor de stat şi a seminariilor romano-catolice. *„Cu toate că 40% din populaţie nu o poate vorbi* — continua el — *cunoaşterea ei constituie o ondiţie necesară pentru toate posturile administrative şi oficiale, de la ministru şi pînă la hamal; şi în districtele unde nemaghiarii formează 85% sau mai mult, lucrările judecătoriilor locale sînt conduse în limba dominantă. Învăţămîntul de stat se face exclusiv în maghiară, cu toate că aceasta contrazice Legile fundamentale din 1868*[1]. *Chiar şi*

[1] Legile fundamentale, adoptate în decembrie 1867 — şi cunoscute mai tîrziu drept *Constituţia din Decembrie* — au durat pînă în 1918. Conform lor, se garanta egalitatea

Pentru generația Unirii celei Mari, numele Seton-Watson și pseudonimul său, Scotus Viator (Călătorul Scoțian), au fost identificate cu cel mai popular și mai prețuit crainic și slujitor străin al cauzei independenței și al desăvîrșirii unității noastre politice. Cu trecerea anilor, e drept, cunoașterea activității sale legată de momentele de supremă încordare națională trăite în primele două decenii ale secolului s-a umbrit, lăsînd în mod firesc întîietate mersului înainte al istoriei.

O simplă enumerare a cinstirilor românești aduse, după Unire, stăruințelor sale dezinteresate de a face să iasă din scrisul său adevărul asupra dreptului și aspirațiilor popoarelor subjugate din Imperiul habsburgic la viața națională, sînt un răspuns prin ele însele:

Pe R.W. Seton-Watson, Parlamentul României unite l-a ovaționat și omagiat la 29 iunie 1920 în ședința Camerei, pentru toată contribuția sa la dezmembrarea Monarhiei austro-ungare și la susținerea cauzei unității integrale românești. Guvernul țării l-a sărbătorit. Cu autoritatea sa, N. Iorga îl saluta tot

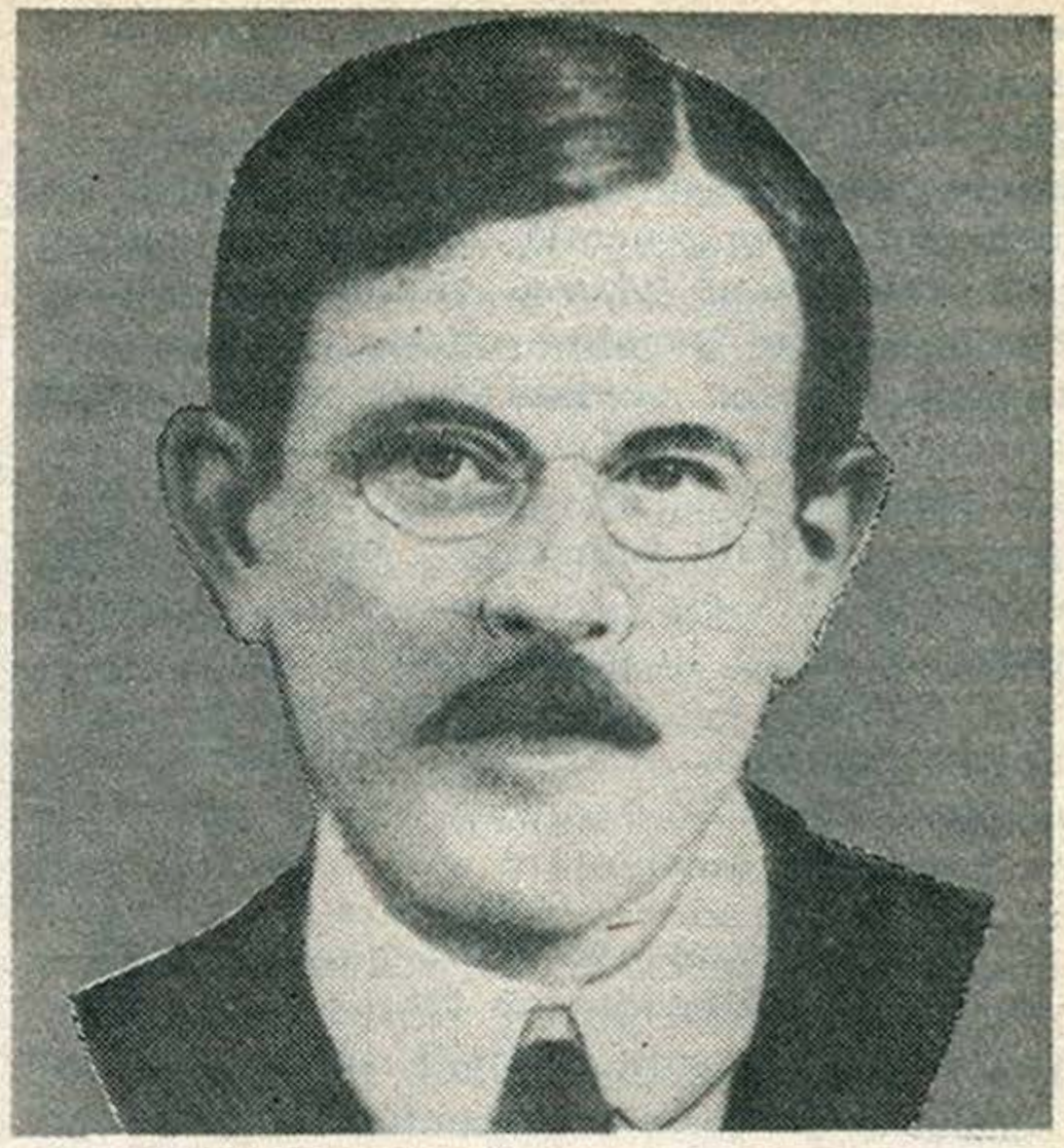

Istoricul britanic R. W. Seton-Watson, susținător al cauzei unității naționale a românilor

subsidiile acordate școlilor confesionale nemaghiare au drept ultim scop controlul și maghiarizarea. Adunările comitatense sînt încă semifeudale în ceea ce privește modalitatea de alegere, care este astfel concepută încît să asigure o majoritate permanentă pentru nobili și orașe, cu alte cuvinte, pentru cele două elemente maghiare principale. Astfel, maghiarii și cei care se dau drept maghiari (trebuie să observăm că limba lor este incapabilă să facă distincția foarte importantă între «maghiar» și «ungur»), dețin un monopol complet în aproape fiecare domeniu al vieții publice și acest monopol, cuplat cu caracterul vag al Legii presei și absența dreptului de liberă asociere și adunare, oferă mari posibilități pentru a-i oprima pe cei care țin la naționalitatea lor".

În cartea *Racial problems in Hungary*[1] istoricul britanic analiza amănunțit situația naționalităților asuprite. După realizarea Monarhiei dualiste în 1867, în Ungaria fusese repusă în drepturi legea presei mai liberală adoptată în 1848. În Transilvania însă, a fost menținută în vigoare legea din 1852, care asigura minorității maghiare o poziție privilegiată. Prezentînd modul în care era încălcată legea presei, Seton-Watson nota: „*Despre o adevărată libertate a presei în Ungaria nu poate fi vorba; sau mai curînd, ea există numai pentru maghiari, dar, chiar și în acest caz, doar pentru acei maghiari care se abțin să îmbrățișeze cauza proletariatului asuprit și care reușesc, atunci cînd critică actualul regim reacționar, să ocolească pe procurorul public mereu la pîndă*".

Și adăuga: „*Pe lîngă procesele care i se intentează mereu, presa nemaghiară este handicapată de frecvente confiscări ale cîte unui număr de ziare. Nu numai jurnalele politice obișnuite, dar chiar și foile umoristice sînt confiscate, pentru o glumă sau o caricatură care nu convine guvernului, sau pentru un poem ori un cîntec ce ar părea că lovește sentimentul național [...] Dacă ar fi să facem un rezumat al acestor procese, găsim că între anii 1886 și 1896, nu mai puțin de 363 români au fost închiși pentru acuzații politice, iar sentințele care le-au fost impuse au totalizat 93 ani, o lună și 23 zile. Excluzînd acele cazuri care au fost judecate în fața judecătoriilor obișnuite, găsim că din 1884 și pînă în 1894 au avut loc 36 de procese ale unor români în fața curților cu juri pentru delicte de presă din Ungaria și în cursul acestora au fost condamnate 66 persoane pe termene însumînd 53 ani și la amenzi de peste 18 000 coroane. Între 1897 și 1908, 214 români au fost condamnați la 35 ani și nouă luni închisoare și la amenzi ce s-au ridicat la 51 937 coroane*".

Învățămîntul constituia, la rîndul său, un mijloc ce oferea multiple posibilități autorităților pentru maghiarizarea forțată a românilor din Transilvania. Școlile confesionale — singurele în care se mai putea preda în limba națională — cîte mai existau, erau împiedicate să funcționeze în mod normal de către inspectorii școlari de stat. Totodată, autoritățile au căutat să sporească numărul școlilor cu limbă de predare maghiară în

în fața legii și libertatea presei, a cuvîntului, de adunare; se prevedea că toate naționalitățile urmau să se bucure de drepturi egale și fiecare avea dreptul să își păstreze naționalitatea și limba, a cărei folosință era garantată în școli, administrație și viața publică.

[1] *Problemele naționale în Ungaria.*

atunci cu o prietenie mișcată (expresia îi aparține) ca pe „unul din acele impunătoare glasuri ale conștiinței mondiale ce nu pot rămînea neascultate". În toamna aceluiași an 1920, Adunarea generală a Asociațiunii culturale transilvane *Astra*, ținută la Oradea, l-a proclamat membru onorar, recunoscînd în Scotus Viator „pe unul din cei mai de seamă amici ai românilor". În octombrie 1921 suveranul țării i-a destinat ordinul Coroana României în grad de Comandor, pe care numai modestia fără egal l-a făcut să nu îl poată purta. În 1923, în ședința din 26 mai, Academia Română l-a ales membru onorar. „Dl. Șeton-Watson — se arată în propunerea Academiei — a călătorit însuși de mai multe ori în ținuturile amenințate spre a se convinge *de visu* despre adevăr și dreptate și, sub pseudonimul de Scotus Viator, a dus o neobosită luptă prin presă: broșuri, reviste, ziare, pentru a lumina marea opinie publică anglo-saxonă de pe toate continentele despre dreptul la viață al neamului nostru..." Tot în 1923, la 6 iunie, în sala festivă a primăriei orașului Cluj, „apărătorului naționalităților subjugate sub fosta Monarhie habsburgică" i s-a oferit cetățenia de onoare a orașului transilvan. Să mai adăugăm că la Cluj a apărut în 1926 și lucrarea lui Ion Clopoțel distinsă cu „Premiul *Scotus Viator*" al *Astrei* și purtînd titlul — *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România* — ce fusese indicat de Seton-Watson însuși ca fondator al premiului. Și tot la Cluj, în martie 1929, Consiliul Facultății de Filosofie și Literatură a Universității a luat hotărîrea de a-i decerna titlul de Doctor Honoris Causa; distincție enunțată apoi în ședința solemnă ținută în octombrie 1930, în cadrul sărbătoririi a zece ani de existență românească a Universității clujene.

În 1930, R.W. Seton-Watson era la rîndul său un profesor consacrat, cu o vechime de zece ani în învățămîntul universitar britanic. Doctoratul îl obținuse în 1910 pentru lucrarea mult apreciată *Racial Problems in Hungary*. Ținuse, încă din primul an de profesorat, și cursuri de istoria românilor și avusese de mai multe ori de atunci prilejul să arate, întemeiat pe constatări personale, localitățile românești pe diverse căi: fixarea unei limite pentru numărul elevilor admiși în școlile confesionale, desființarea unora dintre acestea sub pretextul stării necorespunzătoare a edificiilor respective și cel mai adesea a modului nesatisfăcător în care era predată limba maghiară.

Referindu-se la acest aspect, Seton-Watson nota, în aceeași carte din care am reprodus pasajele de mai sus: „*Copilul de școală nemaghiar este luat în rîs și ultragiat de către colegii săi maghiari și chiar de profesori. Un lider român a relatat povestea băiețelului său, care urma o școală maghiară. Acesta a fost pus să învețe poezia* Magyar vagyok, magyar maradok *(Sînt maghiar, rămîn maghiar). Tatăl l-a liniștit peste noapte, asigurîndu-l că nu va fi pus să o recite. A doua zi, copilul s-a întors de la școală plîngînd în hohote. Învățătorul l-a obligat să recite poemul; la început, a ezitat, a rămas tăcut, dar cînd a fost forțat, a schimbat cuvintele de început în* Román vagyok, român maradok [Sînt român, român rămîn] *și a fost bătut pentru insolență față de națiunea maghiară [...] Și nu voi uita vreodată impresia pe care mi-a lăsat-o convorbirea cu alt lider român, un om inteligent și de cea mai înaltă cultură. «Orice s-ar întîmpla — mi-a spus — vreau să îmi trimit copiii la școli maghiare; dar soția mea nu este de acord». «Într-adevăr», i-am răspuns, nu prea atent și neînchipuindu-mi ce avea să urmeze. «Da — a continuat el — eu însumi am fost educat la o școală maghiară și ceea ce noi, tinerii români, am avut de îndurat acolo, nu poate fi uitat toată viața. Vreau ca și copiii mei să treacă prin aceeași experiență: copiii nu uită niciodată, la vîrsta asta». Tonul cu care a vorbit nu mi-a lăsat dubii asupra adîncimii sentimentelor sale; și incidentul mi-a dat o viziune mai clară asupra problemei naționale decît multe săptămîni de studiu al cărților și statutelor*".

R.W. Seton-Watson a luat atitudine, în mai multe rînduri, și în coloanele presei britanice față de tentativele de maghiarizare forțată întreprinse de autoritățile de la Budapesta împotriva tuturor naționalităților.

Astfel, el a intervenit prompt cu ocazia arestării lui Octavian Goga de către autoritățile ungare, la sfîrșitul anului 1909. Într-o scrisoare trimisă editorului revistei *Spectator*, și apărută la 22 ianuarie 1910, citim: „*În această seară (3 ianuarie) am aflat cu indignare că d-nul Octavian Goga, cel mai promițător și popular dintre mai tinerii poeți români, cu a cărui prietenie mă mîndresc, a fost arestat la Budapesta pentru un articol publicat în revista sa săptămînală* Țara noastră, *la Sibiu. Ce s-ar putea spune despre un guvern care ar permite arestarea d-nului W.B. Yeats*[1] *pentru un articol anti-englezesc? Iar d-nul Goga reprezintă pentru orice român ceea ce d-nul Yeats este pentru irlandezii culți. În ochii guvernului ungar, principala sa ofensă constă în îndrăzneala de a cultiva muza română pe solul ungar, adică pe același pămînt pe care eroii români Iancu de Hunedoara și Matei Corvin l-au apărat împotriva otomanilor*".

Printre problemele viu disputate în Ungaria se numără și acordarea dreptului

[1] William Butler Yeats (1865-1939). Poet irlandez inspirat de un puternic spirit național. Laureat al Premiului Nobel (1923) — *n. r.*

— așa cum avea să scrie și în *Prefața* la ampla sa *A History of the Roumanians from Roman Times to the Completion of Unity* (London, 1934; retipărită în 1963 la New York) — că rolul Transilvaniei în istoria unirii naționale a fost hotărîtor. În *Prefața* din 1936, la traducerea în limba franceză a lucrării amintite, Seton-Watson avea să fie mai explicit: „Autorii anteriori — preciza el — au neglijat în realitate faptul fundamental că Unirea privea nu două ci trei Principate, că pentru cele două, situate la sud și la est de Carpați, nu putea exista nici ordine și nici securitate atîta vreme cît destinul lor nu era legat de al celuilalt fragment al vechii Dacii, de la nordul Carpaților.

În primii ani ai secolului — continua autorul — situația Europei era de așa natură încît unitatea României nu părea posibilă decît cu prețul independenței sale; în diferite rînduri s-a sugerat că recunoașterea suzeranității Monarhiei habsburgice nu însemna a plăti prea scump reunirea întregii națiuni sub un același acoperiș. Astăzi [martie 1936], această idee apare monstruoasă, așa cum o arată drumul parcurs în ultimii douăzeci de ani...". „Vicisitudinile istoriei României — sublinia ceva mai departe Seton-Watson — ascund un dinamism ce trebuie recunoscut, și istoria Europei nu oferă un alt exemplu mai frapant de ceea ce este în stare un sentiment național care, sub dominație străină și în ciuda unei politici de asimilare forțată, învinge vitregia pas cu pas".

Și dacă la toate acestea mai adăugăm că istoricul scoțian a dedicat opera sa capitală din domeniul istoriei românilor „prietenilor care locuiesc în Transilvania și orașului și universității napocensilor, [ca] Cetățean și Doctor" al Clujului, înțelegem pe deplin și reciprocitatea de sentimente nutrite de o parte și alta.

Din larga galerie de oameni politici pe care o revelă Corespondența și Însemnările lui Seton-Watson, precum și publicistica sa și a contemporanilor români, cunoștințele și prieteniile cu românii s-au închegat în etape, începînd din 1906. O singură cunoștință și prietenie — cea cu Al.C. Orescu — de vot universal. Românilor din Transilvania — ca și altor naționalități din Monarhia dualistă — nu li se permitea nici măcar exercitarea restrînselor libertăți electorale acordate prin legile existente. O demonstrație elocventă în acest sens au constituit-o alegerile generale desfășurate în Ungaria în anul 1910, la care R.W. Seton-Watson a asistat ca martor ocular.

Cele văzute atunci l-au indignat în asemenea măsură, încît a strîns într-o carte toate mărturiile și documentele oficiale care demascau corupția și abuzurile ce guvernaseră desfășurarea votului din 1910. În vreme ce lucra la acest proiect, prietenii săi români i-au furnizat detalii și i-au făcut o serie de sugestii. Astfel, George Moroianu îi scria, la 7 noiembrie 1910, din Viena:

„Alaltăieri seara, înainte de a lua trenul de ora 10 din Brașov, care trebuia să mă ducă la Viena, l-am întîlnit pe d-nul Goldiș, care venise acolo la adunarea generală a Societății *pentru crearea unui fond de teatru român în Ungaria*[1]. *Am luat masa împreună. Mi-a arătat un document foarte important, provenind de la șeful poliției din Orăștie, adresat deputatului Farkas*[2] *al localității, ales cu atîtea presiuni contra lui Vlad. Documentul insistă asupra unei mulțimi de măsuri diabolice pe care autoritățile trebuie să le ia împotriva românilor ce au votat contra guvernului. El citează chiar numele mai multor persoane (români) care urmează să fie persecutate.*

Voi încerca să îți traduc în franceză textul românesc al scrisorii. Spune-mi, cu aproximație, cînd va apare lucrarea dumitale?"

La 18 decembrie 1910, istoricul britanic putea răspunde, într-o scrisoare expediată lui George Moroianu: *„Ultima săptămînă mi-am petrecut-o la Londra și în acest timp aproape am scos-o la capăt cu tipograful. Sper că va apare săptămîna viitoare și am să îți trimit un «exemplar-semnal» cît pot de repede. Cartea va avea aproape 200 pagini. Trebuie să îmi spui opinia ta* sinceră *despre ea, nu doar complimente frumoase[...] Trimit exemplare din carte d-lui Brătianu, lui Orescu, către* Indépendance Roumaine[3], Minerva[4], La Roumanie[5], *lui dr. Vlad, dr. Maniu, dr. Vaida, Aurel Popovici. Îmi mai poți sugera pe altcineva? Nu are rost să o trimit unor oameni care nu înțeleg englezește"*. În aceeași scrisoare îl ruga pe George Moroianu dacă ar putea să îi găsească *„niște partituri de muzică românească pen-*

---

[1] *Societatea pentru crearea unui fond de teatru român* a fost inițiată în 1869 și întemeiată în 1870, pentru ridicarea unui edificiu propriu spectacolelor în limba română în Transilvania și pentru promovarea mișcării teatrale românești. Promotorul ideii a fost Iosif Vulcan, directorul revistei *Familia*. *Societatea* a editat și o colecție proprie, „Biblioteca teatrală", la Brașov, și în 1913-1914 a avut și o *Revistă teatrală*. Adunările generale ale *Societății* se țineau pe rînd, în fiecare dintre orașele mai mari ale Transilvaniei.

[2] Dr. Farkas Pál, candidatul Partidului Național al Muncii, ales la Orăștie în iunie 1910, avînd contracandidat pe Aurel Vlad.

[3] Cotidian liberal, a apărut între 1877 și 1879 sub titlul *L'Orient journal cotidien*.

[4] Publicație întemeiată de Ioan Slavici, a apărut între 1908-1916.

[5] Ziar înființat la 1898, la București. Își întrerupe apariția în noiembrie 1916, din cauza ocupației germane. Fostul proprietar, Paul Brătășanu, îl scoate la Paris, în ianuarie-iunie 1919, împreună cu C. Banu, fostul director al ziarului *Viitorul*, Constantin Mille, directorul ziarelor *Adevărul* și *Dimineața*, și Emil D. Fagure, de la *Dimineața*. În 1920-1921 reapare la București.

este mai veche; ea datează din vremea studenției lor la Paris. În prima vizită, din 1906, în Transilvania, Seton-Watson a luat legătura întîi cu personalități săsești — Karl Wolff, Adolf Gottschling și Friedrich Teutsch — la Sibiu. Din îndemnul lor a cunoscut pe Teodor V. Păcățian, la Sibiu și pe Iuliu Maniu și Augustin Bunea, la Blaj. Pe Vasile Goldiș și pe I. Russu Șirianu i-a cunoscut, tot în 1906, la Arad. Contactele au fost mai frecvente însă cu Al. Vaida Voevod, pe care îl întîlnea deseori la Viena, între 1907 și 1914, și mai apoi la Paris și Londra, în timpul Conferinței de pace, 1919-1920. Din 1907, de la Londra, datează și durabila prietenie cu George Moroianu.

Legăturile cu românii au sporit considerabil în 1909, o dată cu vizita în Regatul român și revenirea în Transilvania. La București a avut lungi convorbiri cu I.I.C. Brătianu, cu N. Iorga, Take Ionescu, Ioan Slavici, Bogdan Duică, Al. Marghiloman, A.C. Popovici, întîlnindu-se și cu mulți alții; în Moldova, a vizitat pe Mihail Sadoveanu, la Fălticeni. Cu Octavian Goga s-a întîlnit la Sibiu și de atunci s-au legat buni prieteni. Tot la Sibiu a vizitat pe mitropolitul Meția-nu, și a cunoscut pe Iosif Șchiopul, Ioan Lupaș. Pe Vasile Lucaciu l-a întîlnit întîi, în iulie 1911, la Londra. Cu Constantin Nedelcu a corespondat din 1910. La Viena în cursul deselor șederi, cercul cunoștințelor românești a crescut mereu; el s-a lărgit și întărit însă mai ales cu prilejul vizitelor întreprinse în iunie 1913 și ianuarie 1915 la București. La Londra și la Paris, în 1918 și în timpul Conferinței de pace, pe lista veche se adaugă cu precădere Radu R. Rosetti, Dumitru Drăghicescu, Nicolae Titulescu, Viorel V. Tilea.

După aproape un sfert de veac de la primele sale vizite în Transilvania, R.W. Seton-Watson își mai amintea încă cu mare mirare cît de diferită fusese imaginea Transilvaniei cu care venise el din Anglia față de realitatea pe care a găsit-o la fața locului. Discrepanța dintre adevăr și imagi-

---

tru vioară. Ceea ce doresc sînt cîteva din cele mai caracteristice motive de horă, ori cîntece populare, dar aranjate pentru vioară, nu pentru pian. Dacă poți să îmi trimiți numele editorilor, eu am posibilitatea să le comand aici. Le vreau pentru o doamnă care se interesează de munca mea și este o foarte bună muziciană. Dar repede!

Îi scriu lui Goga despre ideea de a publica o ediție românească a cărții, la București. El crede că poate găsi un traducător și un editor; trebuie să apară înaintea *ediției germană și franceză.*

Poate te interesează să știi că Universitatea din Oxford mi-a acordat titlul de doctor în litere (D. Litt.) pentru cartea mea Racial Problems, *considerată drept «o contribuție originală la cunoașterea istorică»".*

Cîteva zile mai tîrziu, George Moroianu îi sugera lui Seton-Watson: *„Nu uita să o trimiți* [cartea] *și domnului Th. Roosevelt, fostul președinte al Statelor Unite, care, vara trecută, a uimit lumea cu elogiile sale naive la adresa oligarhiei maghiare. Îți reamintești, desigur, vizita sa la Budapesta, la conții Apponyi-Tisza etc.*

Poți să o trimiți, de asemenea, domnului T. Maiorescu, la București, strada Mercur. Probabil că într-o lună el va fi viitorul nostru ministru al afacerilor străine. Este originar din Transilvania".

La scurtă vreme după apariția cărții, *Tribuna* din 23 ianuarie/5 februarie 1911 a publicat o traducere adaptată a *Prefeței* lui Seton-Watson, din care reproducem următorul pasaj: *„În Ungaria însăși, chestiunea reformei electorale primează toate celelalte și toate partidele sînt de acord că de la felul rezolvării ei depinde viitorul țării și poate chiar a întregii monarhii austro-ungare. De aceea, cred, nici nu e nevoie să mai fac apologia necesității de-a publica un studiu despre sistemul electoral unguresc. O expunere a violenței și corupției aproape fără pereche, care a caracterizat alegerile generale din luna iunie 1910, va da cititorilor măsura cuvenită să judece demoralizarea vieții publice din Ungaria și neputința strălucitoare — ca să nu întrebuințez un termen mai aspru — al mașineriei administrative. Stăruind asupra acestui rău, atît de răspîndit, ținta mea principală a fost să arăt absurditatea pretenției că actuala majoritate ar reprezenta, în orice sens, voința adevărată a popoarelor din Ungaria; în același timp, am voit să mai dovedesc că singurul mijloc de a scăpa Ungaria de un dezastru ireparabil e introducerea urgentă a reformei electorale pe cele mai radicale baze.*

Urmăresc însă și o altă țintă. Corupția electorală e întotdeauna scîrboasă, oriunde s-ar practica. Dar într-un stat poliglot cum e Ungaria, unde e practicată de o singură rasă dominantă pentru a despuia toate celelalte rase de cele mai firești drepturi politice — e îndoit asupritoare și victimele acestei corupții nu pot fi mustrate dacă profesează opinia că un absolutism mărturisit ar fi de preferat unui sistem care calcă în picioare toate legile existente. Tratamentul iscodit pe seama raselor nemaghiare din Ungaria, — sub haina celei mai vechi constituții de pe continent — este astăzi una dintre cele mai murdare pete pe pajura culturii europene. N-am pretenția de-a interveni, ca advocat, în afacerile interne ale altor țări. Je n'accuse pas.

naţie i s-a adîncit cu fiecare pas făcut în afara itinerarului prestabilit şi cu fiecare conversaţie legată în afara contactelor ce îi fusese recomandate. Două lucruri îndeosebi i-au deşteptat bănuieli şi de aici şi dorinţa de verificări personale. De o parte, rezerva cu care cele mai multe din influentele sale gazde au privit interesul său de a se informa asupra stării naţionalităţilor nemaghiare din jumătatea ungară a Monarhiei dualiste. De altă parte, izolarea de lumea din afară în care a găsit acele naţionalităţi, izolaie pricinuită înainte de toate — după propria sa expresie — „de politica conştient urmărită de Budapesta". Astfel, „în scurtă vreme — scrie Seton-Watson — mi-am dat seama că alesesem pentru studiu un subiect care în ce privea propria mea ţară [Anglia] reprezenta practic vorbind o carte sigilată".

Cei mai mulţi britanici, explică tot Seton-Watson, care au vizitat Ungaria şi Transilvania ca invitaţi ai unuia sau altuia dintre magnaţi, şi-au dat anevoie seama că poporul de rînd era de alt neam decît stăpînii lor. Chiar şi în legăturile religioase, care existau între unitarienii şi calvinii maghiari şi coreligionarii lor englezi şi scoţieni, lumea ortodoxă, unită şi luterană era cu totul ignorată. În sprijinul spuselor sale el invocă cu deosebire cazul pastorului scoţian dr. Somerville, relatat lui de către nepotul acestuia. Somerville junior, pastor şi el, a însoţit pe bunicul său într-o călătorie întreprinsă în Ungaria şi Transilvania la 1890. „N-am fost din cale afară de mirat, comentează Seton-Watson, să aflu că nu veniseră niciodată în contact cu vreun român..., uimirea mea însă n-a cunoscut margini cînd am descoperit că fuseseră în Sibiu, Braşov şi alte centre săseşti, nu numai fără să dea faţă cu membrii bisericii-soră luterană, dar chiar fără să-şi dea seama de existenţa unei organizaţii religioase săseşti distincte". Acest mic incident pare să fi constituit un memento permanent pentru toate ideile lui Seton-Watson de mai tîrziu.

je constate (nu acuz, ci constat...).

Le spun acestea, ca un răspuns la apelurile repetate pe cari cercurile oficiale din Ungaria le-au adresat opiniei publice din Marea Britanie. Nu pot însă înţelege cum osebitele societăţi cari există în Anglia şi urmăresc ţinta de-a apăra interesele naţionalităţilor asuprite din Europa şi Asia, — cum de aceste societăţi ignorează cu atîta persistenţă cauza slovacilor, românilor şi a celorlalte naţionalităţi supuse legilor ungureşti. În orice caz, îmi voi fi ajuns ţinta dacă prin studiul meu voi fi putut îndrepta din nou atenţiunea generală asupra importanţei ce-o are chestiunea naţionalităţilor din Ungaria".

În volumul *Corruption and Reform in Hungary. A study of Electoral Practice* — care grupa documente originale, rapoarte special întocmite şi semnate de martori oculari, relatări ale presei ungare, austriece şi germane, dezbaterile din Parlamentul ungar din iulie 1910 cît şi propriile observaţii ale autorului făcute la Szakoloza, privind desfăşurarea alegerilor din iunie 1910 — R.W. Seton-Watson prezenta şi evenimentele din comitatele transilvănene. La Chişineu-Criş (Arad) de exemplu, *„jandarmilor li s-a dat ordin ca toate persoanele care acţionează pentru Partidul Naţional Român şi încearcă să discute orice problemă electorală cu populaţia, să fie alungate din comunele circumscripţiei electorale [...]*

Un ziarist român, George Stoica, de la Foaia Poporului *din Sibiu, a fost trimis în comuna Chereluş să îi adune pe alegătorii români de acolo şi să îi aducă la Chişineu-Criş în ziua alegerilor. A doua zi după sosirea sa, a fost arestat, pe stradă, de către jandarmi. O femeie bătrînă, de 60 ani, mama săteanului Teodor Pălincaş, cu care Stoica tocmai stătea de vorbă, i-a întrebat pe jandarmi ce ofensă a comis acesta pentru a fi arestat într-un asemenea mod; singurul răspuns pe care l-a primit a fost pumnul jandarmului care a lovit-o în faţă, de a podidit-o sîngele pe nas şi pe gură. Adus în faţa primarului, jurnalistul a arătat actele sale şi a dat ca referinţă numele preotului din Chereluş, August Târziu şi ajutorului său Iulius Popp. Cu toate acestea, a fost ţinut sub stare de arest pe motiv că «a incitat pe săteni contra maghiarilor» şi la ora nouă, în aceeaşi seară, a fost escortat de doi jandarmi, într-un car, la Chişineu-Criş, unde au ajuns la ora 11. Acolo, Stoica a fost aruncat într-o celulă murdară, care fusese ocupată cu numai cîteva ore înainte de o şatră de ţigani nomazi şi a fost ţinut pînă la ora nouă dimineaţa, a doua zi. Mulţumită eforturilor avocaţilor români, dr. C. Ardelean şi ar. G. Popovici, pînă la urmă a fost interogat de solgăbirăul şef Csukai şi cum nu exista vreo dovadă contra lui, a fost pus în libertate. Cu toate acestea, i s-a interzis să se mai învîrtă prin district în timpul campaniei electorale pe motiv că el era «un pericol pentru stat», fiind condamnat în februarie 1908 la cîteva luni de închisoare pentru un articol din* Lupta".

Iată un alt caz relatat de istoricul britanic: *„Fostul membru al Parlamentului, Vasile Goldiş, i-a făcut o vizită sorei sale, în Socodor; dar abia după o lungă şi dezagreabilă dispută cu jandarmii i s-a permis să rămînă acolo, iar aceştia s-au postat la uşă şi nu au lăsat pe nimeni să intre şi să comunice cu Goldiş.*

Părerea lui Seton-Watson era că, în afară de vizitatori de genul celor amintiți și de cîte un corespondent de presă întîmplător, legăturile între românii din Transilvania și Anglia chiar și în ultimele decenii ale secolului XIX și începutul secolului XX, au fost foarte slabe. După aprecierea sa, singurul britanic care ar fi pătruns în această vreme pînă în miezul lucrurilor și și-ar fi folosit cunoștințele în mod practic a fost H. Spenser Wilkinson — colaborator de frunte timp de mai mulți ani la ziarul *Morning Post*, și apoi profesor de istorie militară la Universitatea din Oxford. De partea românească, pionier al legăturilor dintre Anglia și românii din Transilvania îl indică pe George Moroianu, subliniindu-i cu deosebire meritele și rîvna pentru trezirea interesului și a simpatiei Apusului față de români, din perioada Memorandului și pînă în anii Coaliției din Ungaria.

O scurtă trecere în revistă a părerilor engleze despre români în a doua jumătate a secolului XIX scoate în relief faptul că numărul observatorilor britanici interesați în probleme românești este într-adevăr mic, dar oricum mai mare decît cel semnalat pînă acum. Există astfel autori și vizitatori britanici ale căror scrieri și nume nu au fost menționate nici de Seton-Watson și nici de George Moroianu, și care ar putea revendica cu ușurință o prioritate în acreditarea unor păreri mai aproape de realitățile Transilvaniei, atît despre populația ei în genere, cît și numai despre români. Activitatea desfășurată de R.W. Seton-Watson pentru cauza naționalităților din Austro-Ungaria, din 1906 și pînă la destrămarea Imperiului Dualist multinațional și desăvîrșirea unității statelor naționale succesoare, nu-și are un egal. ■

Cornelia Bodea

După ce vizita sa s-a încheiat, fostul deputat a fost escortat cu baioneta la armă prin sat, pînă la gară [...]

Jandarmii au mers pînă acolo, încît l-au alungat pe candidatul român, d-nul Goga, din satele în care a dorit să țină adunări. Pe 9 iunie, de exemplu, el a vrut să ia parte la serviciul religios din Zărand, împreună cu dr. Ardelean; dar la intrarea în sat, trăsura sa a fost încercuită de șase jandarmi, care i-au poruncit, într-un mod insolent, să nu coboare. Apoi, l-au escortat, cu baioneta la armă, pînă la marginea comunei Cintei, unde îl așteptau alți jandarmi ca să îl escorteze pînă la Nădab și tot așa pînă a ajuns înapoi la Chișineu-Criș, fără să i se fi permis să vorbească măcar cu o singură persoană din aceste trei comune ale circumscripției sale electorale.

Punctul culminant a fost atins atunci cînd, în ajunul celui de al doilea tur de scrutin, d-nul Goga a fost împiedicat să se arate pe stradă și a fost avertizat de jandarmi, cu o nerușinare de neînchipuit, că va fi arestat dacă va părăsi casa".

Erau prezentate și alte abuzuri ale autorităților: „*Peste tot, casele preoților și ale învățătorilor erau supravegheate de grupe de cîte patru jandarmi, care le interziceau să comunice între ei. În Pilu Mare, de exemplu, preotului i s-a permis să își exercite atribuțiile doar sub escorta jandarmilor, iar medicului din sat, dr. Teodor Papp, i s-a interzis să vorbească oamenilor pe stradă, pe cînd se deplasa la bolnavi. Celălalt preot din Pilu Mare, părintele Mihail Rațiu, un om în vîrstă de 78 ani, a fost oprit de jandarmi, pe cînd se îndrepta către patul unui muribund, și i s-a ordonat, în termeni insultători, să se întoarcă înapoi".*

Drept concluzie, Seton-Watson arăta: „*Oricine trăiește în Ungaria și are cît de cît cunoștință despre viața țăranului, știe prea bine că lucrătorul pămîntului nu are un dușman mai înverșunat decît jandarmul. Toată ura și pasiunea de care țăranul nostru este capabil, ies la suprafață atunci cînd ajunge să vorbească despre acești gardieni ai ordinii pubkice. Cei care au fost prezenți la o campanie electorală în Ungaria nu vor avea dificultăți în a înțelege acest sentiment. Jandarmii sînt instrumentele cu care se pun în aplicare planurile oficialităților locale și astfel ei devin — uneori, trebuie să admitem, chiar împotriva voinței lor — principalii agenți ai ilegalității, în loc să fie campionii ordinii. Fiind în cea mai mare parte needucați, ei au tendința naturală ca, odată ce depășesc granița înfrînării, să se dedea la abuzuri grosolane. În timpul campaniei electorale, candidatul român a primit zilnic plîngeri din partea alegătorilor săi. Loviturile, pumnii peste cap, izbiturile cu patul puștii erau folosite în mod curent de jandarmi. De mai multe ori, țăranii care au îndrăznit să strige numele lui Octavian Goga, au primit un pumn peste cap. Cîtde departe puteau merge jandarmii ne putem da seama din tratamentul pe care i l-au aplicat chiar candidatului român. În ziua de 6 mai, de exemplu, d-nul Goga își ținea adunarea sa electorală în comuna Cintei. În clipa în care el s-a referit, într-o frază, la «noi, românii», șeful jandarmilor însărcinați cu menținerea ordinii la adunare l-a întrerupt: «Tu nu ești român; ești maghiar, pentru că mănînci pîine maghiară». Este ușor de imaginat cum se poartă un asemenea om față de țăranii simpli, dacă le tratează astfel fruntașul"* ■

Milenara noastră istorie este jalonată de nenumărate bătălii, de jertfe și sacrificii fără seamăn pentru păstrarea ființei naționale, pentru apărarea drepturilor fundamentale ale poporului. Carpații semeți, cu falnicii săi codri seculari, cu rîurile sale milenare, au constituit leagănul de formare și dezvoltare a poporului nostru din cele mai îndepărtate timpuri. Carpații nu i-au despărțit, ci i-au unit întotdeauna pe locuitorii din cîmpiile de la răsărit și apus, de la miazăzi și miazănoapte. În Carpați s-au format caracterul poporului român, dîrzenia, vitejia, bunătatea și omenia, mîndria și neînfricarea în luptă.

NICOLAE CEAUȘESCU

CARPAȚII ÎN ISTORIA ROMÂNEASCĂ

„Din punctul de vedere al vieții naționale, al trecutului istoric și al viitorului, Carpații reprezintă un element vital pentru România... O Românie avînd Carpații drept axă, un fel de șiră a spinării, este, din punctul de vedere al structurii geografice, un stat bine echilibrat, al cărui centru de gravitație este tocmai acolo unde sînt izvoarele însești ale vieții naționale".

În cîteva cuvinte, rostite la 6 iunie 1921 în cadrul unei întruniri a Societății române de geografie, reputatul geograf francez Emmanuel de Martonne[1] surprindea, cu deosebită capacitate de înțelegere, însemnatul rol pe care l-au avut în istoria poporului român Munții Carpați.

Nu era pentru prima oară cînd istorici, geografi, oameni de cultură din felurite țări ale lumii remarcau însemnătatea Carpaților în viața poporului nostru. De Martonne însă aducea prieteniei sincere față de români, dovedită cu prisosință în numeroase împrejurări legate de lupta pentru unitate națională, și argumentul învățatului, care, în ani și ani de cercetări, străbătuse munții de la un capăt la altul al țării noastre, studiind nu numai alcătuirea lor geo-morfologică (asupra căreia a lăsat un material științific de primă însemnătate), ci și, sau mai ales, însemnătatea lor economică, influența asupra oamenilor și condițiile de habitat pe care le-au oferit și le oferă oamenilor.

Cuiburile de vulturi ale dacilor

Încă din antichitate s-a remarcat rolul deosebit pe care munții l-au avut în cadrul evoluției statului geto-dac. Este cunoscută caracterizarea pe care istoricul latin Annaeus Florus o făcea dacilor, anume că trăiesc „nedespărțiți (nedeslipiți) de munți" *(Daci montibus inhaerent)*. Nu este vorba, desigur, de o viețuire exclusiv în regiunile muntoase. Descoperirile arheologice relevă răspîndirea geto-dacilor pe întreg teritoriul Daciei, deopotrivă la munte, în zona de dealuri și de cîmpie, în lungul văilor apelor și în apropierea țărmului mării. Remarca lui Florus avea în vedere rolul ocrotitor al munților *Carpates* (cum erau numiți în vechime), adăpostul pe care îl ofereau, în caz de nevoie, populației localnice.

De altfel, numele munților este în strînsă legătură cu una dintre cele mai de seamă ramuri ale geto-dacilor, carpii[2], menționați în istoriografia antică încă din veacul IV î.e.n. Astfel în *Periegesis* (o lucrare de geografie) atribuită lui Scymnos din Chios, istoric și geograf care a trăit între anii 250 și 180 î.e.n., se consemnează că „primii [locuitori] de lîngă Istru sînt carpizii, ... apoi sciții plugari iar mai încolo, neurii, pînă în ținutul de asemenea pustiu din pricina gheților". Știrea, precizează aceeași lucrare, a fost preluată dintr-o istorie generală în 30 de cărți, alcătuită de Ephoros din Cyme, cărturar din Asia Mică, care a trăit în prima parte a sec. IV î.e.n.

Încă de la apariția lui, statul geto-dac a avut în zona muntoasă principalele centre de rezistență; aici s-au înălțat cele mai multe dintre cetățile menționate sub denumirea generală *davae*[3]: la Bîtca Doamnei (Petrodava), la Rîșnov (Cumidava), la Cetățeni, la Tilișca, la Polovragi, Cugir ș.a.m.d., și tot în munți s-a durat și capitala acestui stat, la Sarmizegetusa Regia, în fortăreața greu accesibilă a Munților Orăștiei,

[1] Emmanuel de Martonne (1873-1955), profesor la Lyon și Sorbona, expert în cadrul Conferinței de pace de la Paris, din 1919.

[2-3] *Magazin istoric*, nr. 2/1976; 9/1979, apoi, în continuare, *Davae și stăpînii lor*.

înconjurată ea însăşi de cordonul protector al cetăţilor de la Costeşti, Piatra Roşie, Blidaru, Feţele Albe. „În secolul IV î.e.n. — preciza în anul 1938 cel dintîi cercetător sistematic al acestora, Constantin Daicoviciu —, cînd puterea macedoneană ajunge la Dunăre, o dată cu cetăţile de la Costeşti, dacii construiesc, după aceleaşi principii, şi pe aceea de la Grădiştea Muncelului [Sarmizegetusa Regia], însă într-un stat mai mare, aceasta fiind cea mai importantă din toate şi fiind reşedinta unui şef mai mare... Porţile monumentale şi construcţiile de andezit ne duc cu gîndul la o epocă de mare înflorire. Gîndul ne duce la epoca lui Decebal, pe care trebuie să ni-l închipuim ca pe un stăpînitor care înţelegea să se impună, atît duşmanilor, cît şi aliaţilor, nu numai prin strălucirea capacităţilor lui sufleteşti, ci şi printr-un exterior impresionant, în primul rînd printr-o capitală demnă de măreţia planului pe care vroia să-l înfăptuiască".

Munţii ofereau cel mai firesc adăpost populaţiei localnice, în faţa neamurilor migratoare, care fiind nomade, pe urmele turmelor şi cirezilor de vite, preferau spaţiile largi ale cîmpiilor. Este, de altfel, tocmai aspectul pe care l-a subliniat Pliniu cel Bătrîn (27-79 e.n.) care, în *Istoria naturală*, consemna: „Cîmpiile şi şesurile [de la nord de Dunăre] sînt stăpînite de sarmaţii iazigi [neam migrator], iar munţii şi pădurile de daci".

Dar muntele nu oferea numai bune condiţii de apărare. Dispunea, de asemenea, de importante resurse economice, nu doar pentru păstorit, ci şi pentru agricultură — cum o demonstrează numeroasele terase amenajate în apropierea Sarmizegetusei Regia —, precum şi pentru metalurgie şi practicarea unor meşteşuguri. De asemenea, în munţi se afla şi centrul religios al geto-dacilor, acel *Kogaionon* menţionat la Strabon, ca loc de retragere al lui Zamolxis. Tocmai de aceea, una dintre primele măsuri luate de autorităţile romane, după transformarea unei părţi a Daciei în provincie, a constat în dislocarea populaţiei dacice din aşezările de munte, transferarea ei în aşezări pe cîmpie sau deal, mai uşor accesibile controlului roman. Fenomenul poate fi urmărit nu numai la Sarmizegetusa Regia, ai cărei

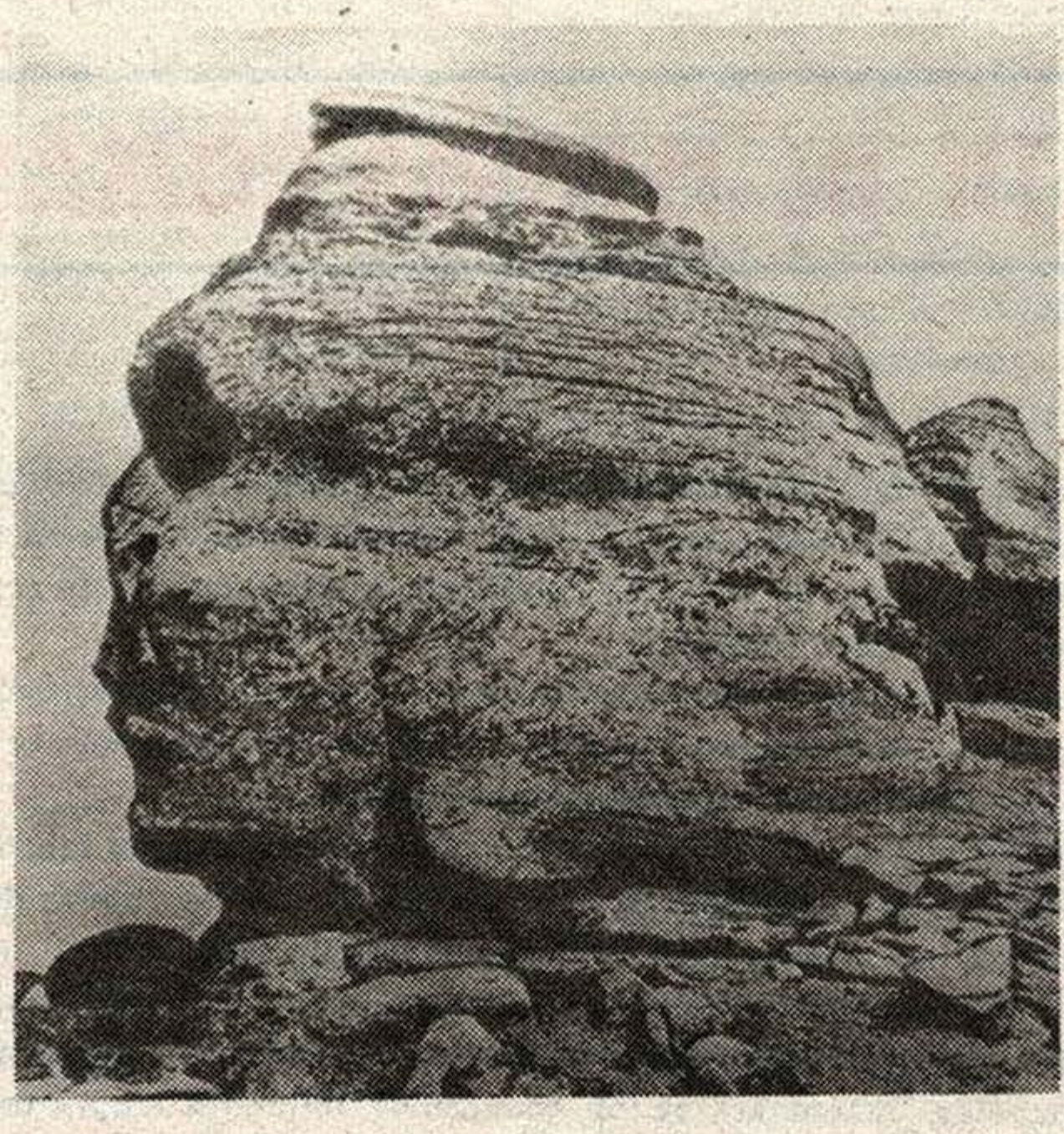

Sfinxul din Bucegi — una dintre cele mai sugestive mărturii ale măreţiei Munţilor Carpaţi...

locuitori au fost mutaţi la Sarmizegetusa Ulpia Traiana, ci şi la Piatra Craivii-Apoulon, a cărei populaţie a fost mutată la Apulum (Alba Iulia de azi) şi în multe alte locuri.

Numele vechi este român

Codrii şi munţii — de multe ori aceste noţiuni fiind asociate, întrucît codrii cei mai mari se găseau în zonele subcarpatice şi montane — au constituit un puternic suport de rezistenţă şi continuitate de viaţă românească şi în perioada de aproape un mileniu, cuprinsă între migraţia hunilor, din anul 376 e.n., şi marea năvălire mongolă din anul 1241. „Înfrăţirea poporului român cu Munţii Carpaţi şi cu codrii seculari de pe întreaga întindere a vetrei dacice — se arată în lucrarea *Transilvania străvechi pămînt românesc*, de general-locotenent dr. Ilie Ceauşescu — avea să-i asigure continuitatea de existenţă etnică, social-politică şi economică. Este o continuitate istorică neîntreruptă, afirmată aproape identic, atît de către istoricii din vremurile foarte îndepărtate, cît şi de cei dinepoci mai apropiate".

Vieţuirea românească la adăpostul ocrotitor al munţilor era evidenţiată astfel de Miron Costin, atunci cînd, reconstituind tabloul continuităţii româneşti, scria în *De neamul moldovenilor*: „Aşaşi neamul aceasta de carele scriem, al ţărilor acestora, numele mai vechiu şi mai dreptu ieste rumân... şi cît au trăit în munţi, în Maramureş şi pe Olt, tot acest nume au ţinut şi ţin pînă astăzi".

Tabloul arheologic ne arată o situaţie mai complexă, cu o vieţuire intensă pe tot cuprinsul românesc şi retrageri periodice în zonele mai ferite de primejdii, numai pe perioada invaziilor pustiitoare.

Munţii şi pădurile au reprezentat factori dintre cei mai importanţi în menţinerea continuităţii româneşti. Nu o dată Carpaţii au fost asemuiţi cu zidurile uriei cetăţi la adăpostul cărora s-au aflat mereu românii. Aşa cum, atît de sugestiv o arată Nicolae Bălcescu: „Pe culmea cea mai naltă a munţilor Carpaţi se întinde o ţară mîndră şi binecuvîntată între toate ţările semănate de domnul pre pămînt... Un brîu de munţi ocolesc, precum zidul o cetate, toată această ţară, şi dintr-însul, ici-colea, se disface, întinzîndu-se pînă în centrul ei, ca nişte valuri proptitoare, mai multe şiruri de dealuri nalte şi frumoase, măreţe pedestaluri înverzite, care varsă

urnele lor de zăpadă peste văi și lunci".

Denumirile „*terra blachorum*" (țara românilor) și „*silva blachorum*" (pădurea românilor), frecvente în cele mai vechi documente de cancelarie transilvană, defineau nu doar pămînturi sau păduri ce aparțineau românilor, ci teritorii cu organizație administrativă și politică românească — cnezate și voievodate organizate la adăpostul pădurii și muntelui.

Ofensiva feudalității ungare determina retragerea populației românești a satelor spre zonele ocrotitoare ale munților, situație ce poate fi urmărită arheologic atît în Țara Bîrsei cît și în Țara Făgărașului, unde, pe măsura penetrației nobilimii ungare, se constată o îndesire a așezărilor submontane, în vreme ce localități de cîmpie erau părăsite. Firește, acest transfer nu avea loc fără împotrivirea comunităților românești, nevoite totuși să cedeze, copleșite de forța militară superioară a adversarilor.

Muntele devenea astfel, prin forța împrejurărilor, centrul vieții politice românești din veacurile XIII-XIV, expresia cea mai grăitoare a acestei realități fiind voievodatul românesc al legendarului Negru Vodă, care „încăleca" ambele versante ale munților Făgăraș. Cetățile, așa numite ale lui Negru Vodă, identificate atît la Breaza, în Transilvania, cît și la Cetățeni, în sudul munților Făgăraș, dau substanță arheologică ipotezei descălecatului de țară, confirmînd tradiția istorică, ce vorbește despre un transfer de stăpînire românească din nordul Carpaților în sudul acestora. Este ceea ce sublinia în urmă cu decenii Gheorghe I. Brătianu în *Tradiția istorică a descălecatului Țării Românești*: „Dar vechea noastră tradiție istorică, de este să-i aflăm nouă temeiuri și să-i redăm crezare, mai cere un rost, pe care... nu se cuvine să-l nesocotim. Ea restituie Ardealului rolul său firesc de leagăn al statului, după cum cercetările filologice nu fac decît să întregească ceea ce natura însăși a înscris în relieful de stîncă al podișului carpatic, a cărui coroană de munți străjuiește peste veacuri dezvoltarea acestui neam și împlinirea destinelor sale pe pămîntul vechii Dacii".

„Belșugul tuturor bogățiilor"

Munții reprezentau însă, înainte de toate, sursa unui considerabil potențial economic. „Aici [în Transilvania] — scria Samuel Köleseri junior, membru al Academiei de știință din Viena și autorul unei lucrări *Aurariа romano-dacica*, publicată la Sibiu în anul 1717 — munții de jur împrejur sînt atît de plini de belșugul tuturor bogățiilor, încît fac să crească în măruntaiele pămîntului rodnic comori ce nu sînt nevrednice de tezaurele regilor; căci acolo se desprinde în bucăți aurul nativ pe sub care, prin văi, aleargă rîuri limpezi și cristaline, ce ies din acele culmi de munți încărcate nu numai de nisip de aur, ci chiar — cum m-am încredințat eu însumi — de cinabru: în sfîrșit mulți bulgări de aur se găsesc în bogatele și desele băi de aur, adică locuri de spălat aurul, după cum a observat mai de mult Reicherstorffer[1]".

Dar nu numai aurul și argintul erau apreciate. Sarea — care se exploata și la Ocna Mureș, Ocna Sibiului sau Dej în Transilvania, și la Ocnele Mari și Slănic în Țara Românească și la Tîrgu Ocna sau Tîrgu Trotuș în Moldova — constituia un apreciat articol de export: „Tîrgu Ocna — scria Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, ofițer german în armata regelui Suediei, Carol XII — se află sub jurisdicția unui cămăraș al domnului și a unui pîrcălab; primul mai e însărcinat și cu inspectarea ocnelor de sare care se află acolo, căci sarea, extrasă aici cu puțină trudă, este transportată în toată țara, cît și în țările înconjurătoare; de altfel, orașul nu este mare, dar este aproape cel mai ales din toată țara, după Iași; este așezat pe sub munți, la o milă și jumătate de intrarea în trecătoare spre Transilvania, Bretcu, și chiar pe rîul Trotuș. Și mai izvorăște în această regiune un fel de păcură ca dintr-un izvor și este transportată în toată țara precum și în alte țări vecine. Este mai groasă decît uleiul și este folosită la unsul roților, la prelucratul pieilor și la altele de acest fel. Aceste izvoare îi revin, de asemenea, domnului".

Bogățiile se aflau însă nu numai în adîncurile munților, ci și la suprafață. Pajiștile și pășunile alpine ofereau hrană îmbelșugată numeroaselor turme de oi. „Înălțimile sînt aici — descria munții Moldovei Dimitrie Cantemir — acoperite cu copaci și alți pomi cu roade, care cresc tot de la sine, și care în alte țări trebuie sădite de mîna omului; printre înălțimi curg pîraiele cele mai limpezi, ce se rostogolesc ici și colo, din vîrfurile munților cu un murmur plăcut. Aceste locuri par niște grădini dintre cele mai frumoase". „Am ajuns la o stînă de oi, care atunci era cu totul goală și părăsită — nota și Iohann Wendel Bardilli, ofițer suedez din armata lui Carol XII. Ne-am informat ce putea însemna [stîna] aceasta într-un loc părăsit și am aflat de la moldovenii noștri că locuitorii de la o depărtare de multe mile de munți își mînă aici oile la pășune pentru o vară întreagă, fiindcă în unele locuri de pe munte iarba este minunată; iar colibele acestea le serveau pentru prelucrarea și păstrarea laptelui și a brînzei".

La munte se făcea însă, chiar dacă în măsură mai restrînsă, și agricultură. Cercetările de geografie istorică ale lui Ioan Conea[2] au evidențiat că în multe zone ale Carpaților, cultivarea cerealelor se făcea pînă la 1 100 m altitudine și chiar mai sus: „Mediul și peisajul carpatic se pretează minunat la umanizare, se pretează adică a fi modificate și valorificate uman. Și știut este în geografie că, în cazuri de acestea, trebuie să contăm în viața unui peisaj pe alternarea: epoci de dormitare — epoci de trezire. Chiar dacă în cutare regiune muntoasă din Carpați umanizarea peisajului e un fenomen recent, se poate foarte bine ca, în spatele epocii precedente de retragere a omului din acel peisaj, să fi fost una de o umanizare și mai accentuată, și mai înaltă, decît cea de azi".

---

[1] **Georg von Reicherstorffer (sau Reichersdorfer), cărturar umanist din Sibiu — sec. XV-XVI — autor a două scrieri *Chorographia Moldovei* și *Chorographia Transilvaniei*, cuprinzînd bogate informații privind țările române.**

[2] ***Magazin istoric*, nr. 5/1987.**

Lesnicioase pasuri și trecători

De altfel, viețuirea omenească a reprezentat o permanență a Munților Carpați. Gh. Vâlsan, întemeietorul școlii geografice românești, era de părere că în Carpații românești ar fi pulsat odinioară cea mai intensă viață pastorală din Europa care, alături de străvechile îndeletniciri ale lucratului pămîntului, alături de agricultură, viticultură, pomicultură și de practicarea unor meșteșuguri dintre cele mai variate au constituit ocupații predilecte ale poporului român. Alți călători străini ce au străbătut spațiul românesc relevă rolul Munților Carpați: „Din Suceava — relatează slovacul Daniel Krmann — ne-am dus spre Cîmpulung... Este un oraș așezat la poalele munților moldovenești, care încep din Ungaria și se întind spre Marea Neagră, dar acolo nu sînt așa de înalți ca aici [în Moldova], iar nouă... ni s-au arătat privirii de departe, și păstrează numele de Carpați. Chiar între ei sînt unele hanuri clădite lîngă drumul mare, spre folosul călătorilor, în care se poate găsi și rachiu, pîine, brînză și poame. Cîmpulungul cuprinde multe case încheiate cu măiestrie din lemn de brad și are și mulți negustori ce aduc aici tot felul de mărfuri din Polonia și Transilvania".

Munții se arătau, așadar, prielnici viețuirii umane. Ei păreau sălbatici doar străinilor, celor care îi vedeau întîia oară. „Aceștia — scria la capătul călătoriei sale din anul 1709, călătorul amintit mai sus — sînt vestiții munți moldovenești care despart Polonia și Transilvania ce e închisă de lanțuri de masivi foarte înalți și sălbatici..., desele torente deosebind văile lor care sînt vrednice de amintire nu numai pentru unda lor cea rece, dar și pentru mărirea apelor ce curg între culmi foarte înalte și acestea cu căi strîmte, acoperite de tufișuri dese ce nu pot fi ușor străbătute de privirea ochilor la locurile de trecere a torenților, ce duc năvalnic cu ele pietroaie mari și arbori uriași".

Era doar o impresie determinată de necunoașterea munților și de faptul că, îndeobște, ascensiunile montane erau evitate în vechime. În realitate, în pofida

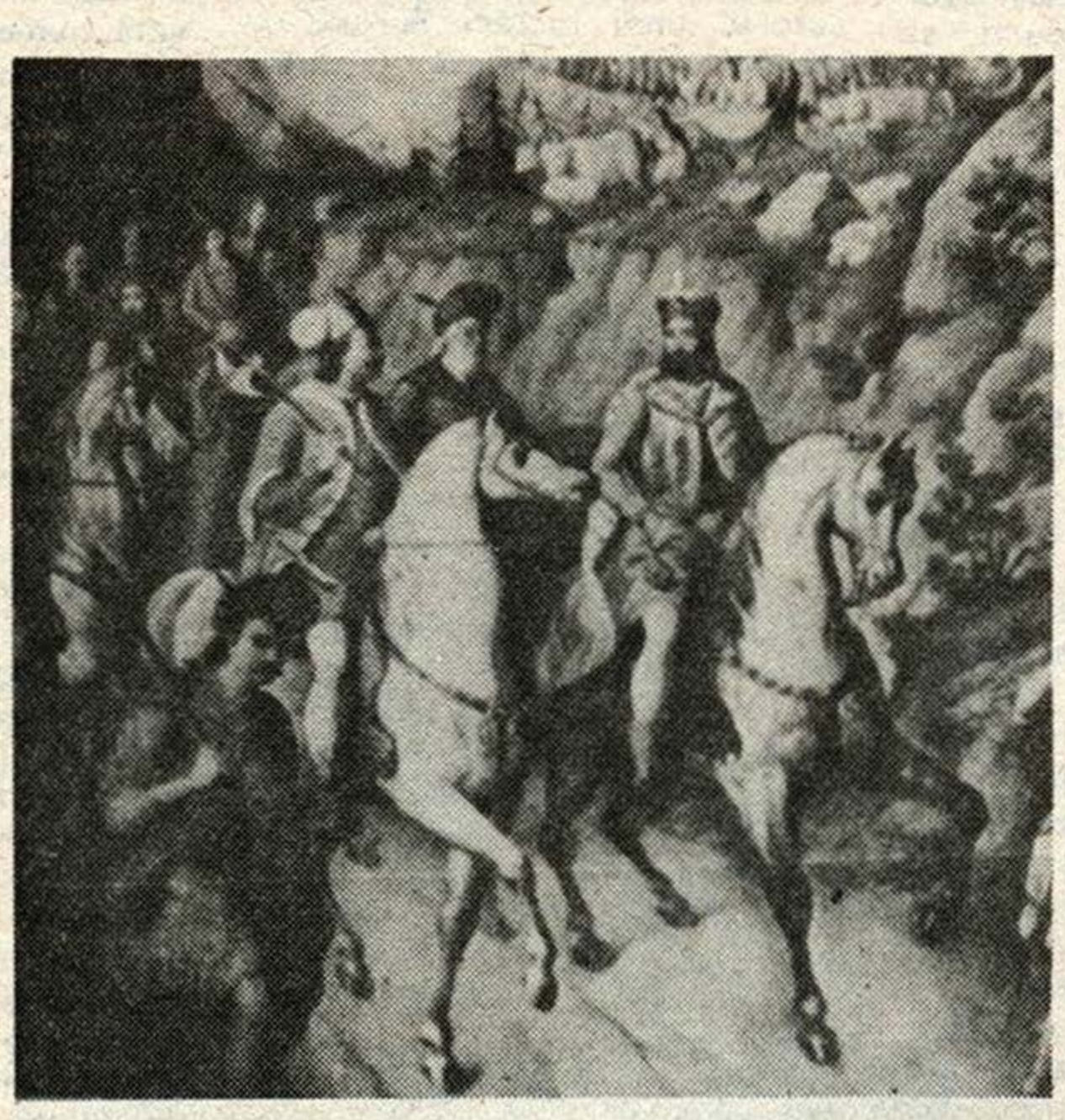

... și o punte de permanente legături economice, politice, culturale: în imagine, Descălecarea lui Bogdan Vodă — tablou de Constantin Lecca

înălțimii lor, munții nu erau o barieră între țările române, ci o veritabilă punte de legătură. „Dacă ar întreba cineva — scria Anton Mario del Chiaro, secretarul italian al domnitorilor Constantin Brîncoveanu, Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat — cum de-i așa ușor de a ieși din Țara Românească pentru a trece în alte țări, îi răspund că acest lucru nu e nicidecum greu pentru cine cunoaște mai ales cîteva trecători din munți, care duc în Transilvania, păzindu-se însă de grăniceri (pe care românii îi numesc plăieși), deoarece căderea în mîinile lor, fără un pașaport de la domn, ar însemna o primejdie sigură de a-și pierde viața".

Din nordul țării, începînd cu pasul Prislop și pînă în sud-vestul ei, acolo unde Carpații sînt întretăiați de cursul clocotitor al Dunării, în porțiunea Cazanelor și Porților de Fier, Carpații erau brăzdați de numeroase pasuri și trecători[1], ce facilitau legăturile interromânești.

Pasul Rodna era, astfel, principala cale de legătură cu Moldova pentru negustătorii din Bistrița. Brașovenii întrețineau strînse legături comerciale cu Țara Românească prin trecătoarea Rucăr-Bran și, mai tîrziu, pasul Predeal. Pe drumul Teleajenului se ajungea în părțile prahovene, iar trecătoarea Tabla Buții servea de cale de acces spre porturile dunărene, Brăila și Galați. Pasurile Trotuș și Oituz reprezentau căi de legătură cu Moldova.

Comerțul sibian se făcea cu precădere prin pasul Turnu Roșu, de unde se mergea fie pe drumul de plai ce străbătea Țara Loviștei, spre Pitești, Curtea de Argeș, fie de-a lungul Oltului, spre Dunăre. Numeroase alte trecători și pasuri îngăduiau însă o circulație mult mai largă, într-o multitudine de direcții.

Pe aceste drumuri se practica un intens comerț interromânesc. Astfel, Tabla Buții era numită așa, pentru că aici se făcea socoteala („tabla") buților cu vin ce treceau din părțile Buzăului în Transilvania, spre a fi vîndute sau tranzitate mai departe. Rucăr-Bran și Turnu Roșu, serveau de asemenea, unui amplu comerț cerealier și vinicol, ce căpăta o pondere și mai însemnată în anii secetoși sau nefavorabili.

Instaurarea dominației habsburgice, cu măsurile ei restrictive la granițe, a determinat apariția unor drumuri clandestine, uneori de-a dreptul peste povîrnișurile munților, unde se plătea așa-numita „vamă a cucului". Asemenea drumuri erau folosite și pentru trecerea cărților de cult, necesare păstrării credinței și ființei de neam a românilor transilvă-

(Continuare în p. 49)

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1977 (unde se publică și o hartă privind aceste căi de acces).

Mărturii ale culturii şi civilizaţiei româneşti

TEZAURUL MONETAR DE LA MEDGIDIA

● Două milenii şi jumătate de neîntreruptă circulaţie monetară ● Talerii-lei şi vasta lor arie de răspîndire ● „Lana di Dobrucia" — un articol mult căutat ● Legături cu diferite zone ale Europei

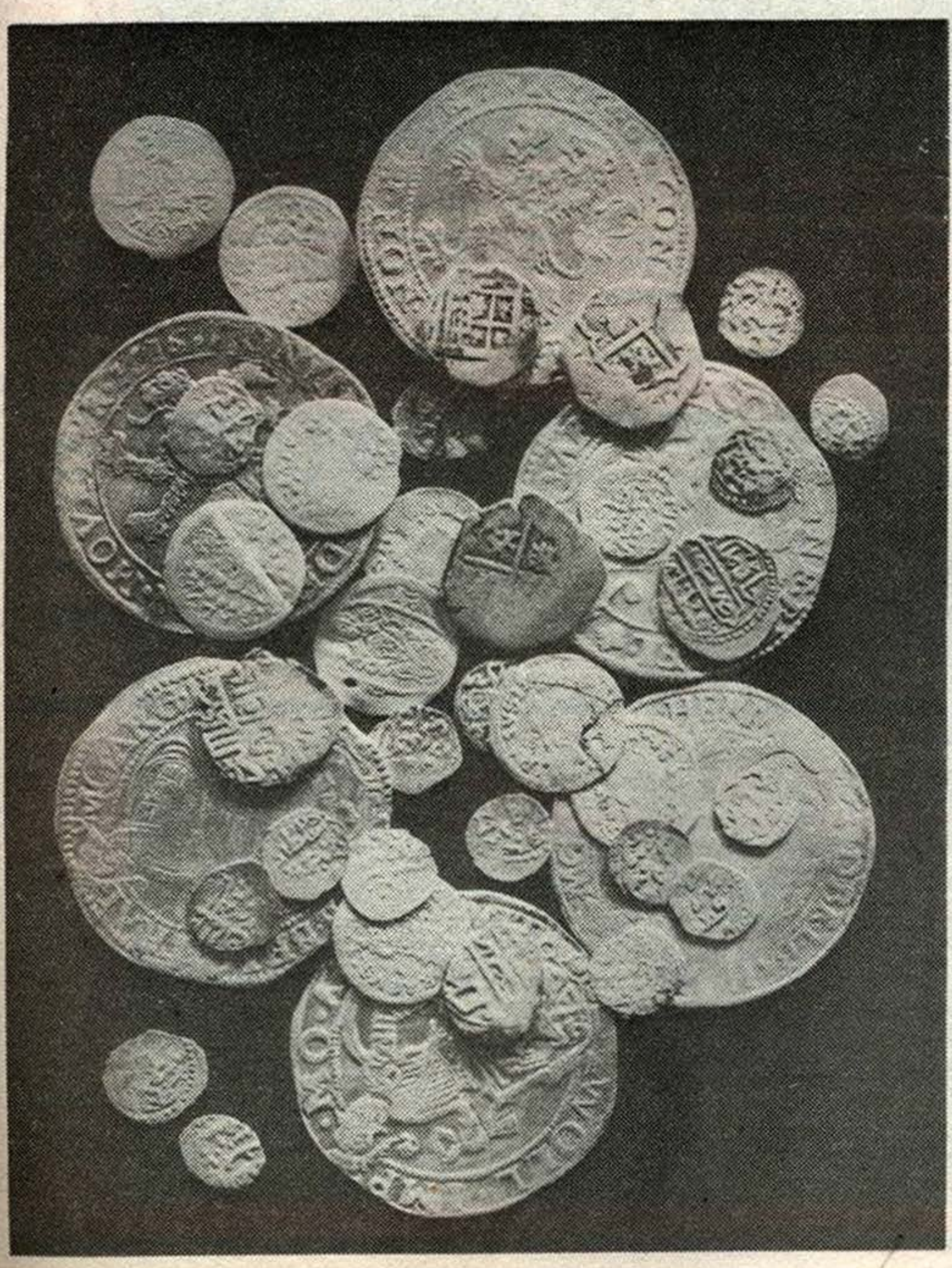

Cîteva piese din tezaurul descoperit la Medgidia — ilustrare a bogatei activităţi comerciale desfăşurate pe meleagurile dobrogene în sec. XVII-XVIII

Tezaurelor monetare descoperite în Dobrogea şi care atestă că această provincie românească este una dintre puţinele zone din Europa unde circulaţia monetară poate fi urmărită în mod neîntrerupt, de-a lungul a 2 500 ani, li se adaugă o nouă descoperire: un tezaur adus la lumină pe terenul unei ferme a Întreprinderii Agricole de stat Medgidia. El a fost depus la Muzeul din Constanţa, unde se află alături de alte 34 tezaure monetare, ce alcătuiesc colecţiile acestui muzeu, oglindă fidelă — începînd din epoca greacă şi pînă la sfîrşitul secolului XVIII — a vieţii social-economice deosebit de active de pe meleagurile dobrogene.

Tezaurul cuprinde 364 monede din argint, dintre care şase taleri-lei *(Lövenalleri)* din Ţările de Jos, 26 monede raguzane, trei spaniole şi 329 monede mărunte otomane, într-o serie continuă de la domnia sultanului Ahmed I (1603-1617), pînă la sultanul Mehmed IV (1648-1687). Astfel de descoperiri, datate în secolul XVII şi care completează informaţiile noastre despre economia Dobrogei în perioada feudală, au mai fost făcute la Viile, Isaccea, Enisala, Hîrşova.

Varietatea monedelor atestă întinderea legăturilor comerciale dintre teritoriile româneşti şi alte regiuni ale Europei şi Asiei, legături confirmate şi de diferite documente de cancelarie, relatări ale unor călători străini, vestigii arheologice.

Talerii-lei, monedă ce a circulat multă vreme în sud-estul Europei, au reprezentat, alături de talerii spanioli şi germani, o adevărată valută forte. Emişi de Provinciile Unite, începînd cu anul 1575, în timpul războiului de independenţă dus împotriva Spaniei, talerii respectivi sînt amintiţi în documentele de cancelarie ale Ţării Româneşti încă din

1581 și se întîlnesc frecvent în descoperirile monetare din epocă. Trebuie precizat, de altfel, că negustorii olandezi au participat la traficul de mărfuri pe Dunăre, ocupîndu-se, între altele, de importul de coloranți vegetali din Moldova. La Galați, ei au deținut antrepozite în care păstrau mărfurile, pe care le expediau, apoi, pe cale maritimă. Cea mai veche monedă a tezaurului descoperit la Medgidia este un taler-leu emis de principatul de Battenberg, în 1577.

În ceea ce privește prezența celor 26 monede raguzane, aceasta se explică prin participarea la circuitele comerciale ale negustorilor din Raguza (azi Dubrovnik, în R.S.F. Iugoslavia), care, încă din sec. XIV, împînzeau Peninsula Balcanică, obținînd privilegii comerciale de la conducătorii țărilor din zonă. În secolele următoare sînt atestați în Banat, Țara Românească și Moldova, unii dintre ei ajungînd să ocupe și importante funcții publice. În Dobrogea, raguzanii erau mai numeroși la Babadag, Isaccea și Tulcea. S-au ocupat cu comerțul de pește sărat, piei, postavuri, au achiziționat masiv „lana di Dobrucia", pe care au expediat-o prin porturile Mării Negre la Ancona, în Italia și Raguza.

Piese spaniole au mai fost găsite în descoperiri izolate, cum au fost cele de la Cernavodă, precum și în tezaurul recent depistat la Vadu[1], importantă schelă medievală, cunoscută în epocă sub numele de Karaharman. Ca și talerii-lei, monedele spaniole probează că regiunile limitrofe Mării Negre au rămas în contact cu comerțul european, în pofida dominației politice exercitate de Imperiul otoman și că această mare nu devenise „un lac turcesc"[2].

Prezența emisiunilor monetare otomane este firească, ținînd seama de stăpînirea îndelungată pe care Poarta a exercitat-o asupra teritoriilor balcanice, ca și a intenselor schimburi de mărfuri practicate între țările române și Istanbul. Între piesele din tezaurul de la Medgidia se află și monede nou emise de monetăriile imperiale (piese de 5 și 10 aspri), intrate rapid în circulația dobrogeană.

Tezaurul la care ne referim reprezintă, probabil, rezultatul unei vînzări pe piața locală a tîrgului din Carasu (Medgidia), la care plata s-a făcut cu monede ce circulau în mod obișnuit în această zonă. Descoperirea atestă că această provincie danubiano-pontică s-a înscris într-o arie de circulație monetară, ce a cuprins Țara Românească, Moldova și în măsură mai mică Transilvania (care la acea vreme avea emisiuni monetare proprii din aur și argint), precum și alte regiuni din sudul Dunării.

Cu privire la locul descoperirii, observăm că acesta se află pe Valea Carasu, importantă axă ce lega Dunărea de Marea Neagră, străveche vatră de locuire și continuitate de viață social-economică a Dobrogei. Multe alte descoperiri arheologice probează, de altfel, că aici s-a dezvoltat o viață statornică și înfloritoare. Astfel, tot la Medgidia au fost găsite două tezaure din epoca romană, iar în apropiere de Cernavodă, la Seimeni, un important tezaur monetar bizantin, din aur, datînd din sec. XIII.

În epoca medievală, Medgidia se afla la întretăierea drumului ce lega pe uscat Constantinopolul de Dunăre, prin Isaccea, Babadag, Ester (lîngă Tîrgușor), Carasu, Silistra și pe drumul ce lega Dunărea de mare: Cernavodă, Carasu, Constanța, localitatea fiind frecvent menționată în hărți și în relatările călătorilor care au străbătut Dobrogea. La mijlocul sec. XVII, Evlia Celebi descria localitatea ca un oraș cu sute de case simple și cu etaj — acoperite cu olane și șindrilă —, cu școli, băi și prăvălii, unde se află o mare bogăție de grîne.

Orașul și zona erau locuite de o numeroasă populație românească, ce lua parte cu vigoare la viața economică a provinciei. Documente ale vămilor Țării Românești menționează participarea unor negustori români din Cernavodă la comerțul cu Transilvania. De fapt, acest tezaur monetar — cel mai mare din epoca medievală și modernă a Dobrogei — în greutate de peste 43 kg argint — descoperit în anul 1976, este un alt argument al prosperității acestei zone în sec. XVII-XVIII, precum și al integrării ei în circuitul economic-comercial românesc. ■

Gabriel CUSTUREA

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 12/1987; 4-6/1987.

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Anii de avînt revoluționar ai **Epocii Nicolae Ceaușescu**, inaugurată de Congresul IX al Partidului Comunist Român, în care poporul nostru și-a mobilizat toate resursele și energiile pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul strămoșesc, au îmbogățit chipul țării cu noi și mărețe construcții și obiective, modernizînd localitățile patriei în ritmul unei vieți noi, definindu-se drept anii cei mai bogați în înfăptuiri din întreaga istorie a României.

① Bulevardul Victoria Socialismului și Casa Republicii din Capitală (sus); Stația Piața Ianculul de pe a treia magistrală a Metroului bucureștean; ② Noul pod rutier și de cale ferată de peste brațul Borcea al Dunării (sus); Uzina de autoturisme „Dacia" din Pitești-Colibași (jos); ③ Hidrocentrala Porțile de Fier II (sus); Noi instalații tehnologice moderne la Combinatul petrochimic Brazi (jos); ④ Peisaj arhitectonic bucureștean, în anul celui de-al XIV-lea Congres al partidului

ALBUM ISTORIC

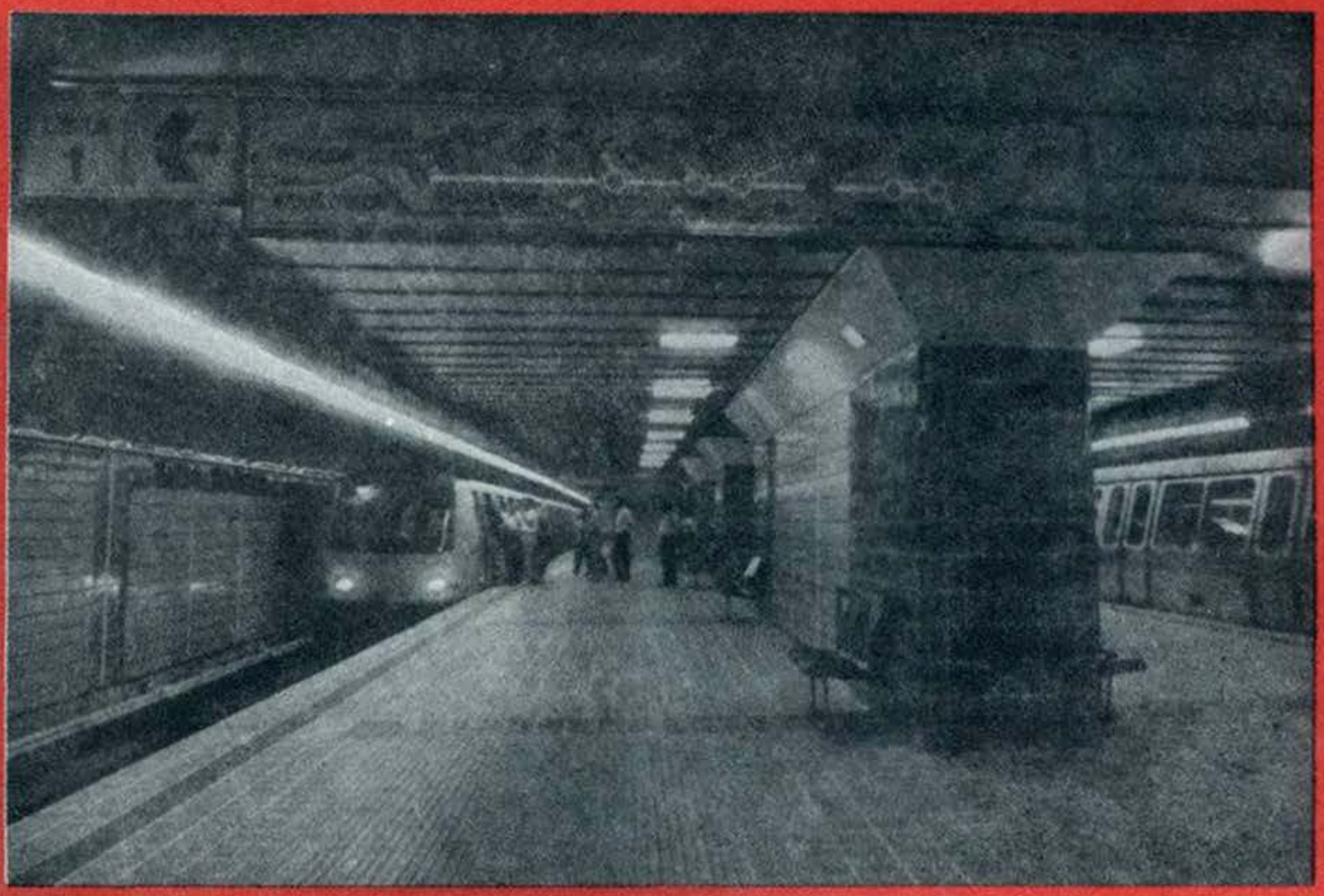

CTITORII ALE EPOCII

NICOLAE CEAUȘESCU

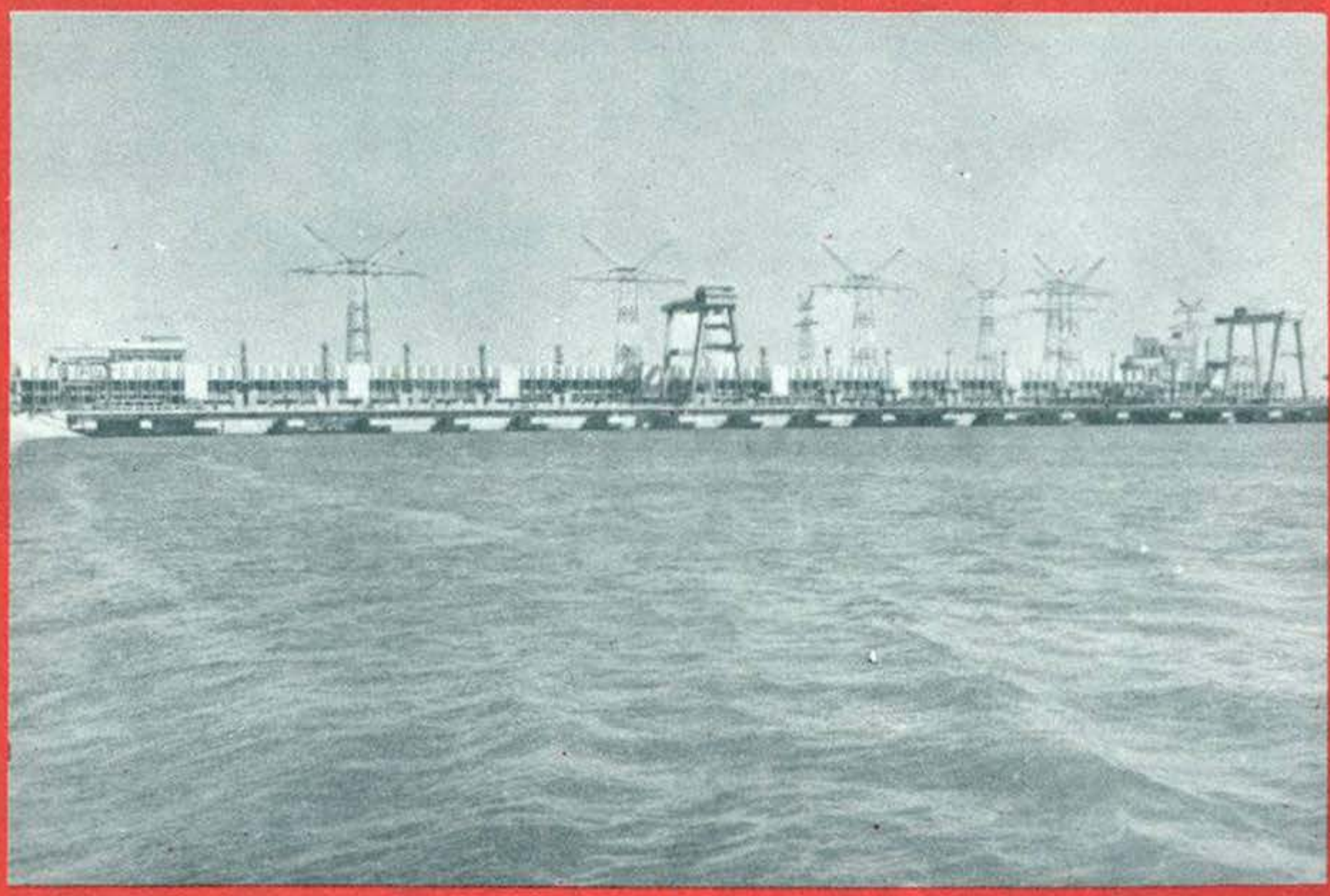

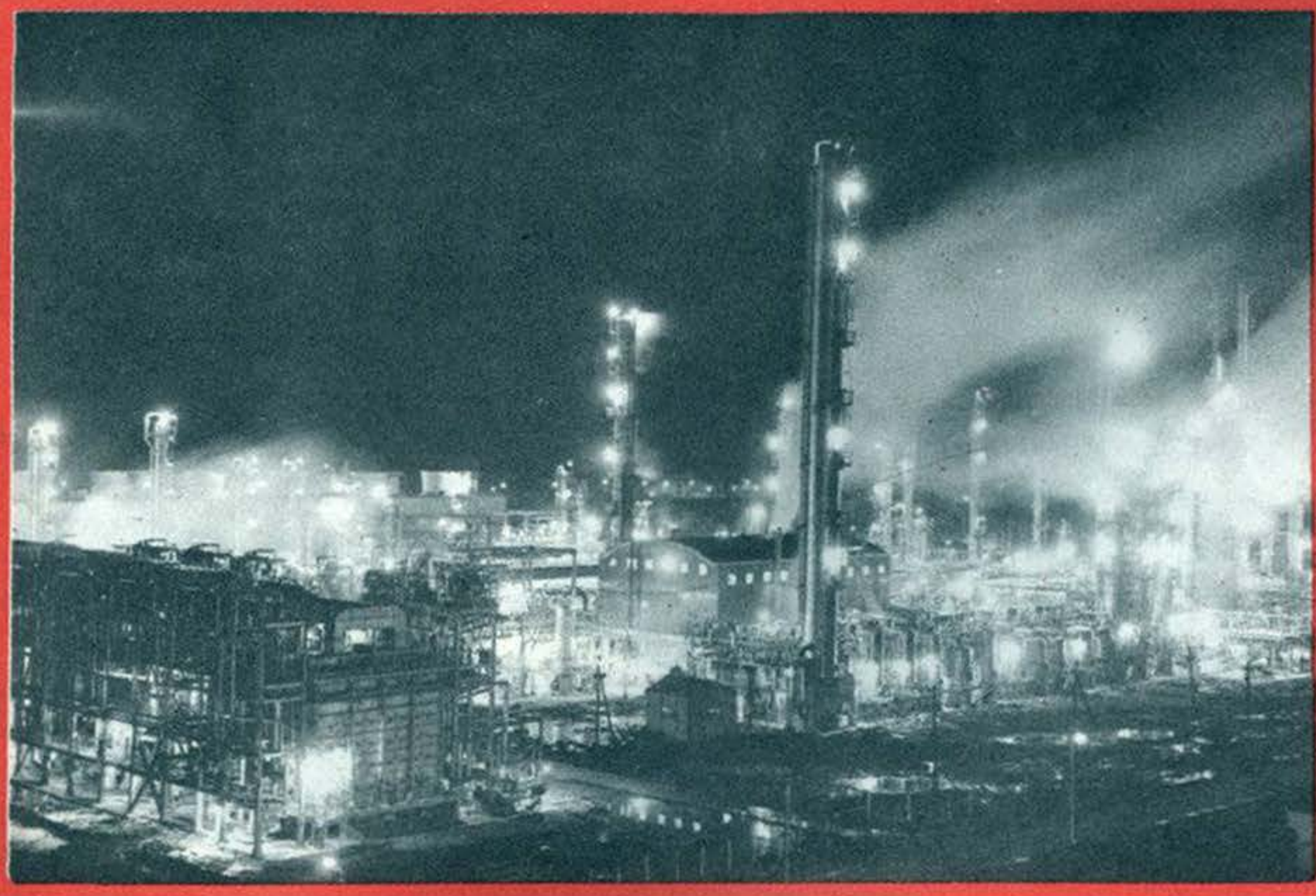

ALBUM ISTORIC

RADU R. ROSETTI:

alte pagini de jurnal

Memorialist riguros, autorul însemnărilor zilnice pe care revista Magazin istoric le publică în continuare se bizuie pe o concepţie limpede şi profundă asupra rosturilor ţinerii unui jurnal. Iat-o, aşa cum şi-o expune în singura sa destăinuire personală apărută în cele două volume de Mărturisiri în care consemnează întîmplări trăite de la 1877 (anul naşterii) pînă la 1914, volume apărute în 1940 în colecţia „Convorbiri literare" a Editurii „Bucovina" I.E. Torouţiu din Bucureşti:

„Am socotit şi socotesc că oricine a luat parte la evenimentele care alcătuiesc o parte din istorie este dator să lase o descriere a ceea ce dînsul ştie despre acele evenimente sau despre partea ce a luat la ele, fiindcă acestea nu aparţin persoanei ci sunt de domeniul public. Luînd deci parte la evenimente, nu ca individ ci ca fiinţă înzestrată cu un rost public, este o datorie de a reda cunoştinţei obşteşti ceea ce ştie despre faptele la care a fost părtaş. Cum este deasemenea, socot eu, datoria celor ce deţin documente de orice soiu, publice sau private, a nu le distruge ci a le păstra şi a face ca ele să ajungă odată în domeniul public. Numai aşa generaţiile viitoare vor putea pricepe mai bine năzuinţele şi greutăţile predecesorilor lor şi vor putea lucra cu continuitate.

Aflîndu-mă şi eu în situaţia de a fi luat parte la cîteva fapte de seamă ale Neamului Românesc, uneori în situaţii de mari răspunderi, am socotit că-mi este impus să însemn ce ştiu despre cele întîmplate şi în genere despre toate faptele la care am luat parte sau al căror martor am fost în cursul vieţii mele precum şi ce parte şi ce răspundere am la înfăptuirea unora dintre ele.

Am crezut însă că nu este îndestulător a lăsa însemnări de cele mie cunoscute sau făptuite de mine, ci că în aşternerea lor pe hîrtie trebuie să fac abstracţie de orice sentiment altul decît acel al adevărului, oricît de plăcut sau de neplăcut ar fi el, chiar pentru mine...

Dar nu m-am mulţumit numai cu ceea ce-mi aminteam. Am verificat, pe cît am putut, tot ceea ce am scris, cu amintirile altora, cu acte, cu documente, cu însemnări proprii sau ale altora, cu ceea ce s-a scris în cărţi şi în ziare despre faptele respective. Ceea ce am scris este deci ceea ce cred, în toată sinceritatea, că este adevărul asupra faptelor şi persoanelor, aşa cum le-am putut cunoaşte eu.

Sînt lucruri de care nu am vorbit, precum sînt şi altele despre care vorbesc numai în chip tangenţial, dar nu este unul din lucrurile spuse care să nu fie adevărul curat, aşa cum îl văd eu. Am făcut aceste omisiuni pentru că sînt fapte despre care nu este încă vremea de a vorbi. Dar documentarea a tot ce am scris şi a unor alte întîmplări am strîns-o şi depus-o în loc sigur, de unde se va da la iveală atunci cînd trecerea anilor o va îngădui".

Aşadar aceasta este linia inspiratoare şi directoare şi pentru sutele de pagini ale jurnalului (încă inedit), din care Magazin istoric a publicat în mai multe rînduri ample fragmente.

Patriotismul neclintit este omniprezent în viaţa istoricului Radu R. Rosetti şi îl regăsim ori de cîte ori apar evenimente sau întîmplări cu cît de mică contingenţă cu situaţia ţării. Este cazul (în paginile dintre 24 martie şi 6 aprilie 1939) reflecţiilor sale despre Acordul economic româno-german. Sau al celor despre entuziasmul cu care populaţia a răspuns ordinelor de mobilizare din primăvara anului 1939, în apărarea independenţei, integrităţii şi libertăţii patriei, mobilizări la care Partidul Comunist Român a dat membrilor şi simpatizanţilor săi cuvînt de ordine de a fi sprijinite de masele muncitoare cu toată hotărîrea.

Cristian POPIŞTEANU

1939

24 martie. Victor Slăvescu şi nu Al. Lapedatu a avut dreptate în privinţa condiţiilor acordului economic. Acesta se publică azi de ziare[1]; e primejdios mai ales în privinţa aplicării lui, din cauza termenilor vagi în care e redactat. Dar tocmai primejdia ce o constituie cred că va fi păgubitoare pentru nemţi, pentru

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1989.

că, la fel ca și tratatul din București, din 1918[1], va arăta Europei Occidentale primejdia la care e expusă lumea întreagă din partea nemților. Apoi sper că și pentru acest tratat, ca și pentru acel din 1918, vom găsi mijlocul să nu aplicăm ceea ce nu ne convine. Tilea — deși a depășit probabil instrucțiile sale — a făcut un serviciu prin alarma ce a dat în Anglia[2] și a cauzat o reacție în Occident de care, ca și de mobilizarea noastră, nemții au trebuit să țină socoteală.

Colonelul Zagoriț vine la mine. E revoltat, ca și Jujescu, de acordul comercial. Zagoriț e revoltat, și de lasă-mă să te las al comandanților de regiment din Ploiești, care nu au tot ce le trebuie pentru echiparea celor chemați sub arme, dar stau ca niște tembeli.

Superficialitatea lui Iorga: în volumul IX al istoriei sale a românilor scrie despre bunicul meu (pp. 351 și 369) că era muntean!?[3]

În textul tipărit al comunicării sale, P. Antonescu[4] a suprimat mai multe din pomenirile despre „stilul Carol II" din manuscris (cu care l-am comparat), astea fiind și ele mai puține ca cele vorbite. Dejun istorici la Continental. Prezenți: C. Moisil, Goe Constandache, Sc. Lambrino, P.P. Panaitescu, N. Cartojan și eu. Se discută convenția comercială. Sc. Lambrino exagerează relele convenției, se arată arțăgos mai ales față de P.P. Panaitescu; acesta mai puțin germanofil ca de obicei, dar nu vede decît partea pur materială și nu și factorii morali. Goe Costandache încheie totul prin anecdote. La Academie, Iorga, care vine după comunicarea lui [Simion] Mehedinți, tună contra acordului, care va face să fim considerați în Occident ca niște lași. A fost, zice el, la Ministerul afacerilor străine, unde a făcut mare tămbălău din această pricină...

Slăvescu, foarte înconjurat, îmi spune, după ședință, că germanii ne dau material de război și mașini unelte în valoare de 10 500 000 000 lei, că marca germană va fi socotită 41,50 lei, că avem libertatea de a contracta și cu alții. Repetă din nou că turcii s-au purtat foarte bine și au spus bulgarilor categoric că dacă mișcă îi atacă.

În general, în Academie, opinia este foarte ostilă convenției comerciale [cu Germania].

Seara, Radio-Londra emite un comentariu cuminte asupra convenției comerciale româno-germană, încheind că dacă englezii și francezii nu doresc să lase ca bogățiile românești să fie acaparate numai de nemți să facă și ei asemenea convenții comerciale cu România, pentru că convenția germano-română nu împiedică alte asemenea convențiuni.

D. Caracostea[5], întors de curînd din Germania, unde a stat vreme mai îndelungată, repetă azi că nemții sînt nemulțumiți de Hitler și că ei nu vor război.

Se strigă mult contra Marelui Stat Major că a fost și este mare dezordine cu chemarea oamenilor sub arme. Desigur că pregătirea mobilizării nu este perfectă, dar nu trebuie uitat că s-au cerut M. St. M. lucrări aproape imposibile. Cererile acestea erau o nevoie politică și eu le găsesc cu totul juste.

S-a cerut M.St.M. să completăm unitățile la efectivul de război, fără a decreta mobilizarea și fără a pune în mișcare alte trenuri ca cele obișnuite. Chemînd astfel oamenii. M. St. M. s-a temut să nu-i vină deajuns spre a completa efectivele și de aceea a chemat toate clasele la unele corpuri de armată, iar la altele numai zece clase.

25 martie. Dimineața vin Radu de la Cîmpina și Safta și Horia de la Constanța. Toți arată că oamenii au răspuns, și la Cîmpina și la Constanța, cu aceeași însuflețire și că peste tot se arată aceeași dorință de a se scărmăna pe unguri. Terminat lucrarea *Despre hînsari*[6].

C. Bălăcescu cerîndu-mi o întîlnire, fac o plimbare cu dînsul și apoi luăm ceaiul împreună la Cofetăria Nestor. Vrea să mă întorc la Crucea Roșie, zicînd că fără mine nu merge. Refuz și am de gînd să-mi mențin refuzul pînă ce cei din Comitetul de direcție vor face posibilă pregătirea de război; dacă nu, mă retrag, ceea ce ar fi cel mai bun lucru pentru sănătatea mea, căci nervii mei au avut mult de suferit de marea tensiune la care au fost supuși săptămînile din urmă.

Bălăcescu îmi spune că la nevoie colonia elvețiană a fost îmbiată să-și facă datoria către patria lor. E în primejdie Elveția și măsurile luate de ea [în] aceste din urmă zile arată că această primejdie e reală și destul de apropiată.

26 martie. Iau cafeaua cu lapte la Eliza Brătianu; e cuprinsă de ieri de „angoase" cum fusese cuprinsă cîteva săptămîni înainte de moartea nevestei mele [în 1914][7]. Ca de obicei vorbim de toate.

---

[1] Aluzie la Tratatul de pace semnat la București, în ziua de 24 aprilie / 7 mai 1918 de către România, pe de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, pe de altă parte. Prin acest tratat, țării noastre i se impuneau grele cedări teritoriale și înrobitoare condiții economice. Nefiind sancționat de către șeful statului român, tratatul nu a avut nici o valoare juridică iar reluarea luptelor de către armatele române în 10 noiembrie 1918 a repus România în stare de război cu Puterile Centrale.

[2] *Magazin istoric*, nr. 9/1975, 5-8/1982, 10/1987 și 9/1989.

[3] Mort în iunie 1872, bunicul lui R.R. Rosetti din partea tatălui era Răducanu din ramura moldoveană a familiei Rosetti (*Magazin istoric*, nr. 9/1980), iar cel din partea mamei Lascăr L. Bogdan, fost sublocotenent în prima baterie de artilerie moldovenească (1849).

[4] Petre Antonescu (1873-1965), arhitect, profesor universitar la București, academician; a militat pentru specificul național în arhitectură; este autorul proiectelor clădirilor Consiliului Popular al municipiului și Facultății de drept, ambele de pe Bulevardul Gheorghe Gheorghiu-Dej, din București.

[5] Dumitru Caracostea (1879-1965), critic și istoric literar, profesor la Universitatea din București, membru al Academiei Române; a utilizat metoda comparativă, formulînd teoria expresivității limbii și conceptul creativității; este întemeietorul școlii istorico-geografice în folcloristica română.

[6] În Moldova medievală, hînsarii erau ostași călări care mergeau la război „în dobîndă", fără leafă.

[7] Ioana, soția lui Radu R. Rosetti, era sora Elizei Brătianu, a lui Gheorghe și Barbu Știrbei, împrejurare favorizantă pentru poziția istoricului — după cum singur o afirmă — în societatea vremii. Din căsătoria celor doi au rezultat patru copii: Ileana (1908-1978, necăsătorită), Radu (1910-1980, căsătorit cu Maria Florica Berindei), Ioana (născută în 1912, căsătorită cu Constantin C. Sturdza) și Safta (născută în 1914, măritată cu Horia Vlad Varlam).

Spune că lui Manolescu Strunga[1] i s-a fixat domiciliu forțat pentru că a telefonat lui Fabricius — ministrul german —, întrebîndu-l cînd are de gînd să gonească pe rege. Orice convorbire cu Fabricius fiind supravegheată, Armand Călinescu a putut pune sub nasul lui Manolescu Strunga — cînd, chemat, a negat convorbirea — stenograma.

Regina Maria i-a povestit pe vremuri că a auzit o convorbire dintre actualul rege [Carol II] și sora sa Elisabeta, cînd erau tineri. El arăta că ei erau ceva fiind strănepoți ai reginei Victoria [a Angliei], veri cu Wilhelm II [al Germaniei] etc. „Nice mongrels we are!" [Frumoase corcituri mai sîntem!] răspunse Elisabeta.

Radu se înapoiază la Cîmpina. Generalul dr. Bucur, inspectorul general al Serviciului sanitar al armatei, îmi telefonează cerînd a înființa [Crucea Roșie] cantine în gări, fără a mobiliza personalul și fără a ni se da de [către] Ministerul apărării naționale costul ceaiurilor. Îi spun a vorbi cu Bălăcescu.

Sînt preocupat de faptul că Academia nu are lucrări pregătitoare pentru o eventuală mobilizare și că acum am trebuit să improvizăm; fac un proiect de referat în această privință.

27 martie. Eliza Brătianu îmi telefonează că a convins pe d-na Szathmary să vîndă Academiei partea istorică a picturilor socrului și bărbatului ei. Telefonez lui Slăvescu pentru banii necesari ce a făgăduit să găsească.

Ziua de naștere a Saftei, care împlinește azi 25 de ani. Ce ființă vie, ce mamă și soție bună, ce fiică iubitoare este! Cît s-ar bucura mama ei de dînsa!

C.R. Sturdza[2] îmi spune cum că tineri „gardiști" au exprimat în fața sa (nepoții săi Ilie Vlad Sturdza și Andrei Costin) încă de mai multă vreme refuzul lor de a se bate, dacă am fi chemați a ne bate cu nemții. Alți tineri gardiști ar fi dezertat acum. Ce mișălie!

Irina Sturdza[3] îmi scrie să mă întorc la Crucea Roșie. M. Berceanu[4] îmi cere o întrevedere pentru poimîine.

Armand Călinescu a destăinuit la întrunirea de azi după-amiază că ungurii au mobilizat și concentrat 3 corpuri de armată (de unde?) în valea Someșului.

28 martie. Vine la mine P.P. Panaitescu; mă întreabă dacă știu ce a devenit G.D. Florescu. Îi spun că aflasem că el și nevasta sa fuseseră arestați și că știu că lui i se dăduse drumul. Așa e, a zis P.P. P[anaitescu], am vorbit cu Florescu după ce i s-a dat drumul, dar se pare că a fost arestat din nou, căci nu e de cîteva zile acasă și nu a fost la serviciul său (Muzeul Municipal). Cauza primei arestări — a spus Florescu lui P.P.P. — a fost faptul că soții Florescu au ascuns la dînșii în casă doi gardiști căutați de siguranță; unul, inginerul Smărăndescu, socotit ca mai primejdios, a scăpat în Polonia, celălalt a fost prins de poliție și, făcut să vorbească, a denunțat pe Florești. Știe că Virgil Mihăilescu[5] a trecut granița. Îi spun că este revoltant ca acum gardiștii să nu se astîmpere. Zice că trebuie uuire acum, dar cei ce au asasinat[6] să plece de la guvern. A vorbit ieri cu G. Brătianu, care i-a spus de un memoriu[7] semnat [și] de D. Brătianu, I. Maniu, dr. C. Angelescu și Istrati Micescu, protestînd contra luării de hotărîri importante pentru țară numai de cîțiva inși (Eliza Brătianu îmi spusese duminică că G. Brătianu fusese însărcinat cu redacția memoriului și că-l redactase prost). Ieri la ora 16, Dinu Brătianu ar fi fost la rege. Radio-Londra a vorbit azi după-amiază de acest memoriu și de conținutul lui; presa noastră nu pomenește. Imediat după dejun plec cu Safta, cu trenul, la Ploiești, în întîmpinarea Ilenei care se întoarce din Berlin. Safta pleacă cu dînsa și cu Schwester Maier[8] (cu automobilul pus la dispoziția mea de Concordia — recte I. Marinescu)[9] la Brașov.

Stau de vorbă cu colonelul Sp. Oprescu, care mi-a dat o mînă de ajutor; comandant al Școlii nr. 1 de ofițeri de rezervă, îmi dă amănunte despre ea. Pare a fi tot același om vrednic pe care l-am cunoscut în război.

Mă întorc la București.

29 martie. Ioana, care a fost de rînd la cantina ce a înființat filiala de Verde [a Crucii Roșii] în Gara de Nord, povestește ce bun moral aveau concentrații ce se întorceau acasă și cît de grijulii erau toți cei din gară pentru desconcentrați; ne-a dat multe pilde de dezinteresare, de muncă voluntară pentru împărțitul hranei, de daruri. Frații Poenaru — antreprenorii restaurantului — au fost iarăși de o largă dărnicie.

Andrei Rădulescu vine la mine și îmi spune că ar vroi să facă o expunere la Academie sau să pornească discuții asupra următoarelor probleme istorice și de drept: Dunărea, Dardanelele, canalul Suez. Susține să le trateze pe rînd în ședințele cu discuții ale Secției istorice, începînd cu cele de la finele lunii aprilie; e de acord.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1988, p. 45.

[2-3] Părinții lui Constantin C. Sturdza, deci socrul și soacra Ioanei, fiica autorului acestui jurnal.

[4] Mihail G. Berceanu, jurist, profesor universitar la București (1909-1929), șef de cabinet al lui I.I.C. Brătianu (1909-1910); vicepreședinte al Camerei Deputaților (1935), membru în mai multe guverne în perioada august 1936-decembrie 1937.

[5] Cum rezultă din context, pare a fi vorba despre un membru al mișcării legionare.

[6] Aluzie la Armand Călinescu și colaboratorii săi, acuzați de către mișcarea legionară datorită măsurilor represive luate împotriva Gărzii de fier.

[7] Redactat ca o reacție la semnarea acordului economic cu Germania și în contextul cotropirii Cehoslovaciei de către trupele hitleriste, memoriul era semnat de 33 foști miniștri liberali și național-țărăniști care cereau monarhului „să țină seama de forțele vii ale națiunii", capabile să creeze în țară un climat favorabil rezistenței împotriva amenințărilor celui de-al III-lea Reich (amănunte la Mircea Mușat, Ion Ardeleanu: *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, pp. 944-945).

[8] Elsa Maier, soră de caritate de origine germană, care a trăit peste două decenii în casa familiei lui R.R. Rosetti.

[9] I. Marinescu, director al societății anonime de petrol „Concordia".

Claudiu Isopescu[1] se plînge de greutăţile ce le întîmpină la Roma pentru că nu i se dau bani pentru publicarea tezelor de doctorat ale studenţilor săi. Spune, de asemenea, că d-ra Di Lela[2] s-a lăsat de teza asupra lucrărilor literare ale tatălui meu şi că a dat-o alteia.

30 martie. Rog pe G. Opresc[3] să treacă pe la mine şi, punîndu-l la curent cu convorbirile Elizei Brătianu cu d-na Szathmary, cu privire la achiziţionarea de Academie a părţii din colecţie alcătuind documente istorice, îl rog să continuie el negocierea cu d-na Szathmary, ceea ce consimte.

În şedinţa de după-amiază, Delegaţia[4] aprobă propunerile ce fac pentru ca Academia să nu mai fie surprinsă, ca de astă dată, de o concentrare sau de o mobilizare.

Al. Lapedatu dă unele detalii suplimentare asupra memoriului prezentat regelui de 37 [corect 33] semnatari şi a audienţei lui Dinu Brătianu la rege.

31 martie. Ieri, văzînd şi rezultatele analizei sîngelui (glicemie, colesterolul, acidul uric crescute) mi-am trimis demisia de la Crucea Roşie. Costinescu m-a căutat la telefon.

După-amiază şedinţă la Academie, urmată de şedinţă de comunicări cu discuţii în Secţia istorică. Andrei Rădulescu expune în chip interesant alcătuirea justiţiei în 1840 în Ţara Românească. Eu citesc apoi comunicarea mea despre hînsari. În discuţie, Iorga este cu totul de acord cu cele spuse de mine şi cere ca comunicarea mea să fie publicată în buletinul francez al Secţiei istorice[5].

Bănescu[6] şi cu Murnu[7], după şedinţă, fac propagandă spre a se cere guvernului ca să deie academicienilor o dotaţie fixă. Foarte periculos pentru că dacă guvernul ne-ar plăti ar fi în drept a ne impune anume lucruri.

Matei Balş[8] socoteşte că urmînd regimul ce mi-a prescris în 2-3 săptămîni va scădea şi glucoza şi acidul uric din sînge.

Seara la masă Ica Sfetescu. Al. Lapedatu ne spune următoarele, care înfăţişează bine starea de spirit a românilor ardeleni; la chemarea sub arme s-au înfăţişat şi oameni din contingente mai vechi.

1 aprilie. Am împlinit azi 62 de ani.

Declaraţia făcută ieri în Camera Comunelor de primul ministru englez cum că Anglia şi Franţa vor sări în ajutorul Poloniei dacă aceasta este atacată e de cea mai mare importanţă[9]. Poate opri pe germani, iar dacă aceştia sînt nebuni, va grăbi războiul general.

Andrei Rădulescu, căruia îi telefonez cele ce urmăresc Bănescu şi Murnu, e de părerea mea; ar fi pentru o mărire a diurnelor şi pentru o plată mai generoasă a lucrărilor tipărite.

Al. Lapedatu vine la mine la birou şi stă o oră şi jumătate. El n-ar fi contra unei plăţi a academicienilor, dacă statul ar da un fond pentru a-i plăti... Apoi, îmi dă amănunte despre audienţa lui Dinu Brătianu la rege, audienţă în care acesta a arătat regelui punctul său de vedere, insistînd asupra serviciului pe care l-au făcut aducînd pe I. Maniu printre ei şi nelăsîndu-l a fi singurul reprezentant al opoziţiei. I-a spus că el nu se înscrie în Frontul Renaşterii Naţionale şi i-a atras atenţia asupra chipului dezordonat în care s-a făcut mobilizarea. Regele scuză Ministerul de interne şi dă vina pe Marele Stat Major. Dinu Brătianu îi mai spune că bine a făcut că a desfiinţat Garda de fier — încurajată, a spus el, de neconstanţa în idei a guvernului Tătărescu —, dar că acum trebuie a se intra în legalitate.

Radu a venit de la Cîmpina, Ioana s-a dus la Ileana, la Braşov.

2 aprilie. Luat cafeaua cu lapte la Eliza Brătianu; era şi Mariette Balş. Eliza Brătianu nu se lasă şi nu lasă răgaz d-nei Szathmary, pentru ca Academia să intre în posesia tablourilor şi schiţelor Szathmary, avînd o valoare istorică. Vorbesc cu V. Slăvescu şi G. Oprescu în această privinţă...

Mi-este teamă că acum o vom pune de mămăligă şi nu vom trage învăţămintele pe care le-au dat la iveală concentrările. Au ieşit din nou la iveală că transmisiunea ordinelor se face greoi, că aproape toţi şefii fug de răspundere, că lucrările de mobilizare nu sînt la punct, că şefii de corp nu au priceput că oamenii veniţi peste cei chemaţi trebuiau cel puţin adăpostiţi şi hrăniţi pînă ce erau trimişi înapoi şi că reangajaţii au exploatat în chip ruşinos pe cei veniţi de la vatră (Radu cunoaşte exemple ruşinoase). De altfel cei ce se întorc — care plecaseră cu atîta voie bună — sînt în mare parte deziluzionaţi şi nemulţumiţi...

4 aprilie. La dejun V. Slăvescu şi G. Oprescu; înainte de dejun vine o clipă şi Eliza Brătianu. Vorbim iar de achi-

---

[1] Claudiu Isopescu, profesor universitar, doctor în litere la Neapole, membru al Şcolii Române din Roma (1923-1925), conferenţiar de limba şi literatura română la Universitatea din Roma (1929), iar din 1936 profesor definitiv. A desfăşurat o laborioasă activitate de întărire a relaţiilor culturale româno-italiene, prin conferinţe, cursuri, colocvii *etc.*

[2] Din context, se pare că e vorba despre o studentă italiancă.

[3] George Oprescu (1881-1969), istoric, critic şi colecţionar de artă, profesor universitar la Bucureşti, membru al Academiei Române; bogata sa colecţie de artă a fost donată Academiei R.S. România.

[4] Conform statutului, membrii Academiei se întruneau anual în sesiuni generale (între 25 mai şi 10 iunie); Delegaţiunea decidea asupra lucrărilor organizatorice şi administrative.

[5] Academia Română publica şi buletine în limba franceză ale secţiunilor istorică şi ştiinţifică.

[6] N. Bănescu (1878-1971), studii secundare şi universitare la Bucureşti, specializare în limba greacă şi literatură bizantină în Germania (1910-1912), unde şi-a luat şi doctoratul (1914); profesor universitar de bizantinologie la Cluj (1919-1938) şi Bucureşti (1938-1947); membru corespondent (1920), titular (din 1938) şi vicepreşedinte (1938-1947) al Academiei Române; vicepreşedinte de onoare al Asociaţiei internaţionale de studii bizantine (1961-1971); vezi şi *Magazin istoric*, nr. 8/1988.

[7] George Murnu (1868-1957), scriitor, profesor de arheologie la Universitatea din Bucureşti, membru al Academiei Române; este autorul unor interesante versiuni în limba română ale *Iliadei* şi *Odiseei*.

[8] Matei Balş (1905-1989), medic, profesor universitar la Bucureşti; contribuţii la chimioterapia unor boli contagioase; a fost membru al Academiei de Ştiinţe Medicale a R. S. România.

[9] La 31 martie, guvernul englez şi cel francez au dat garanţii Poloniei cu privire la graniţele acesteia.

ziționarea pînzelor Szathmary. Fost la d-rul I. Costinescu care insistă să mă întorc la conducerea Crucii Roșii. Politicos, dar ferm, refuz și cînd insistă ca să-i dau temei pentru acest refuz, îi spun că socotesc că vremuri grele ne așteaptă și că acestea cer o conducere unică și apoi că sănătatea nu-mi îngăduie să mai lucrez așa de mult și în așa condiții. Grija lui cea mare este despre ce se va zice. Mie-mi este cu totul indiferent ce va zice lumea.

5 aprilie. Lungă convorbire cu Ștefan Pop, însărcinat să deie redacția definitivă a unei istorii a Academiei. Această lucrare, redactată în părți de funcționari ai Academiei (I. Sachelare, G. Băiculescu și A. P. Todor), se tîrîie de mai mulți ani. Pop e de părere să o facem să apară peste 3 ani, cu prilejul celei de-a 75-a aniversări a întemeierii Societății academice române, devenită ulterior Academia Română[1].

C. Marinescu[2] vine la mine, pornit contra lui Hitler. [Marinescu] a făcut un lucru bun, strîngînd, el și cei ce se găsesc în acea societate patriotică de la Cluj, toate observațiile ce le-au făcut cu prilejul chemării sub arme de acum două săptămîni și făcînd un memoriu pe care l-au transmis prin rezidentul regal de la Cluj — Tătaru — primului ministru. La Tătaru a văzut un alt memoriu asupra aceluiași lucru, foarte bine alcătuit de un funcționar...

6 aprilie. Generalul P. Georgescu vine să-mi ureze sărbători fericite; spune că lucrul la garda F.R.N. merge greu deoarece Armand Călinescu fiind foarte ocupat se poate lucra rar cu dînsul și el e acela care rezolvă totul în ultimă instanță. Apoi vine G. Oprescu, care a terminat alegerea a 100 tablouri pentru Academie; D-na Szathmary cere însă să i se plătească toată suma (1 000 000 de lei) pînă la 15 aprilie și Slăvescu a plecat în Ardeal, lăsîndu-ne încurcați. Oprescu îmi aduce un album cu 38 de schițe de pictorul Tattarescu, spre a le fotografia pentru Academie. A. Lapedatu vine să-mi spună că Andrei Rădulescu ar fi de părere a se schimba statutul [Academiei] așa ca nimeni (vizează pe Antipa și pe Simionescu) să nu poată fi într-o comisiune sau să îndeplinească o funcție mai mult ca trei ani. E o greșeală, căci în acestea trebuiește continuitate și după aceea ai prea puțini academicieni care să voiască sau să fie capabili să lucreze.

Radu Andreescu îmi spune cît au avut de lucru la M. St. M. acum. S-au trimis 12 ofițeri din M.St.M. la diferitele corpuri și comandamente spre a nota cum se făcea concentrarea. Raporturile lor sînt de cel mai mare folos...

După-amiază plec la Brașov, unde găsesc pe Ileana bine. În tren Z. Păclișanu[3], care repetă cu un aer de mister toate zvonurile cafenelelor din București și spune că începe o serie de articole arătînd greșelile de traducere și altele ale volumului XV din Colecția Hurmuzachi, editat de Iorga. Îl sfătuiesc (căci n-are pregătirea necesară) să se astîmpere.

Într-un număr întîrziat al ziarului *Le Temps* o scurtă dare de seamă a mesei date în cinstea celor 90 de ani ai lui Marcelin Pellet. L-am cunoscut acum 36 de ani la Galați unde era reprezentantul Franței în Comisiunea europeană a Dunării și venea pentru sesiunile generale. Rezervat, tăcut de obicei, era foarte plăcut să stai de vorbă cu dînsul și să-l asculți atunci cînd ceva îl făcea să-și părăsească obișnuita taciturnitate. ■

Selecție și note:
Mihai GRECEANU,
Ioana URSU

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1986, 10-12/1988.

[2] Constantin I. Marinescu (născut în 1891), profesor de istorie universală la Universitatea din Cluj (1925-1943) și București (1943-1946); director al Institutului de istorie universală din Cluj (1925-1943) și al Școlii Române din Franța (1941-1948), membru corespondent al Academiei Române.

[3] Zenobie Păclișanu, teolog cu studii superioare la Viena, autor al unor studii și articole de istorie bisericească; membru corespondent al Academiei Române.

Concursul MAGAZIN ISTORIC
Răspunsurile la întrebări

Prima serie

1. 9 zile
2. Constanța
3. România liberă
4. Sibiu
5. Blocul Național Democratic
6. Robert William Seton-Watson
7. Aeroportul Băneasa
8. Soarele
9. „lichidarea hitlerismului"
10. Canalul Dunăre-Marea Neagră

A doua serie

1. „un front unic împotriva fascismului"
2. Cluj
3. „Bateria albastră"
4. peste 20 000
5. 27 iunie 1935
6. 800 000
7. 275 000
8. Teatrul Național
9. Carei
10. Teatrul Național din Tîrgu Mureș

A treia serie

1. 28 octombrie 1944
2. 60 km
3. Marea Unire din 1918
4. Liviu Rebreanu
5. Tebea
6. cca. 200 zile
7. Banska Bystrica
8. Conferința de pace de la Paris
9. 23 August 1945, București
10. Midia-Năvodari

7 aprilie 1939. În zorii zilei, unităţi ale armatei mussoliniene — cca. 40 000 oameni —, sprijinite de puternice forţe navale şi aeriene, au atacat Albania. Porturile Durrës şi Shëngjin, la nord, Vlora şi Saranda, la sud, au fost ocupate, aproape întreg litoralul albanez de la Marea Adriatică şi Marea Ionică fiind sub controlul italienilor.

După o scurtă şi eroică rezistenţă a patrioţilor albanezi, trupele italiene au pătruns în interiorul ţării şi, două zile mai tîrziu, au ocupat capitala, Tirana. Ziarul bucureştean Timpul, care — la fel ca majoritatea publicaţiilor româneşti — ţinuse la curent opinia publică din ţara noastră cu desfăşurarea luptelor poporului albanez împotriva fasciştilor italieni, consemna cu o notă de amărăciune: „Trupele italiene au ocupat Albania. Rezistenţa albaneză, puternică în primele momente, a fost zdrobită".

Prin ocuparea Albaniei, Mussolini obţinuse un important cap de pod strategic în partea de vest a Peninsulei Balcanice, de unde urmărea să atace Grecia şi Iugoslavia. După cum declarase dictatorul fascist la 13 aprilie, acela care stăpînea Boemia stăpînea şi bazinul dunărean, iar acela care deţine Albania deţine şi Balcanii.

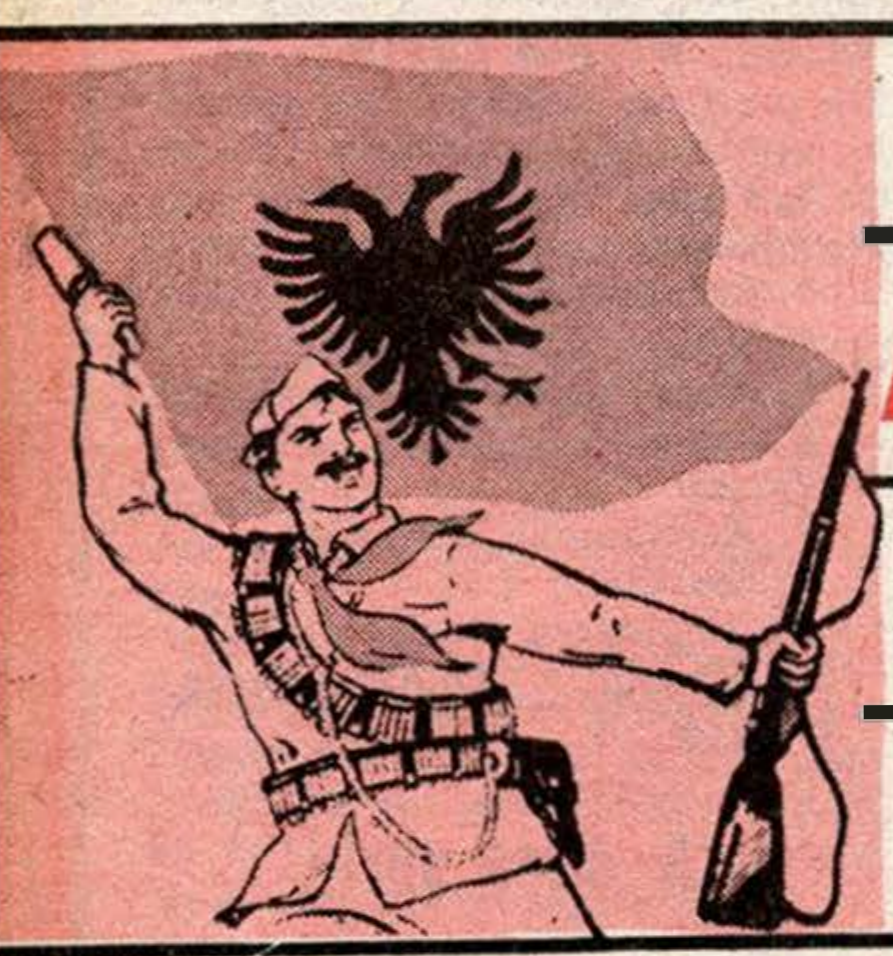

29 noiembrie 1944

ALBANIA ÎŞI REDOBÎNDEŞTE INDEPENDENŢA

Dr. GELCU MAKSUTOVICI

Agresiunea italiană împotriva poporului albanez era urmărită cu îngrijorare de factorii politici şi opinia publică românească, constituind un semnal de alarmă privind intenţiile puterilor fasciste de infiltrare în Balcani, o ameninţare directă la adresa independenţei şi suveranităţii naţionale a statelor din această zonă.

Populaţia alături de partizani

Publicaţiile vremii, reflectînd şi poziţia cercurilor guvernamentale şi politice, au consemnat desfăşurarea evenimentelor care au dus la ocuparea Albaniei. În rapoartele diplomaţilor români acreditaţi la Tirana era surprinsă, de asemenea, starea de spirit a populaţiei albaneze, ostilă ocupantului străin. Astfel, la 26 aprilie 1939, ministrul român la Tirana, I.D. Condurachi, constata: „Ura albanezilor contra italienilor a crescut şi mai mult. Guvernul italian şi-a putut da seama de acest lucru nu numai din agitaţiunile maselor albaneze din ajunul agresiunii, dar mai ales din manifestaţiunile albanezilor stabiliţi în străinătate, cari, indiferent dacă erau partizani sau duşmani ai regelui Zogu [care abdicase şi fugise în străinătate], au fost unanimi în a protesta, fie în întruniri publice, fie prin ziare sau telegrame, împotriva atacului Italiei contra Albaniei, pe care l-au denunţat lumii întregi drept un act criminal".

În faţa situaţiei deosebit de grele create în ţară odată cu dominaţia italiană, poporul albanez şi-a organizat lupta împotriva ocupantului[1]. Grupuri de patrioţi au iniţiat crearea unor unităţi de luptă împotriva fasciştilor, precum şi mobilizarea maselor la acţiuni de sabotaj şi de protest în diferite localităţi ale ţării.

Astfel, în iunie 1939, muncitorii din portul Vlora au declarat grevă, refuzînd să descarce transporturile de armament italian. Organizatorii grevei au fost arestaţi şi condamnaţi de un tribunal militar italian. În lunile următoare, alte greve s-au declanşat la minele de cupru din Selenica, la Rubik, la fortificaţiile de la Shkëmbin.

Ziarul *Scînteia*, organul central de presă al P.C.R., consemna în articolul intitulat *Lupta poporului albanez contra cotropitorilor italieni*, pu-

[1] Vezi şi alăturata *Microcronologie*.

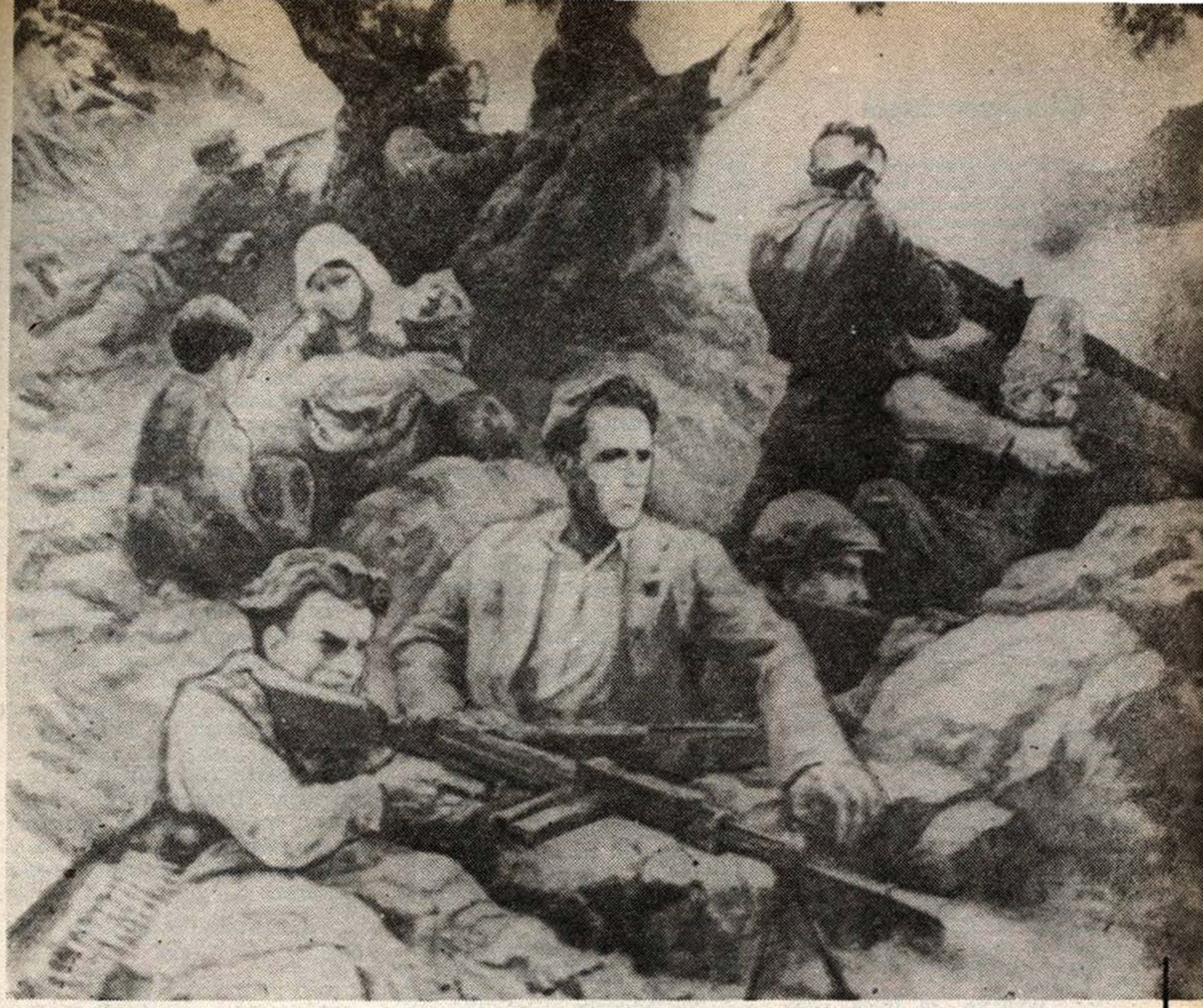

În plină bătălie — *tablou evocînd eroismul patrioților albanezi de Lazar Țaçi*

blicat la 1 iunie 1939, intensificarea luptei antifasciste a albanezilor: „În ultimele zile au avut loc ciocniri între partizanii albanezi și armatele italiene, în nordul și răsăritul țării, în jurul orașului Dibra și spre sudul orașului Scutari Shkodra]".

În ziua de 28 noiembrie 1939, cînd se împlineau 27 ani de la proclamarea independenței țării[1], în principalele orașe ale Albaniei au fost organizate mari demonstrații antifasciste. Zeci de mii de manifestanți au ieșit pe străzi, cu drapelul național, scandînd „Jos fascismul!", „Libertate ori moarte!", „Trăiască Albania liberă!" etc.

Organizarea rezistenței împotriva ocupantului italian a intrat într-o etapă nouă după crearea, la 8 noiembrie 1941, a Partidului Comunist Albanez, care a preluat inițiativa luptei antifasciste. Sub conducerea noii forțe politice au avut loc dese confruntări armate ale partizanilor și grupurilor de locuitori înarmați cu trupele de ocupație. Într-un raport al consulului român la Tirana, din februarie 1942, se sublinia că situația din interiorul țării devenise „tot mai gravă", masele înarmîndu-se, iar în localități se aflau „însemnate cantități de arme și muniții ascunse de populație, provenind de pe cîmpul de luptă, atît de la italieni, cît mai ales de la armata greacă în retragere"[2].

Pregătirea revoluției armate

Între acțiunile luptătorilor albanezi din rezistență, se înscrie și cea din noaptea de 24 iulie 1942, cînd grupuri de partizani au distrus întreaga rețea de linii telefonice și telegrafice din țară. S-au stabilit, totodată, legături de colaborare militară între mișcarea de rezistență din Albania și cea din țările vecine, avînd drept scop comun eliberarea de sub ocupația străină. În a doua jumătate a anului 1942, acțiunile s-au intensificat, luptătorii pentru dezrobirea țării obținînd o serie de importante victorii și reușind ca, pînă la sfîr-

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1987.

[2] La 28 octombrie 1940, Italia a atacat Grecia, lupte grele avînd loc și în sudul Albaniei între italieni și greci.

Microcronologie

1940. Ianuarie. Manifestații antifasciste ale tineretului. La Shkodra, în timpul unei demonstrații a elevilor liceului din oraș, au loc ciocniri cu poliția; numeroase arestări.

16 mai. Greva muncitorilor de la aerodromul Berat, urmată de cele ale lucrătorilor angajați la asanarea mlaștinilor de lîngă Durrës și ale muncitorilor de la minele de fier din Memaliaht.

Septembrie. Revolte ale lucrătorilor din construcții la Elbasan și Labinot. Manifestație antifascistă a intelectualilor din Durrës.

28 noiembrie. Mare manifestație a populației din Korcea împotriva războiului.

1941. Martie-iunie. Unitatea de partizani condusă de Myslim Peza, înființată în 1940, acționează în zona Tiranei, atacînd formațiuni fasciste și distrugînd unele linii de comunicații ale armatei italiene.

18 mai. Atentat nereușit al muncitorului Vasili Laçi asupra regelui Victor Emmanuel III al Italiei, proclamat și „rege al Albaniei", aflat în vizită la Tirana.

28 octombrie. Mare demonstrație antifascistă în capitala Albaniei, prilejuită de aniversarea fascistă a „marșului asupra Romei".

8 noiembrie. Crearea Partidului Comunist Albanez (P.C.A.), care va prelua conducerea rezistenței antifasciste.

23 noiembrie. Crearea Organizației Tineretului Comunist Albanez.

28 noiembrie. Mari demonstrații antifasciste în toate orașele țării, prilejuite de aniversarea proclamării independenței Albaniei (28 noiembrie 1912).

1942. Ianuarie. În iarna 1941-1942 unități de rezistență albaneze distrug liniile telegrafice Shkodra-Podgorița, Korcea-Pogradeț, Korcea-Bilisht, incendiază depozitele de muniții italiene de la Labinot-Fushë, Elbasan etc.

Primăvara. Se formează noi grupe de partizani pe întreg cuprinsul țării.

Iulie. Grupe de rezistență acționează în zonele Peza, Kurvelesh, Gora, Skrapari, Mokra, Shkodra, Devoli, Dibra, Mati etc. Sînt eliberate primele regiuni de sub controlul militar și administrația fascistă.

16 septembrie. Conferința de la Peza, la care participă, alături de comuniști, reprezentanți ai diferitelor curente și grupări politice albaneze, în vederea unirii tuturor forțelor patriotice într-un singur front de luptă antifascist; conferința alege un Consiliu general provizoriu de eliberare națională și adoptă în unanimitate Platforma luptei de eliberare națională, elaborată de P.C.A.; se creează Frontul de Eliberare Național și se fundamentează viitoarea organizare a Consiliilor de eliberare națională.

Decembrie. Guvernele U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii dau publicității declarații oficiale prin care recunosc lupta antifascistă a poporului albanez.

1943. Iarna. Trupele italiene de ocupație își întețesc acțiunile de șitul anului, să elibereze în întregime mai multe localități.

Se cuvine, de asemenea, menționat faptul că un rol deosebit în clarificarea și mobilizarea opiniei publice la lupta antifascistă au avut-o și publicațiile *Zëri i popullit* (Glasul poporului), înființată în august 1942, și *Bashkimi* (Unirea, apărută în martie 1943, ca organ al Consiliilor de eliberare națională din zonele scoase de sub ocupația fascistă italiană).

Anul 1943 a adus noi victorii ale forțelor de rezistență în luptele pentru eliberarea țării. Pentru coordonarea operativă a acestora a fost creat Statul Major General al Armatei de Eliberare Națională. În acel timp, consulul român din Tirana constata că „o revoluție armată se pregătește în Albania și că actualmente nu se așteaptă decît momentul oportun pentru a izbucni".

Cînd, la 8 septembrie 1943, Italia fascistă a capitulat, în Albania se aflau peste 150 000 soldați italieni. Dintre aceștia circa 15 000 au fraternizat cu partizanii albanezi, alăturîndu-se vastelor operații de dezarmare a trupelor fasciste și de respingere a unităților germane care pătrunseseră de pe teritoriile Iugoslaviei și Greciei. Sub pretextul că urmăresc restabilirea „independenței" și „suveranității" Albaniei, unități ale Wehrmachtului au înaintat în interiorul țării. Dar, departe de a fi primite ca „eliberatoare" sau „salvatoare ale independenței", ele au fost atacate de Armata de Eliberare Națională. Hitleriștii s-au angajat într-o crîncenă suită de operații de distrugere a rezistenței albaneze, parte din planul german de „liniștire a întregii Peninsule Balcanice". Trupele hitleriste dispuneau de 89 000 soldați, dintre care 45 000 erau angajați direct în aceste operații.

Trebuie menționat, totodată, că s-a accentuat colaborarea dintre forțele rezistenței antifasciste din Balcani. După cum se subliniază în studii mai recente de istorie privind rezistența antifascistă albaneză, „Frontul de Eliberare Națională și-a stabilit linia de urmat în raport cu statele membre ale coaliției antifasciste și cu mișcările de eliberare națională ale altor popoare, îndeosebi cu cele ale popoarelor vecine, iugoslav și grec". Aceeași atitudine o aveau și albanezii din străinătate, mulți dintre ei înrolîndu-se și activînd în cadrul mișcărilor de rezistență din cadrul țărilor în care se aflau.

Și în București a activat o grupă de studenți comuniști albanezi, aflată sub îndrumarea directă a P.C.R. De asemenea, actele emise de organele polițienești din Capitală semnalau activitatea aici a doi cunoscuți antifasciști albanezi, Gaqo Vruho și Pandi Stillo, casa celui din urmă fiind folosită și ca loc de întîlniri conspirative ale militanților P.C.R.

În primăvara anului 1944, Armata de Eliberare Națională și-a refăcut forțele și capacitatea de luptă, trecînd la contraatacuri fulgerătoare. Avea un efectiv de 35 000 luptători și ținea sub control o mare parte din teritoriul țării. În urma dîrzelor lupte desfășurate pe mai multe fronturi, în septembrie 1944, trei sferturi din pămîntul albanez era eliberat.

Cotitura istorică de la 23 August 1944 din România

Lupta de eliberare a poporului albanez se desfășura pe fundalul evenimentelor care marcau sfîrșitul dominației hitleriste în sud-estul Europei și în Balcani. Un rol determinant în prăbușirea nazismului, în această parte a continentului, l-a avut actul istoric al poporului român de la 23 August 1944, prin ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei la coaliția antifascistă. Într-un raport al consulului general al României din Tirana se consemna ecoul pe care l-a avut în rîndul poporului albanez actul de la 23 August 1944: „Anunțarea armistițiului dintre România, Rusia și Aliați, precum și declararea de război Germaniei a fost semnalul unei întregi serii de evenimente militare și politice în Balcani, care au afectat într-o largă

măsură şi Albania. Imediat după aceasta, o vădită nervozitate a început să se manifeste nu numai în cercurile germane, dar şi în acelea politice [colaboraţioniste] din Tirana. Opinia publică însă şi-a manifestat simpatia, căci acest armistiţiu, dacă nu interesa direct, constituia totuşi preludiul unor noi evenimente ce urmau să se producă în curînd şi în această ţară. Primul semn de defetă [înfrîngere] a fost dat de dl. Fiqri Dine, preşedinte al Consiliului de Miniştri, în ziua de 28 august a.c., cînd a prezentat demisia guvernului..., după numai 40 zile de guvernare".

În condiţiile prăbuşirii dominaţiei hitleriste în Balcani în urma cotiturii de la 23 August 1944 din România, Armata de Eliberare Naţională a Albaniei a desfăşurat o puternică ofensivă în lunile octombrie-noiembrie 1944, încununată cu importante victorii. La 29 octombrie 1944 au început luptele pentru eliberarea Tiranei, susţinute de unităţile Diviziei 1. Bătălia pentru Tirana a fost — după cum apreciază istoriografia albaneză — „cea mai mare şi mai eroică luptă a Armatei de Eliberare Naţională împotriva cotropitorilor şi colaboraţioniştilor, pentru eliberarea patriei".

În România, angrenată ea însăşi cu toate resursele sale materiale şi umane în războiul antihitlerist, victoriile patrioţilor albanezi în luptele pentru alungarea inamicului din ţară erau urmărite cu deosebit interes. Relatînd despre eroismul cu care poporul albanez se ridicase în luptă *România liberă*, al cărui prim număr legal apăruse în dimineaţa de 24 august 1944[1], informa cu promptitudine despre desfăşurarea evenimentelor care jalonau drumul Albaniei spre eliberare. La 15 noiembrie, *România liberă* sintetiza astfel situaţia de pe frontul din jurul capitalei albaneze: „Germanii ocupă încă poziţii puternice în partea de sud a oraşului Tirana, capitala Albaniei, dar Divizia 1 a armatei albaneze de eliberare a dezlănţuit ofensiva împotriva apărărilor germane din oraş, după cum anunţă ultimul comunicat dat de Cartierul general al forţelor partizane. Comunicatul adaugă că partizanii au ocupat trei sferturi din oraşul Tirana şi încercuiesc acum pe germanii din ultimul sfert al oraşului. Pierderile germanilor sînt foarte grele".

„Lupte pentru eliberarea capitalei albaneze", anunţa *Scînteia* la 20 noiembrie. În aceeaşi zi, *România liberă* scria: „Primăria, postul de radio şi închisoarea din Tirana au fost cucerite de Armata de Eliberare Naţională". Iar la 23 noiembrie, acelaşi ziar consemna: „Oraşul Tirana, capitala Albaniei şi portul Durazzo [Durrës] au căzut în mîinile Armatei de Eliberare Naţională albaneză. Albanezii acum urmăresc forţele germane înspre nord".

În următoarele zile, luptele au continuat cu îndîrjire pentru alungarea hitleriştilor. La 28 noiembrie, grele bătălii s-au dat în preajma oraşului Shkodra, care a fost eliberat a doua zi, la 29 noiembrie. Astfel, întreg teritoriul ţării a fost dezrobit de sub dominaţia hitleristă, Albania recăpătîndu-şi independenţa şi suveranitatea.

În semn de neştearsă amintire şi cinstire a jertfelor patrioţilor albanezi în luptă împotriva agresorului şi ocupantului fascist, pentru libertate şi o viaţă nouă, data de 29 noiembrie 1944 a fost înscrisă în calendarul istoric al poporului albanez ca ziua Eliberării şi a victoriei revoluţiei democrat-populare. Ea a deschis drumul vieţii noi a Albaniei, marcat de importante realizări pe calea construirii socialismului, obţinute în cei 45 ani de lupte şi efort constructiv care au trecut de la memorabila zi a Eliberării. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1969.

Microcronologie

reprimare a mişcării de rezistenţă albaneze.

17-21 martie. În localitatea Labinot se desfăşoară lucrările primei conferinţe naţionale a P.C.A.; între altele, se adoptă hotărîrea de a intensifica acţiunile în vederea consolidării influenţei partidului în rîndul maselor, în scopul pregătirii insurecţiei generale.

Mai. Se constituie unităţile regulate ale forţelor armate de partizani şi primele batalioane şi state majore regionale.

13 iunie. Eroica rezistenţă opusă de batalionul de partizani comandat de Myslim Peza în regiunea Peza, împotriva unor unităţi fasciste, grupînd peste 14 000 soldaţi; în ajutorul partizanilor a sărit majoritatea locuitorilor din regiune. După 3 zile de aprige lupte, cei 200 partizani sînt copleşiţi de inamic; fasciştii dezlănţuie o furibundă campanie de represiune.

4 iulie. La Labinot se întruneşte Consiliul General de Eliberare Naţională, care decide în unanimitate crearea Statului Major General al Armatei de Eliberare Naţională Albaneză (A.E.N.A.). La 10 iulie, este anunţat evenimentul, intrat în istorie drept ziua întemeierii armatei albaneze. În momentul creării ei, A.E.N.A. totaliza 10 000 luptători, grupaţi în 22 batalioane, cărora li se adaugă 20 000 luptători din cetele voluntare de la oraşe şi sate.

4-9 septembrie. A II-a Conferinţă de eliberare naţională, desfăşurată tot la Labinot, discută probleme privind puterea populară în zonele eliberate.

Octombrie-noiembrie. Forţele A.E.N.A. îşi dublează numărul, obţinînd noi victorii împotriva inamicului, care duc la eliberarea altor regiuni ale ţării.

1944. Iarna. Puternice atacuri germane asupra unităţilor A.E.N.A. şi grupelor de partizani; în februarie, ofensiva hitleristă eşuează.

4 februarie. Mare masacru hitlerist asupra populaţiei din Tirana.

24-28 mai. În oraşul Përmeti are loc Congresul antifascist de eliberare naţională, care alege Consiliul Antifascist de Eliberare Naţională, organ suprem al voinţei poporului albanez; se formează Comitetul Antifascist de Eliberare Naţională, cu atribuţiile unui guvern democratic-popular provizoriu. Data de 24 mai este considerată ziua întemeierii statului democrat-popular albanez.

28 mai. Se declanşează ofensiva generală pentru eliberarea completă a Albaniei de sub ocupaţia hitleristă.

20-23 octombrie. Lucrările celei de-a II-a reuniuni a Consiliului Antifascist de Eliberare Naţională, întrunit la Berat, decide transformarea Comitetului Antifascist în guvern democratic al Albaniei şi aprobă o serie de legi privind organizarea şi activitatea Consiliilor de eliberare. Este adoptată o Declaraţie a drepturilor omului. A.E.N.A. constituie armata regulată a noului stat albanez, cu un efectiv de 70 000 combatanţi, organizaţi în brigăzi, divizii şi corp de armată.

30 octombrie-17 noiembrie. Grele lupte pentru eliberarea Tiranei.

29 noiembrie. Eliberarea totală a ţării şi victoria revoluţiei populare.

1941-1943. SINUOZITĂŢILE UNEI MISIUNI DIPLOMATICE

Z. S. ŞEINIS

La 7 noiembrie 1989, în U.R.S.S. se sărbătoreşte a 72-a aniversare a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, eveniment de importanţă istorică mondială. Istoria sovietică a păstrat în cronica sa, ca o pagină de neasemuită şi nepieritoare glorie, vitejia şi sacrificiul popoarelor Uniunii Sovietice în lupta pentru apărarea patriei invadate de armatele hitleriste, luptă purtată alături de celelalte ţări din coaliţia antifascistă, pentru înfrîngerea celui de-al III-lea Reich. În acele vremuri, deosebit de complicate şi grele, diplomaţii sovietici şi-au adus şi ei contribuţia la crearea coaliţiei antihitleriste, „cheia de boltă" a victoriei asupra fascismului. Între aceştia, numele lui Maksim Litvinov se situează la loc de frunte.

Cariera diplomatică a lui Maksim Maksimovici Litvinov a înregistrat mai multe etape. Magazin istoric a scris despre viaţa şi activitatea sa ca om politic în anii emigraţiei la Londra (nr. 10 şi 11/1987) şi despre misiunea lui de ambasador al Rusiei sovietice în oraşul de pe Tamisa, imediat după victoria Revoluţiei socialiste din Rusia (nr. 12/1987).

În perioada iulie 1930-mai 1939, Litvinov a deţinut funcţia de comisar al poporului pentru afaceri externe. În această calitate a fost principalul delegat sovietic la Conferinţa dezarmării de la Geneva, din 1932, şi a condus delegaţia sovietică la Conferinţa economică mondială de la Londra (iunie-iulie 1933). El a purtat, de asemenea, tratative pentru stabilirea de relaţii diplomatice sovieto-americane, pentru restabilirea raporturilor diplomatice dintre U.R.S.S. şi România, precum şi pentru primirea Uniunii Sovietice în Liga Naţiunilor,

Paradă militară la Washington

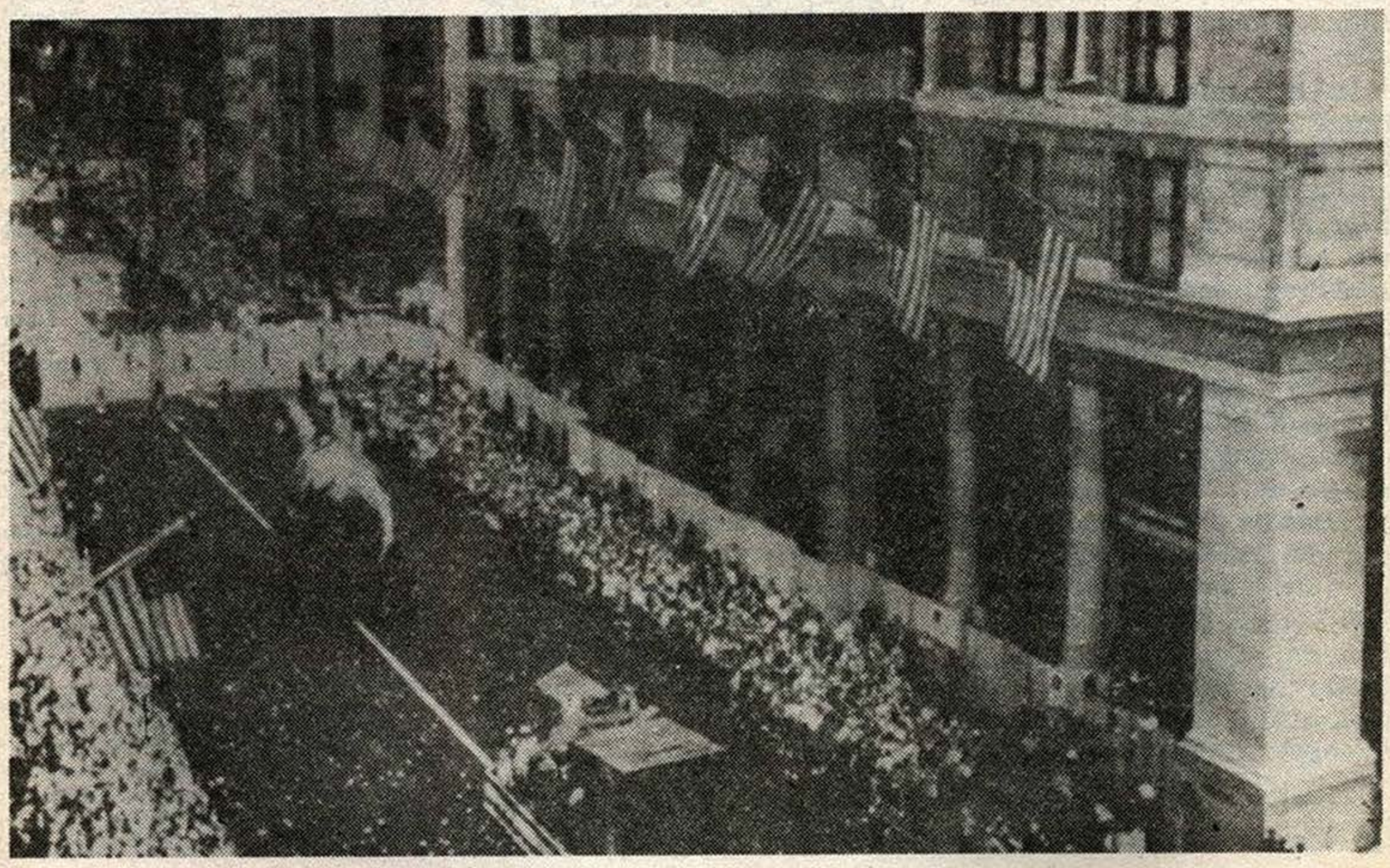

reprezentîndu-şi apoi ţara, între 1934 şi 1938, în forul de la Geneva. În mai 1939, Litvinov a fost înlocuit cu V.M. Molotov.

O epocă se încheia şi, odată cu ea, părăseau scena politică oameni de mare pricepere, de mare anvergură şi de mare talent, care nu precupeţiseră nici un efort pentru apărarea păcii şi securităţii internaţionale.

Autorul articolului care urmează a publicat numeroase lucrări şi studii consacrate unor diplomaţi sovietici, printre care Soldaţi ai revoluţiei: zece portrete **(1981) şi** Drum către culmi. Pagini din viaţa lui A.M. Kollontai **(1984). De data aceasta, Z.S. Şeinîs îşi propune să arunce lumină asupra perioadei de după agresiunea germană împotriva U.R.S.S., din iunie 1941, cînd Litvinov a fost ambasadorul ţării sale în Statele Unite ale Americii.**

Reproducem acest articol — cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre — din revista sovietică Novaia i noveişaia istoriia, **nr. 4/1988.**

F.D.

Prima toamnă de război

În seara de 21 iunie 1941, Litvinov şi-a citit ziarele, apoi, înainte să se culce, a plecat să-şi facă plimbarea, însoţit de garda personală. A doua zi dimineaţa totul s-a schimbat. La radio, crainicul, cu o voce emoţionată, a anunţat că se va transmite un comunicat important. Peste cîteva secunde a început cuvîntarea lui Molotov. Război!

— Asta va fi sfîrşitul lui Hitler, a spus Litvinov.

În aceeaşi zi, a scris două scrisori: una către Molotov, pe care l-a rugat să-i dea de lucru; cealaltă — la centrul de donare, unde a propus să doneze sînge pentru ostaşii răniţi. De aici a primit imediat răspuns: i s-a mulţumit călduros pentru ofertă, dar deocamdată nu aveau nevoie de sîngele unor persoane de 65 ani, iar dacă vor avea nevoie, îl vor anunţa. Molotov l-a chemat peste cîteva zile. Apoi a fost sunat de la Kremlin. L-a invitat acolo Stalin; avea loc o întîlnire cu diplomaţii străini.

Litvinov a venit în bluza sa obişnuită, largă, de care nu se despărţise în ultimii ani. Primirea diplomaţilor a început îndată. Stalin l-a salutat pe Litvinov şi, insistînd cu privirea pe tolstovka sa [bluză largă à la Lev Tolstoi], l-a întrebat de ce nu şi-a pus costumul negru. Litvinov i-a răspuns pe un ton flegmatic: „Mi l-au ros moliile".

A doua zi după convocarea la Kremlin, Litvinov a fost reangajat la Comisariatul poporului pentru afaceri externe. Presa străină şi radioul au difuzat ştirea despre primirea lui la Stalin. S-au răspîndit fel de fel de supoziţii şi zvonuri. Agenţiile telegrafice din America şi Anglia, redacţiile ziarelor au început să-i solicite lui Litvinov articole şi interviuri. Acesta s-a apucat să scrie. Publicaţii engleze şi americane i-au reprodus articolele.

La 8 iulie 1941, seara tîrziu, Litvinov a sosit la Comitetul pentru radiodifuziune din Moscova. Din însărcinarea lui Stalin a ţinut o cuvîntare radiodifuzată, adresată popoarelor anglofone. În cursul verii, Litvinov a vorbit deseori la radio. Lucra foarte mult şi din greu. La 15 august, îi scria soţiei, aflată la Kuibîşev: „Am primit recent o telegramă de la un redactor de la *Raynold News*, care mă roagă să-i trimit un text. L-am trimis, dar am avut greutăţi cu traducerea. N-am nici stenografă, nici dactilografă de engleză, de mînă nu pot să scriu. L-am dat la tradus, dar traducerea nu m-a satisfăcut; a trebuit să fac multe corecturi, n-am pe nimeni care să rebată textul, n-am nici măcar maşină de scris. Îţi scriu toate astea, ca să-ţi dai seama cît m-am gîndit la tine. Dar eu mă gîndesc la tine oricum. Mereu mă gîndesc la tine".

Prima toamnă de război. Germanii acţionau pe toată întinderea frontului de răsărit. Concentrînd zeci de divizii de infanterie şi de tancuri, Hitler a aruncat aceste armate asupra Moscovei. La 16 octombrie, dimineaţa, în Capitală au început să se închidă uzinele şi fabricile. Mulţimi de oameni s-au îndreptat spre răsărit, luînd cu asalt Şoseaua Gorki, care şi aşa gemea de maşini şi căruţe.

În seara aceleiaşi zile, şeful gărzii l-a anunţat pe Litvinov că trebuie neapărat să plece la Kuibîşev. Omul l-a grăbit, spunîndu-i că pentru a-şi strînge lucrurile nu are la dispoziţie decît două-trei ore. Dacă pierde trenul, a adăugat el, nu se ştie cînd o să mai reuşească să iasă din Moscova.

Seara, Litvinov a pornit spre Kuibîşev. În şapte zile trenul a ajuns la destinaţie. Spre sfîrşitul lui octombrie se aflau acolo multe comisariate ale poporului şi alte instituţii centrale. Oraşul era plin de evacuaţi. Familia Litvinov ocupa un apartament foarte mic. Locuia cu ei şi secretara lui, A.V. Petrova, evacuată şi ea. Litvinov a primit imediat ordin să-şi anunţe sosirea. S-a dus fără nici o tragere de inimă, ca şi cum şi-ar fi ispăşit un păcat, ca şi cum nu ar fi văzut utilitatea acestui gest. Ceva parcă îl trăgea înapoi.

În curînd însă, totul a luat o altă întorsătură. Aceste schimbări erau dictate de interesele vitale ale Uniunii Sovietice, de necesitatea de a extinde influenţa ei politică şi diplomatică în lumea occidentală. După agresiunea Germaniei hitleriste asupra Uniunii Sovietice, cercurile conducătoare din Anglia şi S.U.A. au comunicat, în numele ţărilor lor, că sînt gata să acorde sprijin U.R.S.S. Dar în interiorul coaliţiei antihitleriste existau profunde neînţelegeri între Uniunea Sovietică, ţară socialistă, şi partenerii ei imperialişti.

Aceasta a modificat situaţia lui M.M. Litvinov.

...Început de noiembrie 1941. Trupele fasciste au ajuns sub zidurile Moscovei. Pentru Ţara sovietelor devine deosebit de importantă consolidarea coaliţiei antihitleriste şi, mai ales, extinderea relaţiilor cu S.U.A., cea mai puternică dintre ţările capitaliste.

În situaţia creată, Comitetul Central al partidului şi guver-

nul sovietic au considerat necesar să trimită la Washington, în funcția de reprezentant diplomatic, un om politic cu o autoritate larg recunoscută în lume. Alegerea s-a oprit asupra lui Maksim Maksimovici Litvinov, bine cunoscut în S.U.A., inclusiv prin contactele sale personale cu președintele Roosevelt.

Răspunsul trebuie dat neîntîrziat

Seara tîrziu, la Kuibîșev — unde se afla personalul Comisariatului poporului pentru afaceri externe — a sunat la telefon, de la Moscova, Molotov.

— Ascultă-mă cu atenție, i-a spus funcționarului de serviciu. Mergi urgent la Litvinov și comunică-i următoarele, din însărcinarea tovarășului Stalin. Spune-i că este numit locțiitor al comisarului poporului pentru afaceri externe și ambasador al Uniunii Sovietice în Statele Unite ale Americii. Fii foarte atent cum reacționează la propunere și raportează imediat răspunsul lui.

Funcționarul, un tinerel, ar fi vrut să adauge că nu știe dacă va reuși să îndeplinească cum se cuvine această misiune și să întrebe dacă n-ar fi trebuit trimis altcineva, cu mai mare prestigiu, la Litvinov. Dar Molotov trîntise deja receptorul. Zece minute mai tîrziu, funcționarul Comisariatului poporului pentru afaceri externe se afla în holișorul apartamentului lui Litvinov. Maksim Maksimovici l-a întîmpinat într-un vechi halat de casă, l-a ascultat în tăcere, a bolborosit ceva de neînțeles, apoi a întrebat: „Nu s-a putut găsi un alt mod de a-mi comunica această hotărîre a guvernului?"

Funcționarul și-a cerut scuze, a precizat că este obligația lui de serviciu să execute disciplinat dispoziția lui Molotov, apoi i-a reamintit că așteaptă răspuns. În holișor s-a instalat tăcerea. Concentrat, Litvinov căzuse pe gînduri. În sfîrșit, a spus: „Ei, ce să-i faci? Asta este situația. Altă soluție nu există. Anunțați că sînt de acord".

— Molotov a insistat să aflu și cînd ați putea pleca.

— Nu-mi trebuie mult timp să mă pregătesc, a răspuns Litvinov.

Era rugat să ia de urgență avionul pentru Moscova. Îl aștepta Stalin. Avionul se afla pe aeroport. Funcționarul a întrebat apoi dacă îi mai poate fi util. Litvinov i-a răspuns că nu are nevoie de nimic.

La ora indicată, Litvinov a sosit la Kremlin. Imediat a fost primit de Stalin. Lunile de război nu trecuseră fără urme peste acesta. Fața, în general, aspră, închisă, îi era și mai întunecată, iar sub ochi avea cearcăne negre. Pe Litvinov l-a întîmpinat cu amabilitate. L-a salutat cu căldură. Era în costumul lui obișnuit, în uniformă semi-militară. Litvinov purta aceeași „tolstovkă" cu care venise și la primirea diplomaților, în primele zile de război. De data asta, Stalin nu a mai făcut nici o remarcă.

În afară de Stalin și de Litvinov, în cabinet se mai afla Molotov. Stătea de o parte și tăcea. Iată-i față în față pe Stalin și Litvinov. Stalin uitase trecutul. Ca și cum nici nu existase acea noapte de mai a anului 1939, nu existase excluderea din Comitetul Central. Stalin nu era obișnuit să dea explicații. Oricine ar fi fost interlocutorul. Dar nu numai din aceste motive nu vorbea Stalin acum despre trecut. El îl cunoștea bine pe Litvinov. De mult. De aproape 40 de ani.

A trecut deci direct la subiect. Cu o voce stinsă i-a formulat sarcinile misiunii diplomatice. Cea mai importantă era să grăbească intrarea americanilor în război. El, Stalin, știa greutățile pe care le întîmpină Roosevelt în această problemă, înțelegea că președintele nu arde de nerăbdare să ajute Uniunea Sovietică, dar mai știa și că era un om inteligent, care nu vroia să iasă din războiul împotriva lui Hitler fără nici un avantaj.

Litvinov a ascultat în tăcere, privindu-l fix pe Stalin. L-a rugat să fie bine informat despre toate problemele, în special despre situația de pe fronturi. Urma să țină multe cuvîntări în America, trebuia deci să fie la curent cu toate.

Stalin i-a promis. Au discutat despre livrările americane de război. Stalin i-a spus că ele sînt foarte importante, mai ales că se restructurează întreaga industrie. A subliniat că acestei probleme trebuie să-i acorde o mare atenție.

În aceeași seară, Litvinov s-a întors la Kuibîșev. În continuare, îl așteptau 30 000 km de zbor de la Kuibîșev la Washington, dacă trecea peste Asia, ocolind giganticul arc pe care erau înscrise Astrahan, Baku, Teheran, Bagdad, Basra, Calcutta, Bangkok, Singapore, Filipine, insulele Hawaii.

Pe teritoriul american (la San Francisco), Litvinov a ajuns la 6 decembrie. Pe 7 decembrie a sosit la Washington. La aeroport l-a întîmpinat o mulțime de oameni. Veniseră nu numai reprezentanți ai Departamentului de Stat, ziariști și operatori de film, ci și fostul ambasador american la Moscova, Joseph Davis[1]. De data asta, Washingtonul oficial, solemn, nu semăna cu el însuși. Pe aeroport se aflau scriitori, artiști, oameni de afaceri, funcționari din instituții și birouri particulare. Mulți veniseră cu flori. Lui Litvinov i s-au solicitat interviuri. El s-a îndepărtat de ziariști și s-a apropiat de microfon, pentru a explica pe loc de ce a venit în S.U.A.: „Prima mea vizită în această capitală a avut loc într-un moment extrem de important [în 1933]. Acum am venit într-o perioadă și mai importantă, în care se hotărăște soarta tuturor popoarelor, a întregii omeniri. Știu cu cît interes și cu cîtă compasiune urmărește poporul american evenimentele de pe Frontul de răsărit și asigur poporul american că armata roșie, forțele armate ale Uniunii Sovietice vor continua să lupte împotriva Germaniei hitleriste cu aceeași îndîrjire și bărbăție, care au stîrnit aprobarea și admirația întregii lumi".

Litvinov știa că izolaționiștii vor primi cu dușmănie spusele lui, vor declanșa o campanie împotriva sa. Dar la cîteva ore după sosirea ambasadorului sovietic în capitala americană, s-a produs agresiu-

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1987.

nea japoneză: toate posturile de radio din Statele Unite și-au întrerupt emisiunile și au început să transmită comunicate de urgență. Japonezii au atacat Pearl Harbor, au bombardat Honolulu...

În decembrie 1941, cercurile oficiale din Statele Unite ale Americii și întreg poporul american trăiau zile grele. La 8 decembrie, Litvinov a fost primit de președintele Roosevelt, la Casa Albă. După ceremonia oficială, de înmînare a scrisorilor de acreditare, președintele a discutat mult cu diplomatul sovietic. Cînd Litvinov se pregătea de plecare, Roosevelt i s-a adresat cu prietenie, pe un ton intim: „Max, vino diseară cu soția să jucăm un bridge. Doamna Roosevelt și cu mine am fi bucuroși să vă avem la noi".

Ambasadorul sovietic a sosit în S.U.A. într-un moment deosebit de greu și complex pentru Uniunea Sovietică. Țara ținuse piept primei lovituri date de inamic, dar cu prețul unor grele pierderi în vieți omenești și în tehnică de luptă. În Occident, toți erau convinși că, în foarte scurt timp, U.R.S.S. va capota.

Aprecierea situației nu se înfățișa altfel nici la sfîrșitul anului 1941. Cercurile capitaliste din S.U.A. erau convinse că rezistența Uniunii Sovietice nu va dura, așa că — socoteau ele — nu avea nici un sens să se trimită armament rușilor. El va cădea oricum în mîinile lui Hitler. Această temă se dezbătea nu numai între specialiștii militari, ci și în saloanele politice ale Washingtonului și New Yorkului, în sferele guvernamentale, la Departamentul de Stat și la Casa Albă. Deși președintele Roosevelt se exprimase în sensul acordării de ajutor Uniunii Sovietice, el prefera să nu trădeze politica de „festina lente" (grăbește-te încet).

Aceasta era situația complicată căreia trebuia să-i facă față Litvinov. În articolul său *Papașa-rusul*, apărut în unul dintre cele mai mari ziare, publicistul american Milton S. Mayer scria: „Misiunea lui «Papașa» este să-l reprezinte pe Stalin și, împreună cu Roosevelt și Churchill, să elaboreze marea strategie a Națiunilor Unite; totodată, împreună cu Ministerul de război și cu administrația Land-leaseului, el trebuie să rezolve cea mai grea problemă: livrarea de armament către Uniunea Sovietică".

Lumini în cabinetul de lucru

La nouă zile după înmînarea scrisorilor de acreditare, Litvinov scria fiului și fiicei sale: „Am mult de lucru. Trebuie să fac multe vizite și să primesc multă lume. N-am timp să mă plimb și să mă odihnesc. Spre seară mă simt tare obosit și nu-mi ajung orele de somn. La Washington, ambasadorul are de două ori mai multă treabă decît în oricare altă capitală, iar momentul în care ne aflăm presupune o mare răspundere. Uneori mi se pare că mi-am asumat o sarcină fie peste puterile mele, fie nepotrivită cu vîrsta mea ...Am încercat o dată să mă duc la un concert, la invitația lui Egon Petri, dar după primele acorduri am fost chemat la președinte. De patru ori am fost pînă acum la el".

Dar nici vîrsta, nici sănătatea subminată în decursul zecilor de ani de eforturi, nici desprinderea vremelnică de activitatea diplomatică, nici toate celelalte aspecte legate de înlăturarea din funcția de stat și din activitatea de partid, nimic nu a putut să-l împiedice pe Litvinov nu numai să-și îndeplinească obligațiile de ambasador la Washington, ci să-și cîștige în S.U.A. o mare influență în mobilizarea forțelor la lupta contra fascismului.

În articolul menționat, M. Mayer nota: „Fără îndoială, Litvinov este unul dintre oamenii cei mai ocupați în fantastic de ocupata noastră Capitală. Zi și noapte ard luminile în încăperile Ambasadei sovietice. Ultimele se sting cele din cabinetul de lucru al lui Litvinov".

Dar, înainte ca presa să constate acest lucru, iar una dintre cele mai răspîndite reviste americane, *This Week*, să remarce în numărul său din 19 aprilie 1942 că „Litvinov a devenit cel mai stimat om din cercurile oficiale ale Washingtonului", s-au obținut primele rezultate importante pentru Uniunea Sovietică ale activității sale: U.R.S.S. a primit un credit de un miliard de dolari.

La 1 ianuarie 1942, la Washington, Roosevelt, Churchill, ambasadorul U.R.S.S. (Litvinov) și 23 ambasadori ai altor țări au semnat o *Declarație*, ce cuprindea obligația de a colabora în domeniile militar și economic și de a nu semna pace separată sau armistițiu cu dușmanii[1]. Statele semnatare ale declarației au început să se denumească „Națiunile Unite". Din primele zile ale sosirii în S.U.A., Litvinov a urmărit, în conformitate cu dispozițiile guvernului sovietic, să determine America să deschidă cît mai urgent un al doilea front. Dar întrucît în acel moment această problemă nu se putea rezolva în cel mai scurt timp, diplomatul sovietic s-a angajat, cu toate puterile, pentru a obține o sporire a ajutorului militar.

În timpul uneia dintre primele convorbiri cu Roosevelt și cu alți oameni de stat și militari americani, Litvinov a expus punctul de vedere al guvernului sovietic cu privire la problemele politico-militare, iar peste cîtva timp, la Philadelphia, la o ședință a Academiei americane de științe politice și sociale, a explicat același lucru unor cercuri largi de americani.

La Washington s-a creat o situație specială. Deși Roosevelt era înconjurat de numeroși reprezentanți ai unor țări burgheze, iar Litvinov era singurul diplomat dintr-o țară socialistă, tocmai cu el a întreținut Roosevelt relații calde, prietenești, deși președintele înțelegea că nici demiterea diplomatului sovietic în 1939, nici alte evenimente nu i-au putut modifica opiniile, crezul, credința în idealurile sale. ■

În românește de
Valentina POPOVICI

---

[1] Este vorba despre „Declarația luptei comune împotriva țărilor Axei" (Declarația Națiunilor Unite), prin care se constituia coaliția antihitleristă. Declarația rămînea deschisă oricărui stat care împărtășea principiile expuse în Carta Atlanticului, semnată la 11 august 1941 (*Magazin istoric*, nr. 7/1986).

CONSTANTIN STERE:

Un nou pas spre afirmare —

profesor universitar

În februarie-martie 1901 Stere era avocat. Un avocat cam fără clientelă și cu venituri incerte. Și asta nu pentru că îi lipsea știința juridică. Pur și simplu, avocatura nu-i plăcea și nici nu-l interesa. De n-ar fi avut alte posibilități și aspirații, ar fi fost nevoit să se înhame la corvoada cronofagă a avocaturii, aducătoare — dacă era practicată cum trebuie — de mari venituri, din care unii „maeștri ai barei" și-au agonisit frumoase averi. Dar nu după avere jinduia Stere. De-ar fi dorit-o, rămînea la Cerepcău, preluînd-o — prin moștenire — pe a tatălui său și sporind-o cu folos. Nu înțelegea să reconstituie la Iași ceea ce părăsise — din principiu și convingere — acolo.

Aspirația lui era cariera științifico-academică. Voia să scrie și să se releve drept ceea ce se considera că este: un om de știință. Nu se va realiza, în acest domeniu, pe potriva aspirațiilor și a virtualităților sale reale. Dar asta se va demonstra mult mai tîrziu, la vremea bilanțului final. Deocamdată, acum, în 1900-1901, era încrezător în steaua lui academică și o voia așezată în orizontul de așteptare necesar. Pînă una alta, știa bine că începutul e universitatea, care îl legitima în sfera, rîvnită, a științei. Și aici voia să ajungă. O voia încă din 1897, cînd, publicîndu-și teza, își luase strălucit licența. Dar nu existaseră condiții favorabile. Acum, cu partidul său la putere, iar el un tînăr om politic considerat de mare viitor, apăruseră, în sfîrșit, condițiile favorizante. Va ști să se folosească de ele ca un bun tactician. Simplu și brutal spus, s-a folosit de instrumentul politicii pentru a ajunge la universitate. E foarte adevărat. Dar a fost singurul? Un examen atent și complet al modalității „distribuirii" catedrelor universitare de pe la 1860 încoace ar ajunge la concluzia că mai toate au avut ca punct de sprijin un partid politic sau un om politic cu influență. Maiorescu, el însuși, n-a revenit la catedra universitară (la cea din București), în 1884, datorită cartelului de parțială alianță cu liberalii conduși de bătrînul I.C. Brătianu? Iar „aleșii" săi care au obținut catedre universitare din 1893 pînă în 1906 (P.P. Negulescu, Teohari Antonescu, Mihail Dragomirescu, D. Evolceanu, S. Mehedinți, C. Rădulescu-Motru, Emil Pangratti) nu au datorat faptul sprijinului Partidului Conservator? Nu interesează nici faptul că aleșii săi au fost tineri înzestrați care s-au impus ca mari valori ale universității românești, ci — strict vorbind — modalitatea devenirii lor profesionale. Stere, care cunoștea perfect procedeul accederii spre catedra universitară, a procedat la fel. Iar școala românească superioară nu a avut decît de cîștigat din această fericită cucerire.

A procedat inteligent și prompt. Nu s-a adresat lui Haret, ministrul instrucțiunii în funcțiune, ci liderului grupului din care făcea parte, lui Ionel Brătianu. Și — spre beneficiul biografului — nu oral, ci în scris. Scrisoarea (pe care am descoperit-o păstrată în fondul Spiru Haret de la Biblioteca Academiei R.S. România), e nedatată. Dar din aproximările mele (sprijinite pe documentele — datate — pe care le voi cita mai încolo) cred că e redactată la mijlocul lui februarie 1901, cînd, imediat după instalarea guvernului Sturdza, C. Stere se deplasase, cu treburi electorale, la București. Scrisoarea, mișcătoare și elocventă pentru ceea ce urmărește, inedită, merită citată în întregime:

„Hotel Metropole
Bucarest

Mult stimate d-le Brătianu,

Dl. Haret vrea să prezinte în sesiunea actuală a Corpurilor legiuitoare un proiect de lege prin care revine la legea învățămîntului secundar și *superior* din 1899.

Nu vreau să discut nici legea d-sale, nici cu atît mai puțin intențiile de cari e călăuzit. Însă îmi dai voie să-ți atrag atențiunea asupra următoarelor anomalii. Timp de 3 1/2 ani, dl. Haret a ținut la Facultatea de drept din Iași vacante *cinci* catedre (din 8!) fiindcă condițiunile de admisibilitate la gradul de profesor titular erau greu de întrunit. Desigur, dacă legea aceasta ar fi fost cu sinceritate aplicată timp de 20-30 ani, am putea ajunge la rezultate frumoase. Dar acum am văzut numai un rezultat negativ: *nimeni* dintre liberali n-a putut ajunge profesor titular și imediat după căderea liberalilor cele cinci catedre vacante au fost ocupate cu titlul definitiv de niște oameni în cea mai mare parte insuficienți pînă la ridicul. Astfel chiar interesele superioare ale învățămîntului au suferit.

Acum văd că se va începe același joc. În Iași acum sunt alte două catedre vacante pe care noi le vom rezerva pentru «homunculii» d-lui Take Ionescu...!

Nu vorbesc numai din punctul de vedere de partid (așa cum stau lucrurile pentru cei din liberali cari ar vrea să se devoteze acestei cariere e *pedeapsă* înregimentarea lor), dar și pentru mine personal aceasta e o chestie vitală; sunt prea bătrîn și cu o familie grea ca să pot spera întruni condițiile legei d-lui Haret în timpul cît liberalii vor sta la putere (ar trebui să plec în străinătate: nu prea se găsesc acuma de aceștia în țară), iar după aceasta... catedra va fi ocupată de un avocățaș oarecare. Și am credința că pot ocupa această catedră cu demnitate, deși soarta nu mi-a permis să am *titlurile*, deoarece în realitate sunt numai un autodidact (mulți ani de zile n-am avut altă ocupație decît studii)[1].

Cred că trebuie să-ți dai seamă de împrejurările. Deși în conformitate cu legea lui Istrati [ministru al instrucțiunii din ianuarie pînă în iulie 1900 — *n.n.*] aș fi putut să fiu numit *imediat* ca profesor titular, n-am vrut să o cer, avînd intențiunea să scot peste cîteva luni o lucrare care ar împăca scrupulurile oricui. Acum însă acest lucru ar fi în zadar...

S-ar putea remedia inserînd în lege un articol tranzitoriu (cum, de pildă, a fost legea judecătoriilor de pace a d-lui Stătescu), prin care, pentru un timp de 1-2 ani, ministrul și-ar rezerva dreptul de a face numiri în condițiunile legei lui Istrati, în vedere că altraminte cu greu s-ar găsi titulari pe baza legii noi.

Mi-e nespus de greu să rog despre această favoare, dar mă gîndesc că toată viața am fost greu gonit de soartă, nici o dată nu m-am gîndit la interesele mele personale, am sacrificat totul și am ajuns la al patrulea deceniu fără să am măcar satisfacția morală a unei profesiuni potrivite cu firea mea... Fire de advocat să crezi că nu am.

Puteți să faceți astfel bine nu numai mie personal, ci să preveniți un [cuvînt ilizibil — *n.n.*] din punctul de vedere general.

Mă grăbesc să plec astăzi, nici nu vreau să te plictisesc cu vizitele, de aceea mi-am permis să-ți scriu, în speranța sprijinului d-tale.

Al d-tale devotat,
C. Stere"[2]

Așadar Stere se socotea îndreptățit să devină universitar, deși nu îndeplinea condițiile legale. Nu putea prezenta o diplomă de doctorat și nici o listă cu titluri de lucrări de specialitate. Prima condiție nu era obligatorie (nici P.P. Negulescu sau Mihail Dragomirescu, dintre exemplele citate mai înainte, nu fuseseră doctori). Mai complicată i se părea a fi lipsa cîtorva cărți în materie. În fapt, această absență era, obiectiv vorbind, strict formală. Cartea lui din 1897, acea strălucită teză de licență, recomanda un om de știință care stăpînea deopotrivă sociologia, filosofia juridică, antropologia și politologia. Oricare dintre aceste domenii ar fi fost onorate de Stere, ca titular de catedră. Dar el absolvise Facultatea de drept, și nu literele. Nu putea solicita decît o catedră la una dintre disciplinele acestei facultăți. Normal ar fi fost ca preocupările sale să-l îndrepte spre catedra de filosofia dreptului. Aceasta era însă ocupată de Petre Missir, fostul său profesor. Era obligat să se îndrepte spre una dintre catedrele vacante.

Cea mai apropiată ca preocupare era aceea de drept constituțional, atunci asociată cu aceea de drept administrativ, deși presupunea două cursuri distincte. Aceasta, tocmai, o va solicita și, destul de repede, o va căpăta. Brătianu cel tînăr, cu spiritul său practic și întotdeauna eficient, a acționat rapid. I-a vorbit — probabil — lui Haret de cererea lui Stere, care i se părea îndreptățită, științific și politic, și i-a înmînat scrisoarea pe care am citat-o, prevăzător păstrată de ministru. Iar Haret, adversar încă nedeclarat al grupului Brătianu, s-a grăbit să-i dea curs. Pe atunci, partidele politice erau interesate să aibă în cele două universități exponenții lor. Pentru că elita partidului nu era formată numai din lideri ci și din universitari cu renume, scriitori, mari medici și avocați, cu un cuvînt „noblețea în robă" sau a spiritului care, adesea, nu avea ascendență nobiliară. Această categorie intelectuală era un capital politic foarte important (exponenții ei erau alegători și aleși), care nu putea fi niciodată neglijat, mai ales în perioada funcționării sistemului electoral cenzitar. Cîteodată, această noblețe a spiritului ocupa și funcțiuni de prim ordin în planul vieții politice. Exemplele sînt cunoscute (printre ele să-l citățm din nou pe Maiorescu). Dar aceasta nu era o regulă. Conservatorii (cei puri sau takiștii) avuseseră grijă în deceniul care încheiase veacul să populeze catedrele universitare cu aderenții lor. (N-au făcut excepție nici cadrele din învăță-

[1] Paranteza este adăugată ulterior, după recitirea scrisorii; literele sînt mai mici și înghesuite, pentru ca precizarea să poată fi inserată.

[2] De menționat că pe pagina întîi, sus, pe spațiul rămas liber deasupra formulei de adresare, se află următoarea precizare: „Graba și emoțiunea (azi numai am aflat cu siguranță intențiile d-lui Haret) sunt cauza negligenței cu care scrisoarea e scrisă. Te rog să nu te superi și să ai răbdare să o descifrezi. Al d-tale C. Stere".

mîntul secundar). Era rîndul liberalilor (care de-a lungul timpului, ce-i drept, vegheaseră atent la acest capitol) să se „recompenseze". Încît argumentele oferite de Stere în scrisoarea sa nu puteau fi neglijate de Haret, în ciuda ştiutei sale intransigenţe pentru alimentarea învăţămîntului de toate gradele cu competenţe verificate. De data asta, chiar dacă încălca principii formale, nici nu făcea o concesie de la rigoarea competenţei. Stere era, cu adevărat, un intelectual recunoscut, cu ştiinţă şi aplecare spre exegeza ştiinţifică şi a i se acorda o catedră! era nu o concesie politică ci un act de dreptate, cu totul favorabil învăţămîntului. Iar sub raport formal, se putea prevala de precedentele legii predecesorului său, dr. Constantin Istrati, întrucît el, Haret, nu apucase să legifereze în materie de învăţămînt. Totul pleda deci în favoarea solicitării lui Stere. O şi ştia foarte bine. De aceea, tocmai, îndrăznise (călcîndu-şi orgoliul la care ţinea enorm) să-i scrie, demn rugător, lui Brătianu. Scrisoarea, bine concepută, pedalînd inteligent între etalarea motivaţiilor personale şi cele generale, a mers direct la ţintă. Haret a consimţit să dea curs favorabil cererii lui Stere. În consecinţă, au fost pornite rapid formalităţile. La 6 martie 1901, Stere înaintează ministrului o cerere bine motivată: „Subsemnatul C.G. Stere, licenţiat în drept, avînd în vedere că la Facultatea de drept din Iaşi e vacantă catedra de drept constituţional şi administrativ, am onoarea a vă ruga să binevoiţi a mă numi, pe baza lucrării mele *Evoluţia individualităţii şi noţiunea de persoană în drept*, profesor suplinitor la această catedră, pînă la numirea titularului. Conform cu interpretarea dată art. 63-64 din Regulamentul învăţămîntului superior de către profesorii Universităţii din Iaşi, în mai multe rînduri, nu este nevoie de avizul senatului universitar şi al consiliului facultăţii pentru numirea de suplinitori, cînd aceasta se face în afară de profesorii actuali ai universităţii. Dacă sînteţi de părerea contrarie, vă rog să supuneţi cererea mea facultăţilor, deoarece şi fără aceasta sînt hotărît să prezint lucrările mele consiliilor universitare spre a putea fi numit, conform legii, profesor titular la această catedră..."

Cum apăruse şi un contracandidat, a doua zi, la 7 martie, ministrul trimite decanului Facultăţii de drept din Iaşi o adresă prin care îl încunoştiinţează că îi expediază, în original, petiţiile celor doi solicitanţi la catedra în chestiune, „rugîndu-vă să binevoiţi a le supune consiliului acelei facultăţi pentru a se pronunţa, conform art. 63 din lege, relativ la suplinirea acestei catedre".

Lucrurile au fost supuse precipitării. Rapiditatea, se va vedea, era necesară în mod imperios pentru a nu se încălca în vreun fel litera legii. Nu ştiu sigur dacă a fost obţinut, în termen, avizul favorabil al consiliului facultăţii. Fapt este că la 13 martie 1901 ministrul comunica rectorului şi decanului, scurt, că „s-a încredinţat pe ziua de 15 martie curent domnului C.G. Stere suplinirea catedrei vacante de drept administrativ şi constituţional de la acea facultate". În *Anuarul Universităţii din Iaşi* pe anul 1901-1902 am găsit menţionat faptul, cu diferenţă de o zi, care — se va vedea — era importantă. Acolo se precizează: „Const. Stere, Licenţiat în drept de la Universitatea din Iaşi. Profesor suplinitor la catedra de drept administrativ şi constituţional. Numit la *14 martie* [*subl. ns.*] la catedra rămasă vacantă prin moartea d-lui G.A. Urechiă". La 15 martie, Stere e ales deputat şi participă, la 24 ale lunii, la deschiderea Corpurilor legiuitoare. Pentru a nu contraveni prevederilor legii, la 23 martie înaintează ministerului o cerere, aprobată şi comunicată apoi de ministru decanului, prin care nou-numitul, „fiind ales deputat, domnia sa a renunţat la retribuţia cuvenită pentru suplinirea numitei catedre, urmînd a face cursul în mod gratuit, conform declaraţiei d-sale făcută prin petiţia înregistrată la nr. 15 377 din 23 martie a.c."

Toată această grabă contra cronometru a numirii lui Stere ca profesor suplinitor, ca şi cererea, oportună, de renunţare la retribuţie aveau rostul lor deplin motivat, în condiţiile cînd sus-numitul candida la alegeri şi avea şanse sigure de izbîndă. Pentru că, potrivit art. 61 din Constituţie, preoţii, învăţătorii, funcţionarii de stat de orice rang, medicii şi avocaţii statului nu aveau dreptul de a fi aleşi deputaţi. (Puteau fi aleşi, în schimb, profesorii secundari, cei din învăţămîntul superior şi toţi intelectualii liber profesionişti.) Or Stere nu era profesor titular, ci de curînd *numit* suplinitor, încît dacă nu se evitau riguros arcanele legii putea intra sub incidenţa articolului 61 din Constituţie, contestîndu-i-se şi mandatul de deputat şi recenta intrare în universitate. Iar de ar mai fi avut răgaz să aştepte o vreme pentru ca, deputat fiind, să devină profesor universitar, nu avea dreptul la numire. Ar fi trebuit, în acest caz, să treacă prin toate furcile (etapele) concursului, cu şanse minime pentru că Haret era decis să reintroducă legea sa ce presupunea obligativitatea pentru candidaţi de a prezenta titluri de lucrări şi doctorate. Iar pe acestea, se ştie, Stere nu le avea. Grăbirea ritmului soluţionării întregii „afaceri" era deci absolut necesară. Şi totul s-a făcut, într-adevăr, bine şi repede. În opt zile Stere a căpătat dorita numire, fiind stăpîn pe situaţie.

Prevederea s-a dovedit utilă pentru că, peste doi ani, a izbucnit un mic scandal în jurul acestui episod, declanşat, firesc, de opoziţie. În şedinţa Camerei deputaţilor din 5 martie 1903, Mihai Vlădescu (cel care va deveni, în decembrie 1904, ministru al instrucţiunii publice) atacă guvernul în chestiunea incompatibilităţii dintre calitatea de deputat şi încredinţarea unor funcţiuni publice. Printre exemplele citate era amintit şi „reprezentantul Colegiului III de Iaşi care a fost numit profesor suplinitor la Facultatea de drept din Iaşi". Stere ia imediat cuvîntul, în aceeaşi şedinţă, arătînd că situaţia sa nu intră sub incidenţa incom-

patibilității la care se referă Vlădescu, deoarece „eu am fost numit ca suplinitor al unei catedre la facultate înainte de a fi fost ales deputat și, în al doilea rînd, n-am fost numit într-o «funcțiune salariată», fiindcă am fost însărcinat să fac un curs gratuit pe care-l țin pînă astăzi". Spiru Haret, prezent pe banca ministerială, s-a ridicat și l-a apărat, cu argumente valabile, pe Stere: „D-sa a fost însărcinat la 15 martie 1901 cu facerea cursului de drept constituțional la Universitatea din Iași și fiindcă știa că alegerile se apropie, d-sa a declarat că renunță la leafă și face cursul gratuit. Acest lucru l-a comunicat chiar de atunci d-lui președinte al Camerei".

Lucrurile nu s-au oprit aici. Pentru că Take Ionescu s-a socotit și el dator să-și spună cuvîntul. A declarat, ca fost ministru al școlilor, că după părerea sa, Stere intra sub incidența incompatibilității arătate de Vlădescu, deoarece, deși nu e retribuit pentru cursul său, „ocupă totuși o catedră la Facultatea de drept din Iași, chiar dacă este suplinitor gratuit... Va să zică, acei cari sunt numai profesori suplinitori nu pot fi aleși, mandatul este incompatibil cu funcțiunea ce o ocupă". Stere, văzîndu-se obiectul acestui neașteptat atac concentrat, s-a urcat din nou la tribună, precizînd încă o dată: „D. ministru al instrucțiunii m-a însărcinat cu ținerea unui curs dintre acelea cari sunt prevăzute în programul Facultății de drept din Iași. Prin urmare, strict vorbind, sunt suplinitorul unei catedre de la Facultatea de drept din Iași, însă îndată ce am fost ales ca deputat, am făcut o declarațiune că nu primesc salariul și că voi presta gratuit serviciile mele la Universitatea din Iași". Deci, subliniază încă o dată, nu intră sub incidența incompatibilității, de vreme ce Camera i-a validat mandatul de deputat. Cum polemica risca să se ducă în gol, a intervenit de la pupitrul său însuși președintele Camerei, Mihai Pherekide, care conclude: „În ce privește cazul d-lui Stere, întîi numirea d-lui Stere precede cu o zi alegerea, deci este anterioară. În al doilea rînd, d. Stere nu e numit funcționar într-o funcțiune salariată, nici jurămînt n-a prestat, nici salariu nu primește. În așa condiții nu găsesc întrunite elementele cari sunt vizate". Pus la vot, incidentul se închide, prin bilele majorității deputaților care resping propunerea lui Vlădescu. Dar fără sprijinul masiv al majorității (ar fi obținut-o în 1904, cînd zavistia între deputații liberali era generalizată?) putea pierde ceea ce obținuse atît de tîrziu.

Așadar, la 36 ani Stere devine, în sfîrșit, universitar. Pe acea vreme se intra mult mai devreme (pe la 25-26 de ani) în învățămîntul superior. Dar cum la Stere totul s-a decalat în timp, bine e că a ajuns aici și la această vîrstă a maturității depline. Primăvara lui 1901 a fost îngăduitoare cu el, pînă la răsfăț. Era o stare de grație pe care nu o mai cunoscuse pentru că, pînă acum, soarta îi fusese constant vrăjmașă. În cîteva — puține — săptămîni, petrecute ametitor de repede, s-a trezit și deputat, și profesor universitar. Era un triumf aiuritor care, cu siguranță, i-a dat sentimentul ciudat al atotputerniciei. Nu-l mai cunoscuse. Dar, lucid, știa bine că își datora situația exclusiv politicii liberale căreia i se dedicase, oficial, din februarie 1900. Mizase deci bine și ieșise cîștigător într-un an de zile. Altă cale, în epocă, nu exista și ar fi fost stupid să creadă că se poate singulariza, făcînd carieră didactică exclusiv prin merite personale. Inteli ent, Stere s-a supus, de astă dată, realului maculat și a dobîndit ceea ce i se cuvenea. Condamnabilă ar fi fost inițiativa sa (pentru că, s-a văzut din scrisoarea către Brătianu, a lui a fost inițiativa!) dacă s-ar fi demonstrat a fi un impostor. Nu era deloc. Locul său la universitate era peste măsură îndreptățit, Stere devenind, repede, unul dintre marii profesori ai învățămîntului superior ieșean. ■

Z. ORNEA

CARPAȚII...

(Urmare din p. 30)

neni și, mai cu seamă, pentru refugierea celor fugiți de asuprirea socială și națională din Transilvania. Numeroasele sate de transilvăneni, apărute la sud și răsărit de Carpați, atestă un fenomen de largă osmoză etnică românească, ce a contribuit puternic la menținerea vie a conștiinței unității românești.

Munții Carpați, ca și Podișul Transilvaniei, ca și dealurile subcarpatice, ca și Cîmpia Dunării și țărmul mării ilustrează, prin bogăția istoriei lor, strînsa legătură dintre poporul român și pămîntul pe care acesta l-a locuit din cele mai vechi timpuri: „Îmbrățișînd cu privirea [tot cuprinsul românesc] — arăta istoricul și geograful Simion Mehedinți — putem afirma că puține regiuni de pe glob au legături care să unească omul cu pămîntul atît de puternic — încă din zorii istoriei și chiar din timpuri preistorice, pînă în zilele noastre. Putem conchide că țara și pămîntul român constituie împreună un tot organic și harta însăși a României dă această impresie de deplină armonie".

Parte integrantă a pămîntului românesc — asemenea Dunării și Mării cu care alcătuiește cele trei elemente de referință ale spațiului carpato-danuabiano-pontic —, Munții Carpați își dezvăluie, așadar, o istorie în strînsă legătură cu istoria țării, cu evoluția ei în diferite etape și momente. Este ceea ce sugestiv a subliniat Nicolae Iorga în *Istoria lui Ștefan cel Mare*: „Întinsa, felurita, bogata, măreața și fericita țară românească [în întregul ei înțeles, de pămînt locuit de români] își avea fruntea de stîncă în munte, pe care străinii și oamenii învățați îl numesc Carpatul, dar care pentru noi n-aavut și n-au nevoie de alt nume, pentru că e singurul munte al nostru. Picioarele i se scăldau în Dunărea largă, spre care curge viața rîurilor noastre, Dunărea împărătească, ce le duce pe dînsele și ne îndreaptă pe noi spre Marea Neagră care, în seninul tăcut al feței sale albastre din zilele bune, în vălmășagul de valuri verzi și sure, venind în zilele de furtună, pare că înfățișează sufletul de strașnică mînie, ce se împacă însă într-un zîmbet de căință și de iertare, al poporului nostru". ■

Gheorghe DAVID

În primăvara lui 1942, feldmareşalul Rommel, aflat la comanda lui Afrikakorps, declanşează o nouă ofensivă; în iunie reuşeşte să pătrundă în Tobruk. Frontul se stabilizează la El-Alamein, dar britanicii sînt în derută. Atunci Churchill operează o serie de schimbări în conducerea armatelor britanice din Orientul Mijlociu. Ofensiva acestora va începe toamna. După debarcarea trupelor anglo-americane, la 8 noiembrie 1942, în cealaltă extremitate a nordului Africii (operaţia „Torch" — Magazin istoric, nr. 2/1974), aceasta va continua pînă la înfrîngerea inamicului. Întăririle italiene şi germane trimise în grabă nu fac decît să prelungească agonia trupelor Axei.

Îndrăzneala „armatei" lui David Stirling, Special Air Service, sporeşte în aceste luni, în ciuda cîtorva neînţelegeri cu statul major. De altfel, S.A.S. devine, din septembrie 1942, regiment, cu un efectiv de 40 ofiţeri şi 350 subofiţeri şi soldaţi. Iar raidurile sale îi vor surprinde nu numai pe conducătorii inamici, ci chiar pe comandanţii armatei britanice.

Continuăm să publicăm cîteva pagini din volumul lui Jean Bourdier Les commandos du désert **(Magazin istoric, nr. 9,10/1989), dedicat unităţii de comando Special Air Service şi operaţiilor întreprinse de ea în spatele liniilor inamice, din nordul Africii. Subtitlurile aparţin redacţiei** Magazin istoric.

1941-1942. COMANDOURILE DEŞERTULUI

JEAN BOURDIER

Una dintre primele griji ale lui Stirling este să schimbe refugiul. Urmele lăsate de vehicule sînt atît de pronunţate, încît ar risca să aducă pe negîndite patrulele motorizate germane. Refugiul este transferat prin urmare în alte grote, la vreo 50 km de primele.

Motive de preocupare pentru Rommel

După această precauţie elementară, Stirling organizează o întrunire; critică sever operaţia abia încheiată, în care trei jeepuri au fost distruse şi alte şase avariate. Ea ar putea părea altcuiva o reuşită impecabilă, dar, pentru Stirling, numeroase detalii lasă încă de dorit. Şi el nu obişnuieşte să ascundă asta oamenilor. Susţine că tirurile au fost prea dezordonate, că mai multe echipaje şi-au consumat complet muniţia, ceea ce consideră a fi o gravă eroare, deoarece trebuie să prevezi şi posibilele „accidente" pe drumul de întoarcere. În plus, cîteva vehicule n-au reuşit să păstreze alinierea tot timpul operaţiei. Data viitoare, trebuie cu orice preţ ca lucrurile să iasă mai bine.

Stirling începe să facă noi proiecte, dar un mesaj de la statul major le pune brusc capăt: trebuie să-şi ducă de urgenţă detaşamentul la Kermit, în vederea unei operaţii importante. Deşi este furios, Stirling nu poate să nu se supună. De altfel, are toate motivele să fie neîncrezător şi, de îndată ce statul major îi dezvăluie planurile, neîncrederea lui se transformă în aversiune declarată şi precisă. Stirling consideră că la comandament s-a violat regula jocului, instaurată încă la început, prin care i se lăsa lui, maiorului Stirling, grija să decidă asupra operaţiilor şi organizării lor. Cît despre cea care îi este propusă, el n-ar fi hotărît-o niciodată şi nici n-ar fi organizat-o astfel. În plus, ea se înscrie într-un ansamblu comportînd elemente „străine", lucru de care şeful S.A.S. are groază, justificată de altfel.

Este vorba despre mai multe raiduri de mare anvergură asupra unor localităţi-cheie deţinute de inamic, în scopul de a „ocupa" Afrikakorps şi de a o împiedica să treacă la ofensivă în timpul verii. Comandamentul britanic estimează că nu poate lua în calcul un atac înaintea toamnei şi ţine să se menţină pînă atunci pe poziţii. Trebuie, prin urmare, să i se dea lui Rommel suficiente motive de preocupare, ca să nu fie tentat să răstoarne noul eşichier.

De altfel, în acea vară a anului 1942 se vor opera schimbări decisive în comandamentul forţelor britanice din Orientul Mijlociu. Churchill hotărăşte să-l înlocuiască pe Auchinleck cu generalul H.R. Alexander, în funcţia de comandant al trupelor din Orientul Mijlociu[1]. Iar la 8 august Ritchie va fi înlocuit, în fruntea Armatei 8, cu un militar beneficiind de o robustă reputaţie: generalul Bernard Montgomery.

În timp ce această remaniere este în desfăşurare, punctată cu convocări ţinute într-o atmosferă apăsătoare, Stirling participă şi el la alte întruniri, la care climatul nu este mai destins:

[1] Numirea are loc la 8 august 1942. În aceeaşi zi, generalul Auchinleck devine şef al sectorului operaţional Irak-Iran.

se discută raidurile hotărîte de statul major. Sînt în număr de patru: unul la Benghazi, încredinţat lui Stirling şi S.A.S.; altul spre Tobruk — executat de o forţă amfibie, aflată la ordinele colonelului Haselden; un al treilea la aerodromul Barce, revenind lui L.R.D.G.; şi ultimul la Jalo — trupelor sudaneze.

Dintre toate, cel mai important, atît prin natura obiectivului, cît şi prin mijloacele angajate, este cel de la Tobruk. Colonelul Haselden trebuie să atace oraşul pe uscat cu 80 oameni din comando, transportaţi în trei camioane. Vor fi travestiţi în prizonieri de război şi încadraţi de cîţiva evrei germani (în uniforme ale Afrikakorps), ce trebuie să fie luaţi drept gardieni. Planul prevede să se ajungă într-un punct numit Mersa Sciausc, la est de port, unde grupul va întîlni pe cei o sută de oameni de sub ordinele căpitanului McFie, veniţi de la Alexandria, la bordul unor vedete lansatoare de torpile şi dotate cu bărci pneumatice. Cele două forţe vor trebui să înainteze apoi împreună spre vest, să neutralizeze bateriile de coastă, în aşa fel încît să permită, la orele 4.30 dimineaţa, debarcarea forţei principale, adică 382 oameni din Royal Marines, comandaţi de locotenent-colonelul Unwin şi transportaţi de distrugătoarele „Sikh" şi „Zulu". Operaţia se va numi codificat „Daffodil" (narcisă galbenă).

Raidul lui Stirling asupra oraşului Benghazi poartă un nume la fel de botanic şi încîntător — „Ghiocelul". Ca să o ducă la bun sfîrşit, va dispune de 220 oameni, 40 jeepuri şi 40 camioane, care vor trebui să pătrundă în oraş, să ajungă în port şi să distrugă tot ce există acolo. Raidul lui Sudan Defense Force, plecat din Kufra cu două patrule L.R.D.G. spre Jalo, se numeşte „Laleaua".

Cel mai mare eşec

Drumul între Kufra şi Benghazi se dovedeşte a fi şi foarte lung şi greu, şi înşelător. Comportă mai ales tra-

Maşinile lui L.R.D.G. aveau de înfruntat un teren extrem de dificil

Iar cel al L.R.D.G. asupra Barcei — „Zambila".

Buchetul acesta de flori îi apare extrem de veninos lui Stirling, care detectează din prima clipă toate imperfecţiunile planului. Partea care îi este rezervată îi produce în mod deosebit ulceraţii. În ochii lui, un raid surpriză cu 220 oameni şi 80 vehicule este o erezie, iar operaţia ce îi este propusă reprezintă exact ceea ce condamna el în memoriul care precedase formarea S.A.S.

Dar, absolut în toate întîlnirile, protestele şi criticile şefului S.A.S., oricît de argumentate ar fi, sînt respinse cu hotărîre. În cîteva rînduri, în ciuda sîngelui său rece şi a urbanităţii, Stirling se află în prag de a face explozie.

versarea Mării de Nisip, o întindere de nisip fin şi friabil, de mărimea Irlandei: lungi dune paralele, înalte de zeci de metri, aliniindu-se monoton, ca valurile unui ocean. După consultări cu specialiştii din L.R.D.G., Stirling decide să treacă vehiculele pe la Zighen, un fel de strangulare, unde Marea de Nisip nu este mai lată de 30 km. Dar aceşti 30 km par interminabili la traversare. La nici cinci minute, vehicul după vehicul se înfundă; trebuie scoase în grabă tălpicile pentru nisip, lopeţile şi corzile.

Trei zile îi vor fi necesare grupului din faţă, comandat de Mayne şi McLean, pentru a ajunge în apropiere de Benghazi, unde se ascunde, printre nomazii prie-

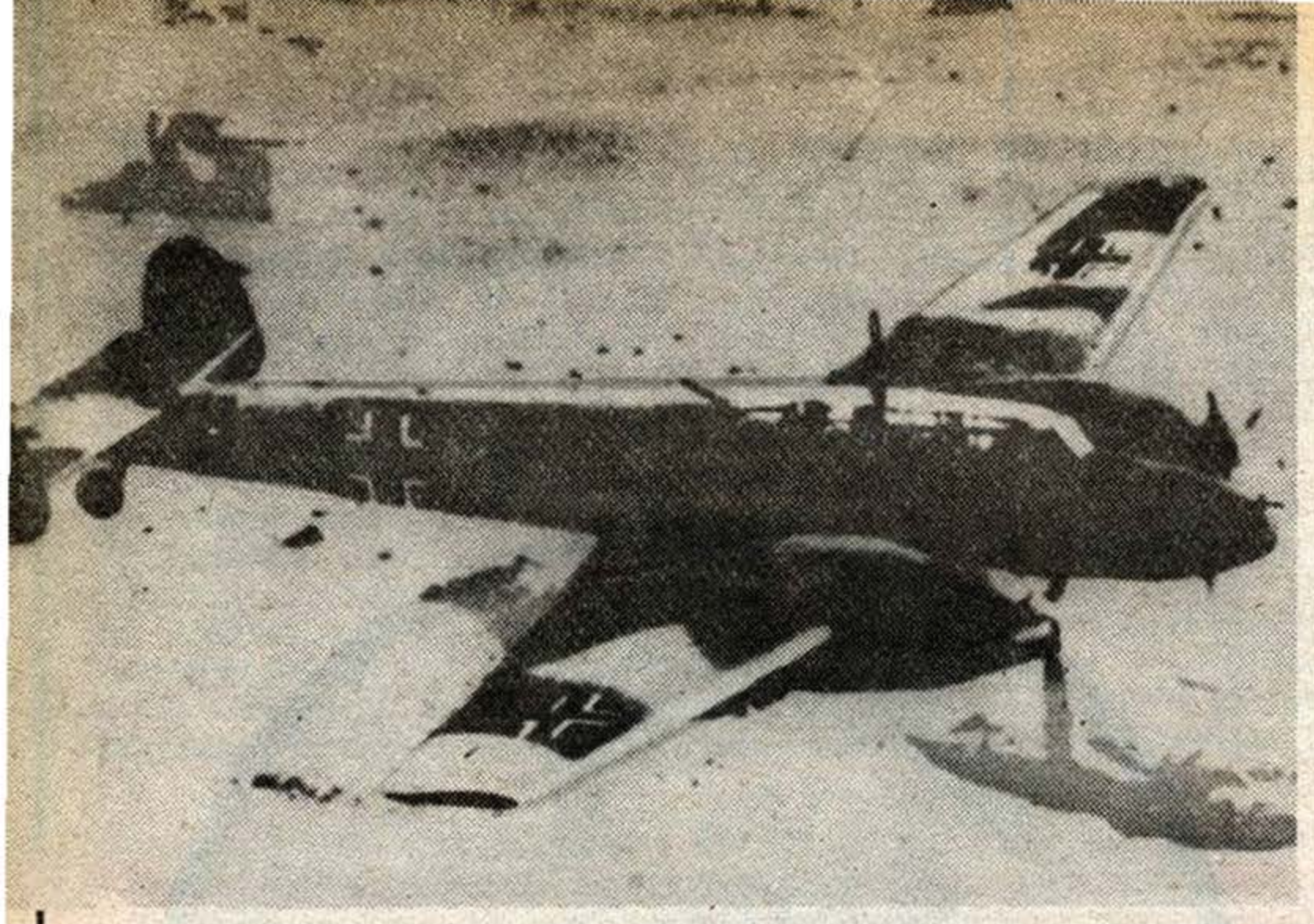

Pericolul cel mare venea de la avioanele inamice, care puteau repera jepurile, în timpul zilei, de la mare distanță

teni, ofițerul de informații belgian Bob Melot. Între timp, un camion din convoi a lovit o mină și a trebuit abandonat.

Melot îl informează pe McLean că în garnizoana Benghazi, unde se pare că au sosit recent întăriri, au apărut semnele unei agitații suspecte. Un spion trimis să examineze situația mai îndeaproape revine cu cele mai rele vești: tot orașul este la curent cu atacul ce se pregătește. Menționează chiar data exactă. Cînd Stirling ajunge la djebel (stîncă), decide să trimită un mesaj la Cairo, ca să întrebe dacă nu trebuie modificat planul prevăzut. Răspunsul, care sosește după trei ore, este că trebuie „să ignore clevetelile de bazar" și să acționeze conform prevederilor. Lui Stirling nu-i rămîne decît să se supună.

Atacul începe în noaptea de 13 septembrie. La oarecare distanță în fața lui, Stirling zărește de-a curmezișul drumului o barieră, cu sîrmă ghimpată de o parte și de alta. De ambele părți ale șoselei pămîntul pare proaspăt răscolit, ca și cum ar fi fost minat. Cînd se apropie de barieră, se dezlănțuie infernul. O duzină de mitraliere și cel puțin două tunuri Breda de 20 mm, instalate de cealaltă parte, deschid focul asupra coloanei britanice. Curînd, li se alătură mortierele.

Jeepul din frunte, condus de sergentul Almonds, țîșnește înainte, cu cele patru mitraliere în acțiune. După o sută de metri, un glonț îi atinge rezervorul de benzină și vehiculul ia foc instantaneu. Al doilea jeep are aceeași soartă. Celelalte vehicule se așază atunci de o parte și de alta a drumului, dezlănțuindu-și focul asupra adversarului, a cărui împotrivire scade după o vreme. Dar este limpede că raidul a capotat înainte de a începe. Orice șansă de surpriză — dacă existase vreodată — a dispărut. Nu rămîne decît replierea.

În zori, coloana se regăsește la piciorul pantei ce duce spre refugiul din munți. Este reperată imediat de o duzină de avioane inamice, care se aruncă asupră-i, bombardînd-o și mitraliind-o. Un camion cu muniții este lovit în plin și se volatilizează. Un altul nu întîrzie să explodeze. Toată ziua continuă hărțuiala aeriană. În noaptea următoare, scăpat de avioane, grupul reușește să ajungă la locul de întîlnire. A pierdut opt vehicule, dar n-are decît trei sau patru răniți.

În ued, camuflajul vehiculelor este excelent, într-atît încît, în dimineața următoare, un avion de recunoaștere inamic survolează refugiul, la joasă înălțime, fără să zărească ceva. Dar, în timpul zilei, o manevră greșită repune totul în discuție. Un jeep venit din oaza vecină, unde s-a rătăcit, se îndreaptă spre refugiu fără precauții, lăsînd în urma sa un nor de praf, care nu scapă aviației inamice. Aceasta, orientîndu-se după urma vehiculului, atacă imediat. Între 20 și 30 avioane aruncă bombe. O zi calmă se transformă în coșmar.

La căderea nopții, cînd avioanele sînt nevolte să se retragă, se constată că 25 camioane și 18 jeepuri au fost distruse. Sînt mai mulți morți și răniți.

De data aceasta, situația a devenit de-a dreptul alarmantă. Aproape 650 km separă grupul de oaza Jalo care, dacă lucrurile au mers bine, trebuie să fie în mîini prietene. Peste jumătate din vehicule au dispărut și, odată cu ele, multe alimente, apă, muniție și carburanți. Coloana se scindează din nou în trei grupe, prima condusă de McLean și Sandy Scratchley, a doua de Mayne și a treia de Stirling, care va pleca ultimul, pentru a-i putea culege pe eventualii rătăciți. Camioanele transportă cîte 20 oameni, jeepurile — șapte sau opt.

La 18 septembrie 1942, seara, prima echipă ajunge în apropiere de Jalo. Dar oaza este tot în mîini inamice, pentru că forța sudaneză a fost respinsă. Forței S.A.S. nu-i rămîne decît să se îndrepte spre Kufra, alți 650 km, unde ajunge după alte trei zile. Raidul acesta „la ordin" este cel mai mare eșec al S.A.S., de la operația aeropurtată din noiembrie 1941. Dar răspunderea nu-i aparține lui Stirling, care a fost tot timpul împotriva ideii. Dacă „Ghiocelul" este un eșec, „Narcisa galbenă" reprezintă efectiv o catas-

trofă. Singura floare care va înflori este „Zambila", pentru că operația L.R.D.G. s-a condus după principiile cele mai „clasice".

Stirling este capturat

Spre sfîrșitul anului 1942, S.A.S. capătă statut de regiment; Stirling este avansat locotenent-colonel; Paddy Mayne devine maior. Începe ofensiva britanică, în care germanii sînt înfrînți și Rommel este constrîns să se retragă, pierzînd pe rînd toate așezările importante pentru care s-au dus atîtea lupte[1].

În noiembrie, planul de operații al lui Stirling, supus lui Hackett și Montgomery, constă în a acționa tot în spatele liniilor inamicului, avînd ca obiectiv principal drumul de țărm către Tripoli, vital pentru mișcările trupelor lui Rommel.

Studiind planul, Montgomery îl aprobă:

— Tînărul Stirling ăsta e nebun, spune el. Complet nebun. Dar războiul este adesea un domeniu în care nebunii pot străluci.

Raidurile se angajează repede, dar la fel de repede inamicul se află pe poziții de așteptare. După cîteva operații de sabotaj, perfect reușite, treaba devine mai dificilă, pentru că inamicul lansează mereu patrule aeriene și patrule terestre cu blindate, în fața cărora jeepurile sînt extrem de vulnerabile.

La 23 decembrie, Rommel scrie: „Am început să găsim urmele lăsate de oamenii lui Stirling, care ne hărțuie liniile de comunicație". Armata britanică își continuă înaintarea și ajunge la Sirta la 25 decembrie 1942. Obiectivul este zdrobirea definitivă a armatei lui Rommel și joncțiunea cu forțele anglo-americane debarcate după 8 noiembrie. Între timp, s-a mai format un regiment S.A.S., în Armata 1 britanică, debarcată în noiembrie, regiment comandat de William Stirling, fratele lui David. Acesta din urmă vrea să realizeze o joncțiune a celor două regimente, în ideea că succesul va duce la formarea primei brigăzi S.A.S.

Se fixează un punct de întîlnire în Tunisia, la Bir Soltane; apoi se pleacă în mai multe grupuri, spre sfîrșitul lui ianuarie 1943. Căpitanul Jordan pornește primul, cu nouă jeepuri. După cîteva raiduri reușite, la 28 ianuarie, este înconjurat de o companie italiană înarmată pînă în dinți și trebuie să se predea. Este însoțit doar de doi oameni.

Grupul Stirling, plecat după Jordan, este reperat de două avioane de recunoaștere germane. Stirling decide să conducă toată noaptea pentru a ieși, în zori, din zona periculoasă. Operația reușește. Comandoul se ascunde apoi într-un ued înconjurat cu grote, ce pare un adăpost ideal. Se decide organizarea, a doua zi, a unui raid fulger asupra instalațiilor inamice de la Soussa.

Dar, stînd în așteptare, toată lumea, epuizată, se odihnește. Stirling și McDermott se culcă alături într-o grotă; Sadler, Cooper și Jaxis — în sacii lor de dormit, nu departe de intrarea în rîpă. Către ora cinci dimineața, aceștia trei sînt treziți de zgomot de cizme. Reușesc să fugă și, fără hrană, apă, arme și busolă, încep un lung marș prin deșert, care va dura patru zile.

Stirling și McDermott au mai puțin noroc. Se trezesc cu un revolver îndreptat spre ei de către un ofițer german foarte agitat. Ieșind din grotă, cei doi britanici observă că rîpa este complet încercuită de soldați cu pistoale automate în mînă. După două ore sînt urcați într-un camion și duși într-un fel de depozit, transformat în sediu militar.

Uneori, aventura se putea termina foarte prost, ca în cazul acestui grup britanic de comando, capturat de germani

---

[1] 23 octombrie 1942. Ora 20.00. Generalul Montgomery declară: „Cînd am luat comanda Armatei 8, am afirmat că misiunea noastră este de a-l zdrobi pe Rommel și că o vom face cînd vom fi gata. Acum sîntem gata. Bătălia care va avea loc este o bătălie decisivă, dintre acelea care vor intra în istorie. Noi avem arme și materiale de primă calitate, tancuri de asalt puternice și sîntem protejați de cea mai bună aviație din lume". Ora 21.40. După o puternică pregătire a 1 200 guri de foc de artilerie, se declanșează, pe un front de 38 mile, ofensiva britanică de la El-Alamein. A doua zi, generalul Rommel, aflat în Austria, primește ordin să revină în Africa de Nord. Pe 25 octombrie, generalul Montgomery mută efortul operativ la nord, realizînd o mare surpriză pentru comandamentul Axei. O săptămînă mai tîrziu, generalul britanic dezlănțuie ofensiva codificată „Supercharge". În aceeași zi, 2 noiembrie, generalul Rommel ordonă retragerea lui Afrikakorps, dar în 24 ore Hitler oprește retragerea, pentru ca Rommel să o reia la 4 noiembrie.

Trupele Axei suferă o înfrîngere grea în fața ofensivei britanice.

Cei doi concep un plan de evadare. Cînd se va lăsa noaptea, Stirling va cere să iasă afară. Acolo va încerca să-şi lovească gardianul şi să fugă în întuneric, scoţînd un strigăt. La acest semnal, McDermott, care va sta aproape de uşă, va încerca să scape şi el. Oricît de nebunesc pare, planul reuşeşte. Ajuns afară, cum ceruse, Stirling îl roagă pe cel mai apropiat paznic să-i dea un foc. Acesta îşi lasă o clipă arma, să caute chibriturile. Şeful S.A.S. fuge strigînd. Se trage asupra-i, dar nu este atins. În timpul acesta, McDermott reuşeşte şi el să fugă. Cei doi nu se vor mai regăsi. Stirling merge toată noaptea, vrînd să ajungă la Bir Soltane, la vreo 75 km depărtare, după estimările sale. Parcurge pînă în zori 20 km. Pleacă din nou cînd se lasă noaptea. În zori se ascunde într-o rîpă să doarmă. E trezit după-amiaza de un tînăr arab, care îi propune să-l ducă la o sursă de apă. Stirling îl urmează, pentru a se găsi deodată înconjurat de soldaţi italieni înarmaţi, cam cîţi ar intra în cinci camioane. Nici o şansă să mai scape.

De data aceasta, paznicii îl duc la El-Hamma, la statul major, apoi îl urcă într-un avion cu destinaţia Italia. Trimis într-un lagăr italian, va evada de patru ori şi de fiecare dată va fi prins, trădat de statura sa. Încăpăţînarea cu care vrea să-şi cîştige libertatea îi va determina pe italieni să-l trimită în celebra fortăreaţă germană Colditz, unde sînt duşi prizonierii aliaţi socotiţi cei mai periculoşi.

Aflînd că Stirling a fost capturat, Rommel va nota în jurnalul său: „Britanicii pierd astfel pe acel remarcabil şi plin de imaginaţie şef de comando din deşert, care ne-a făcut mai mult rău decît orice altă unitate de forţă egală". ■

Prezentare, adaptare şi traducere
Stelian ŢURLEA

telex...telex...

● Investigaţiile prin intermediul fotografiilor aeriene desfăşurate timp de mai mulţi ani de un colectiv de cercetători din cadrul Institutului de geodezie, fotogrametrie, cartografie şi organizare teritorială (I.G.F.C.O.T.) din Bucureşti au dus la identificarea unor aşezări antice necunoscute de pe teritoriul dobrogean, la Beidaud, Mihai Bravu, Cetatea, Lespezi, Isaccea (oraşul medieval) şi Agighiol ● Continuarea cercetărilor întreprinse la Alba Iulia, în vecinătatea locului unde se presupune că s-a aflat mitropolia întemeiată pentru românii transilvăneni de Mihai Viteazul (*Magazin istoric*, nr. 8/1975), a evidenţiat — sub straturile de depuneri medievale şi antice — o aşezare din epoca bronzului ● Moştenitorii bancherului Iacob de Haven — care l-a împrumutat în 1788 pe G. Washington cu 450 000 dolari — au angajat un celebru avocat pentru a deschide o acţiune contra guvernului american. Motivul: primul preşedinte american nu şi-a achitat datoria. Moştenitorii cer şi plata unei dobînzi de la 6 la sută, şi ea s-ar cifra la... 98,3 miliarde dolari ● Continuă seria de importante descoperiri arheologice, prilejuite de lucrările de regularizare a cursurilor rîurilor din preajma Capitalei. Cu ocazia amenajării Lacului Văcăreşti, de curînd a fost identificat un cuptor de redus minereu din sec. VI e.n. Interesant este procedeul tehnologic: materia primă era preluată din depunerile feruginoase (ce puteau fi cunoscute printr-o îndelungată observaţie de către oamenii locului), supuse unui procedeu de ardere şi reducere, în urma căruia se obţinea fierul necesar confecţionării armelor şi uneltelor ● Tot metalurgia se află în primul plan al descoperirilor şi la Străuleşti, unde a fost identificat un cuptor din sec. IX-XI, iar alături de „furnalul" necesar reducerii minereului a fost găsită şi o nicovală ● Un vechi mormînt, datînd din sec. VI e.n., descoperit lîngă Nara, vechea capitală a Japoniei. Originea coreeană certă a obiectelor găsite constituie o noutate absolută pentru istoricii japonezi ● La Plymouth, Marea Britanie, urmează să se ridice un monument închinat aviatorilor aliaţi care au luptat în cel de-al doilea război mondial ● Cercetări antropologice efectuate asupra scheletelor umane descoperite în movila de la Vînători (judeţul Galaţi) au evidenţiat faptul că în faza de tranziţie de la neolitic la epoca bronzului, respectiv la sfîrşitul perioadei mijlocii a epocii bronzului (de cînd sînt datate osemintele), cariile dentare erau... inexistente ● Cea mai veche hartă geologică descoperită pînă acum a fost întocmită în Egipt în jurul anului 1150 î.e.n. (în timpul faraonului Ramses IV) ● Expoziţie prilejuită de aniversarea a 125 ani de existenţă a uzinelor Timpuri Noi, importantă unitate industrială a Capitalei ● Aprinsă dezbatere privitoare la depozitele viitoarei Biblioteci a Franţei, care se va construi pe malul Senei (la Tallior) şi ai cărei primi cititori sînt prevăzuţi pentru 1995. Se discută cum să se împartă aceste depozite cu actuala Bibliotecă Naţională (care va continua să existe). Unii specialişti susţin să existe două depozite de cărţi (pînă la şi după 1950), alţii să se mute integral aceste depozite, iar ultimii să se mute doar fondurile de manuscrise, colecţiile numismatice, de arte şi de materiale audio-vizuale. Se anticipează o polemică dură, pînă în 1991, cînd va începe noua construcţie. Şi chiar după această dată.

ÎN DUBROVNIK, LA JUMĂTATEA CELUI DE-AL XV-LEA VEAC

Grupurile de turişti care iau cu asalt vara străzile oraşului Dubrovnik[1], port la Marea Adriatică, socotit cea mai pitorească aşezare de pe litoralul iugoslav, se opresc deseori în piaţa centrală, unde pe un mic postament se înalţă statuia unui cavaler înzăuat, cu spada în mînă. Este Roland (Orlando, cum îi spun localnicii), celebrul erou al poemului epic Cîntecul lui Roland, **tipul ideal de cavaler medieval, devenit protector şi simbol al oraşului[2]. Oaspeţii se fotografiază la baza statuii, în vecinătate sînt arborate steagurile diferitelor festivaluri anuale de artă, găzduite de oraşul-port, aşa încît imaginea lui Roland este foarte cunoscută. Puţini ştiu însă semnificaţia acestui mic monument în istoria Dubrovnikului: statutul lui de republică, la mijlocul secolului XV.**

Dubrovnikul actual atrage mai ales prin zona lui veche, medievală, împrejmuită cu puternice ziduri. Situat pe o mică peninsulă stîncoasă, ce se vede ca o pată albă pe fondul albastru al mării, oraşul vechi, construit din piatră, s-a păstrat pînă astăzi aproape neatins. „Trei secole la rînd au şlefuit această piatră preţioasă — pînă ce ea a căpătat o strălucire nemaivăzută — arhitecţi de-ai noştri şi străini, cioplitori în piatră, constructori şi giuvaergii", scrie un istoric iugoslav. Principalele verigi ale zidului înălţate în veacul XV, în final el avînd 2 km lungime, 4-5 m grosime, 14 turnuri, 3 fortăreţe, 5 bastioane, 2 porţi.

[1] Fondat în sec. VII e.n., cu numele de Ragusium, de refugiaţi romani din vechea aşezare Epidaur, Dubrovnikul a constituit, încă de la începuturile sale, o punte de legătură între două civilizaţii: romană şi slavă (o colonie slavă se contopise rapid cu populaţia romană).

Ulterior, oraşul a intrat în stăpînirea Bizanţului. După ce, între secolele IX şi XII, s-a apărat singur în faţa puterilor străine, a recunoscut suzeranitatea Veneţiei, între anii 1205 şi 1238, păstrîndu-şi totuşi o oarecare independenţă. Dubrovnikul a rămas republică vasală Veneţiei, pînă în anul 1358, cînd a trecut sub protecţia regilor unguri. În anul 1442, republica a acceptat, în urma unor lungi tratative plata unui haraci Porţii, în valoare de 1 000 ducaţi, semn al supunerii oraşului şi faţă de Semilună, regimul republicii fiind asemănător, în ceea ce priveşte relaţiile cu otomanii, cu cel al ţărilor române.

Prin tratate şi plătind tribut, oraşul şi-a sporit permanent teritoriile de-a lungul coastei dalmate; devenind o mare putere comercială şi beneficiind de o poziţie favorabilă pe rutele maritime şi de uscat dintre Italia şi regiunile dunărene.

[2] Asupra motivaţiei istorice a acestui moment, vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1984.

Rîvnită de veneţieni, la sfîrşitul sec. XIV, coasta dalmată a intrat în stăpînirea lor. Cu o singură excepţie: Dubrovnikul, ai cărui locuitori au săpat şanţuri de apărare, pregătindu-se pentru un lung asediu. În faţa rezistenţei, în anul 1411, Republica Serenissimă (*Magazin istoric*, nr. 2-4/1989) a bătut în retragere. Şase ani mai tîrziu, în mijlocul oraşului s-a înălţat statuia lui Roland.

Dar conflictul cu puternica pe atunci Republică veneţiană fusese deschis. Dubrovnikul obţinuse un succes care trebuia consolidat. În continuarea achiziţiilor sale teritoriale din secolele anterioare (insulele Lastovo, o haltă comodă pentru corăbii şi un avanpost faţă de piraţi, Peleşaţ, necesară controlului navelor la intrarea în estuarul rîului Neretva, Mlet, pentru legăturile cu Bosnia şi cu nordul litoralului dalmat), oraşul „a înghiţit" o serie de ţinuturi limitrofe, pentru a se înconjura astfel de zone ce-i puteau servi ca bastioane.

A urmat, cum era şi firesc, o înflorire a vieţii economice, însoţită de o vastă operă de construcţie. Secole de-a rîndul, Dubrovnikul fusese un oraş de lemn (*dubrava* în sîrbocroată înseamnă *dumbravă*). Bogatele păduri din apropiere asiguraseră materia primă necesară, aşa încît, chiar după cele mai devastatoare incendii (în 1296, de pildă, arsese practic în totalitate), Dubrovnikul renăscuse din cenuşă. Încă din primii ani ai veacului XV, autorităţile au hotărît să modifice arhitectura oraşului. Anual s-au dărîmat cîte 20 clădiri din lemn, pe locurile lor înălţîndu-se alte 20 din piatră. Astfel, în circa 10 ani, Dubrovnikul a arborat un nou veşmînt: din piatră. În anul 1407 a început pavarea străzilor, s-au sistematizat canalele pentru scurgerea reziduurilor, canale acoperite apoi cu plăci de piatră (cu mici modificări, acest sistem funcţionează pînă astăzi).

În aceleaşi decenii de început ale veacului XV, Dubrov-

Un punct de atracţie al Dubrovnikului: zona veche a oraşului.

nikul şi-a construit şi un apeduct. L-a invitat pe inginerul napolitan de la Cava, care, între anii 1436 şi 1438, a înzestrat oraşul cu un edificiu de alimentare cu apă. Încă de la sfîrşitul sec. XIV, Senatul local chemase specialişti străini — doctori, farmacişti, armurieri, constructori de nave, sticlari —, iar în 1416 a luat hotărîrea să extindă producţia de textile, în special postavuri fine, cerute pe piaţa Balcanilor. Multă vreme, Dubrovnikul importase stofe din Italia, mai ales de la veneţieni, dar cînd aceştia au ocupat Dalmaţia, schimburile comerciale fuseseră ameninţate. Autorităţile municipale au invitat atunci un meşter italian din Piacenza, pentru a fonda o industrie locală de postavuri. Cu timpul, au apărut mai multe manufacturi, considerate de cercetători primele întreprinderi de tip capitalist timpuriu. A început apoi o mare afluenţă de meşteri italieni şi germani. Între anii 1418 şi 1463 izvoarele menţionează în Dubrovnik peste 850 postăvari, care produceau anual cca. 4 000 baloturi de postav.

La începutul veacului XV o pondere mare în schimburile comerciale au căpătat-o produsele manufacturilor textile din Dubrovnik. Oraşul mijlocea negoţul dintre regiunile balcanice şi ţările din jurul Mării Mediterane. După căderea a o serie de oraşe în stăpînirea veneţienilor, Raguza şi-a construit o puternică flotă comercială, navele ei, cu mărfuri din Serbia, Bosnia şi Macedonia, străbătînd Marea Adriatică înspre oraşele italiene şi Grecia, înspre Levant şi Spania.

„Să meargă cu conducătorii lor şi cu bunurile lor şi cu negustorii lor, cu mărfuri, în ţara maiestăţii mele [Serbia] — scrie ţarul Ştefan Duşan încă din 1349, într-un privilegiu acordat de el raguzanilor pentru a face comerţ în toate stăpînirile sale — şi în cea regească [a fiului său Uroş, care purta titlul de rege] liber, fără nici o piedică. Şi nimeni să nu-i împiedice sau să folosească forţa, nici un nobil *(vlastelin)* al maiestăţii mele, nici un nobil regal, nici oricine altul de pe pămîntul împărăţiei mele sau din cel regal, ci liber să meargă... Şi negustorii cu mărfurile lor, dacă cineva doreşte să meargă în altă ţară cu marfa, să treacă liber, fără pagubă, prin ţara împărăţiei mele, numai arme să nu ducă nici la bulgari, nici în ţara lui Basarab [Ţara Românească, unde era atunci domnitor Basarab I], nici în Ungaria, nici în Bosnia, nici la greci [în Imperiul bizantin], nici oriunde ar fi în ţară străină. Dacă se vor găsi că vor duce arme în ţară străină, toate acele arme să se ia pentru mine..."

Învăţămîntul primar — o altă sferă a vieţii interne a oraşului Dubrovnik — ilustrează şi el nivelul de dezvoltare atins în veacul XV. Încă din secolul precedent, funcţiona o şcoală în care copiii învăţau gratuit să scrie, să socotească, să citească şi îşi însuşeau noţiuni elementare de latină. Un izvor bogat pentru cronica istorică a acelor timpuri îl constituie lucrarea umanistului italian Filippo de Diversis, originar din Lucca, lucrare cunoscută sub titlul *Descrierea Dubrovnikului* şi scrisă în 1440. La invitaţia Senatului din oraş, Diversis a organizat învăţămîntul mediu, predînd el însuşi gramatica, latina, logica, filosofia. Cartea sa este o apologie a vieţii din oraş, important centru urban, cultural şi ştiinţific din Balcani, „Atena slavă", cum îi spune autorul.

Ocrotirea sănătăţii a cunoscut aspecte particulare în Dubrovnikul epocii. Încă de la începutul veacului XIV cea mai bine plătită profesie era cea de medic: la nivelul celei de consul al oraşului pe lîngă curţile suveranilor străini. În plus, fiecare medic avea trei servitori. El trebuia însă să prescrie pacienţilor reţete gratuit.

Dubrovnikul se numără printre primele oraşe din lume în care s-a instituit, în anul 1377, o carantină împotriva epidemiilor. Persoane special însărcinate trebuiau să se îngrijească permanent ca ciuma să nu pătrundă în interiorul zidurilor. Aceşti oameni îi cercetau atent pe cei ce intrau în oraş şi nu permiteau nimănui să se apropie de cei veniţi dintr-o zonă cu epidemie. Carantine de una-două luni se instituiau pe insule pustii. Dacă totuşi boala pătrundea în Dubrovnik, populaţia părăsea oraşul. Marele Consiliu alegea zece nobili care trebuiau să conducă republica, aceştia rămînînd pe loc, cu toate riscurile. În 1437, ne relatează de Diversis, din cei zece nobili nouă au murit, toată răspunderea treburilor oraşului căzînd pe umerii lui Marin Rastić în vîrstă de 83 ani.

În oraş funcţionează pînă astăzi cea mai veche farmacie din Europa. Datează din anul 1317. În muzeul ei, aflat la subsol şi inaugurat în 1950, vizitatorul de astăzi poate vedea pe lîngă mici recipiente pentru produsele farmaceutice ale vremii — între care şi otravă! — diferite manuale de farmacologie: *Ierburi tămăduitoare şi leacuri* (tipărit în 1491) şi *Farmacologie universală* (apărută în 1717). Se păstrează în acest muzeu şi o reţetă din anul 1641.

În Dubrovnik au existat, desigur, şi alte farmacii. Mărturie stă o dispoziţie din statutul oraşului (datat 1272), privind cîntărirea medicamentelor. Interesant este că această veche farmacie cunoaşte pînă astăzi cea mai mare afluenţă de cumpărători.

La un an după apariţia cărţii umanistului italian Filippo de Diversis, respectiv în 1441, în documentele oficiale apare pentru prima oară sintagma „Republica Ragusa". De aceea specialiştii consideră prima jumătate a secolului XV o graniţă în istoria Dubrovnikului, devenit republică şi menţionat astfel în documente în veacurile următoare[1]. ■

Florentina DOLGHIN

[1] În 1667 un puternic cutremur a distrus o mare parte a oraşului şi o cincime din populaţie a pierit. Dubrovnikul şi-a recîştigat prosperitatea abia în timpul războaielor napoleoneene, între anii 1800-1805 practicînd un intens comerţ, ca singurul stat mediteranean neutru. În anul 1806 a fost ocupat de trupele lui Napoleon, care, aproape patru ani mai tîrziu, l-a inclus în componenţa „Provinciilor ilire". În 1815 oraşul a trecut sub autoritatea Imperiului habsburgic, iar în 1918 în componenţa Iugoslaviei.

File din istoria Algeriei

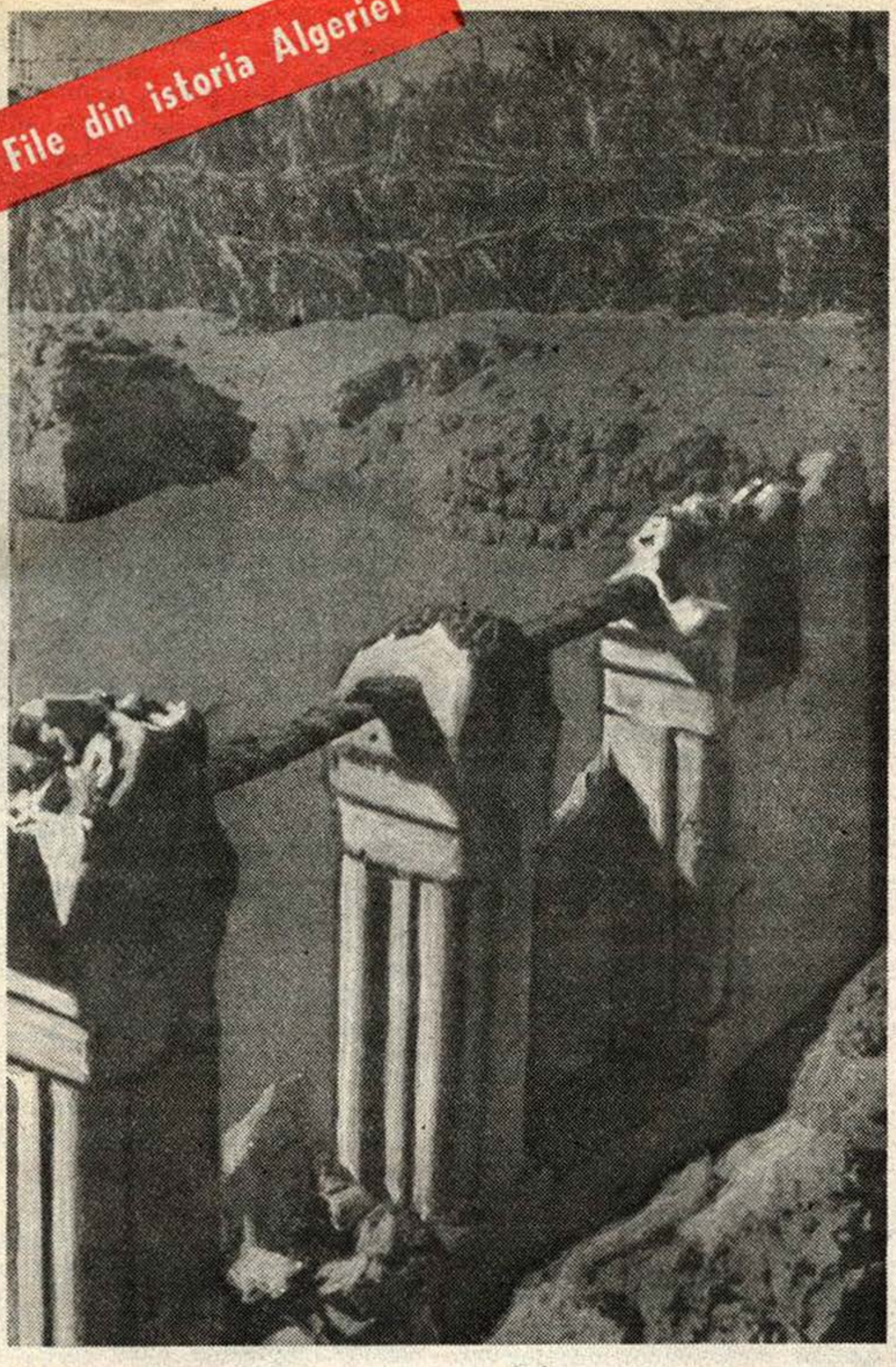

TAHERT, ORAŞUL CU O VIAŢĂ DE 13 DECENII

MAHFOUD KADDACHE

Autorul articolului care urmează este unul dintre exponenţii de frunte ai istoriografiei algeriene contemporane. Semnatar al unor substanţiale studii de istorie contemporană, cum ar fi La Vie politique à Alger de 1919 à 1939 **şi** Histoire du nationalisme algérien. Question nationale et politique algérienne (1919-1951), **istoricul algerian şi-a extins preocupările şi asupra perioadei medievale, cînd a avut loc procesul de formare a poporului său. Reprezentativă în această direcţie este lucrarea intitulată** L'Algérie médiévale, **apărută la Alger în 1982, care abordează istoria ţării în secolele VI-XV, în contextul mai larg al întregului Magreb.**

Stăpînită de romani între secolele I î.e.n.-V e.n. Algeria a fost apoi ocupată de vandali (sec. V-VI), bizantini (VI-VII) şi arabi. Cuceritorii au întîmpinat în Magreb o rezistenţă înverşunată. Berberii[1] s-au împotrivit întotdeauna străinilor. Începută prin raiduri de mică amploare, în anul 647, cucerirea arabă s-a încheiat în 711, cînd întregul Magreb a devenit provincie a califatului omeiad. Ea a durat deci aproape 70 ani, mai mult decît orice altă cucerire întreprinsă de arabi: patru ani în Mesopotamia, şapte în Iran, şapte în Siria, trei în Egipt şi tot trei în Spania.

Textul care urmează — selectat din lucrarea amintită a istoricului algerian şi prezentat cu titlul şi subtitlurile revistei Magazin istoric **—se referă la un moment de glorie şi înflorire al Magrebului central, Algeria de azi, şi anume la întemeierea şi dezvoltarea oraşului Tahert, în regatul cu acelaşi nume.**

[1] Grup de populaţii din nordul Africii, din familia de limbi hamito-semitice.

Deşertul şi-a reinstalat atotputernicia peste gloria de-o clipă a Tahertului

„Citadela necucerită"

În anii 761-762, Abderahman Ibn Rostem a hotărît să întemeieze un oraș rival al Kairuanului[1], care să fie „bulevardul islamismului și sediul guvernului". Din porunca lui s-a construit „orașul Tahert lîngă Djebel Ghezul, munte care se află la marginea platoului Mindas, în anul 144 [al Hegirei], (761-762)". Tahertul era numele unui oraș din Magrebul Central sau mai degrabă a două orașe, vecine, situate la o distanță de aproximativ cinci mile [1 milă terestră = 1609,344 m] unul de celălalt : unul se numea Tahert el Kadima, în berberă Tagdimt, celălalt Tajedit.

La Tahert se pătrundea prin patru porți: Bab Safah, Bab el Manazil, Bab el Andalus, Bab el Mota. Piața lui, dominată de un castel, se numea Mahasouma și se afla pe malul unui rîu. Tahertul a fost construit cu 50 ani înainte de orașul marocan Fès.

Noua așezare avea un mare avantaj: prezența apei. Călătorul Al Bekri, în lucrarea sa *Descrierea Africii septentrionale*, menționează, la sud de oraș, rîul La Mina, iar la est „un alt rîu, format din apele reunite ale mai multor izvoare, numit Tatoch ued Tiaret, care satisface nevoile locuitorilor și stropitul grădinilor..." La Tahert, se găseau toate felurile de fructe. Gutuile acestei localități, scrie el, depășeau în frumusețe, în savoare și parfum pe cele ale altor țări. Apele erau folosite, de asemenea, pentru a pune în mișcare morile.

Imamii[2] au transformat cadrul natural, au întreprins numeroase lucrări de amenajări. Orașul și-a lărgit perimetrul. Numeroși străini, atrași de abundența care domnea aici și de reputația Tahertului, s-au stabilit în oraș. Au fost construite numeroase moschei, ca și prăvălii, locuințe bogate, un castel al imamilor, care au conferit așezării un caracter urban. Comerțul a atras mari negustori din Irak, Kufa, Basra... Într-adevăr, Tahert era un punct de contact între țara păstorilor nomazi din sud și agricultorii din nord. Era un loc de schimb între cerealele din Tell[3] și curmalele și lîna din Sahara, adică a produselor din Sudan și Africa Neagră. Construit în mijlocul unei țări bogate, orașul a atras numeroase triburi din Tripolitania, arabi, perși...

Grupare de negustori, așezarea s-a remarcat și prin renumiții ei oameni de cultură. Numeroasele moschei construite în oraș au constituit centre de cultură, iar casele imamilor — centre de studii. Controversele ce aveau loc, un fel de dueluri teologice aflate la mare cinste, erau arbitrate de imami socotiți modele de erudiție. Iată o descriere a unei reuniuni desfășurate pe malul rîului La Mina: „Controversa începuse. Cei care asistau înțelegeau tot ce își spuneau cei doi interlocutori [studenți în teologie] și victoria nu se hotăra nici de o parte, nici de cealaltă; dar, curînd, ei au trecut la științele înalte, a căror înțelegere scăpa celor care-i ascultau, cu excepția imamului, care putea încă să-i urmărească".

Orașul, populat de grupuri diferite ca origine, apărea ca o suprapunere de cartiere. Exista chiar un cartier al creștinilor, numit El Kanissa. Ruinele actuale ne ajută să ne formăm o imagine a lui: o întindere nord-sud de 700 pînă la 800 metri, importante urme de lucrări hidraulice, castele de apă și fîntîni publice. Casele au un plan tipic algerian: curte centrală, încadrată de camere. Locuințele sînt despărțite de străduțe înguste. Orașul era înconjurat în întregime de metereze care mai existau în veacul XV, cum notează călătorul arab Leon Africanul, în lucrarea sa *Descrierea Africii*.

Tahert nu a fost numai un oraș comercial și intelectual, ci și o fortăreață. Al Bekri ne reamintește prezicerea neliniștitoare a lui Abderahman Ibn Rostem: „Iată un oraș unde sîngele nu va înceta să curgă și unde războiul va fi permanent prezent". În timpul celor 130 ani de existență, orașul a fost zguduit de numeroase războaie civile. Chiar și imamul și-a construit o locuință fortificată, „citadela necucerită", despre care vorbește Al Bekri, unde putea să-și instaleze o garnizoană. Această fortăreață, înălțată în sec. XI, semăna cu castelele siriane.

Resturile ceramice ne oferă cîteva indicii despre civilizația Tahertului: olărie, mai ales vase, ulcioare sau străchini, capace pentru jgheaburi, care dovedesc existența atelierelor de ceramică. Au fost găsite, de asemenea, cîteva piese emailate: obiecte simple, construite solid, fără decorații. Toate acestea exprimă bine austeritatea puritană, caracteristica esențială a imamilor.

Legendă poleită cu aur

Imamul avea putere mai mare decît un rege. Declara război musulmanilor care nu vroiau să-și îndrepte greșeala, păgînilor care refuzau islamul, evreilor și creștinilor care nu vroiau să plătească djizye [impozitul]. În calitatea lui de judecător suprem, la el apelau toți oprimații. El era apărătorul credinței împotriva dizidenților și juca rolul cel mai important în disputele teologice. Numea și revoca pe guvernatorii de provincii și dispunea după bunul său plac de vistierie. Trebuia să guverneze în conformitate cu legea, adică aplicînd strict Cîranul. Decădea din funcție dacă se îndepărta de această cale; șeicii, cititori ai Coranului și teologi învățați, erau singurii în măsură să aprecieze dacă

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1979.

[2] Imam = șef suprem al unui stat feudal-teocratic arab, deținător al puterii religioase, politice și militare.

[3] Nume dat de arheologi, în Orientul apropiat, colinelor artificiale formate de ruinele suprapuse ale diverselor locuiri succedate în același spațiu, vreme de mai multe milenii.

a părăsit această cale și puteau să-l revoce. De asemenea, imamul trebuia să conducă cu acordul șeicilor. În Tahert, viața imamilor constituia o adevărată legendă poleită cu aur.

Personalitatea imamului a jucat un mare rol în acest stat teocratic. În afara celui mai celebru dintre ei, Ibn Rostem, a cărui autoritate era recunoscută pînă în Irak, trebuie amintit Mahomed ben Felah, autor a numeroase lucrări de teologie, care a condus Tahertul vreme de 40 ani. „Poarta casei sale a început să fie privită ca poarta unei moschei, se veghea în împrejurimi, unii se rugau, alții citeau Coranul, învățînd științele divine și profane". Fiul său, Yusef, a guvernat paisprezece ani și a scris numeroase cărți despre jurisprudență. Al cincilea imam, Abu Yaqdhàan, a rămas celebru pentru ascetismul și spiritul său justițiar. „El se așeza în fața porții moscheii, pentru a asculta pe oricine dorea să-i adreseze o plîngere".

Tahertul a atins apogeul dezvoltării lui în vremea guvernării lui Aflah ben Abed el Wahab (823-871), care „a construit castele, a pus să fie făcută o poartă de fier și a introdus farfurii mari pentru a da mîncare poporului... In afara orașului se vedeau castele și ferme, în timp ce cursurile de apă erau regularizate". La mijlocul veacului IX, orașul a atins cea mai mare întindere.

Regatul Tahert nu acoperea întregul teritoriu al Algeriei de azi. În centru, triburile și-au păstrat o puternică identitate, scăpînd de sub controlul puterii, la fel ca și cele din est, conduse de aglabizi sau cele din vest, conduse de idrisizi[1]. Dăcă sînt menționați cîțiva amiri (agenți ai puterii centrale), cel mai adesea cu funcții militare de comandă, fiind controlați direct de la Kairuan, personajele cele mai importante erau așa-numiții wali, cum ar fi cel care își avea reședința în centrul regiunii Zab, la Tobna. Trebuie menționată independența a numeroase grupuri față de aglabizi.

Cîmpiile înalte din zona Constantine constituiau pentru aglabizii din Kairuan un fel de marcă, o provincie militară care se întindea pe aproape 300 kilometri. Zabul era o regiune vastă din care făcea parte vechiul oraș Baghai și unde locuiau triburi aparținînd armatei, perși originari din Khorasan și autohtoni, nearabi, descendenți ai romanilor. Orașul Mila, de pildă, era prosper și puternic, datorită celor două citadele ale sale. Litoralul, cu porturile Jijel, Kal'at al Khattab, Skikda, constituia o regiune bine cultivată, bogată în arbori și fructe. Setif, Belezma, Magaus, Wakkara, fortărețele de la Bardjalus, Talma, Djaizur, Adja, Arba erau principalele așezări ale regiunii.

Dar în Tahert, centru religios, unde se ascuțise spiritul de controversă, oraș prosper, cu un negoț înfloritor, imamii, adînciți în studii și rugăciuni, au sfîrșit prin a nu se mai gîndi la război și au neglijat întreținerea armatei. Astfel, cînd au apărut oștile dușmane, ei au fost incapabili să apere Capitala și țara. Cei care au putut să scape au fugit spre deșert, stabilindu-se în apropiere de Urgala și la Sedrata. Ruinele (moschei, case, decor sculptat) atestă moștenirea Tahertului. ■

Prezentare și traducere
Eugen DENIZE

[1] Aglabizii și idrisizii sînt dinastii care au condus state din nordul Africii, desprinse din califatul abbasid. Aglabizii (800-909), care au avut capitala la Kairuan (în Tunisia), au stăpînit teritorii din actualele state Tunisia, Libia și Algeria, iar idrisizii (788-985), cu capitala la Oulila (la est de Rabat), apoi la Fès, au stăpînit teritorii din actualele state Maroc și Algeria.

CARȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **ROMÂNIA CONTEMPORANĂ** *(sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; cu un cuvînt înainte de* **Ion Popescu-Puțuri;** *coordonator:* **Gheorghe Surpat).**

Editura politică, București, 1988, 529 pp., 35 lei: *o imagine de ansamblu a înfăptuirilor revoluționare petrecute în societatea românească în deceniile care au trecut de la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, epocă de grandioase transformări pe plan economic, social, politic și cultural a întregii țări.*

● **INDEPENDENȚĂ, NEALINIERE, PACE. MOMENTE ȘI SEMNIFICAȚII ALE UNEI MIȘCĂRI ISTORICE A SECOLULUI XX** *(autori:* **Gheorghe Sprințeroiu, Eugen Preda, Ion Mielciolu, Ana Budura, Petre Tănăsie, Cristian Popișteanu—***coordonator,* **Constantin Botoran, Ștefan Năstăsescu, Costin Murgescu).**

Editura politică, București, 1989, 311 pp., 18 lei: *lucrare consacrată rolului României socialiste în viața internațională contemporană, relațiilor sale cu statele nealiniate, istoricului mișcării de nealiniere și activității diplomatice desfășurate de țările care o alcătuiesc.*

● **Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu — L'OPINION PUBLIQUE INTERNATIONALE ET LE PROBLÈME DE L'UNITÉ NATIONALE ET POLITIQUE DES ROUMAINS.**

Editura Academiei R.S. România, București, 1988, 210 pp., 19,50 lei: *versiunea franceză a lucrării* Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitatea națională.

● **STATUL NAȚIONAL ROMÂN — FACTOR ESENȚIAL AL PROGRESULUI SOCIAL** *(coordonator: prof. univ. dr.* **Ovidiu Trăznea).**

Editura militară, București, 1988, 254 pp., 12, 50 lei: *culegere de studii privind lupta poporului român pentru unitate național-statală, rolul statului socialist în prezent și în perspectivă.*

AVUȚIILE BENGALULUI — LA LONDRA

JAWAHARLAL NEHRU

Numele lui Jawaharlal Nehru[1] este bine cunoscut cititorilor revistei noastre (nr. 10/1980, 3/1983, 4/1984, 2/1985, 12/1988). Centenarul nașterii sale (14 noiembrie 1989) a proiectat din nou în actualitate rolul lui eminent în istoria Indiei ultimului secol. În toate lucrările sale (Privire asupra istoriei universale, Descoperirea Indiei, Autobiografie **etc.), Nehru a manifestat o pasiune constantă pentru istorie, în general, și pentru istoria Indiei, în special.**

Redăm cîteva pagini **— cu titlul și subtitlurile redacției** Magazin istoric **— din lucrarea sa** Descoperirea Indiei, **scrisă „în închisoarea Ahmadnagar, într-un interval de cinci luni, din aprilie pînă în septembrie 1944", cum mărturisește autorul, în prefața cărții, apărută și în românește.**

Victime, cu zecile de milioane

Principala îndeletnicire a Companiei britanice a Indiilor orientale[2], în primii ei ani de existență, de fapt principalul scop pentru care fusese creată, consta în furnizarea de mărfuri industriale, textile etc. indiene, precum și de mirodenii și alte mărfuri din Orient în Europa, unde acestea aveau mare căutare. Odată cu dezvoltarea tehnicii producției industriale în Anglia, acolo a apărut o clasă nouă, clasa capitaliștilor industriali, care cereau schimbarea acestei politici. Piața engleză trebuia să se închidă pentru mărfurile indiene, iar cea indiană să se deschidă pentru fabricatele engleze.

Sub influența acestei noi clase, Parlamentul britanic a început să manifeste un interes deosebit pentru India și pentru activitatea Companiei engleze a Indiilor orientale. În primul rînd, s-a interzis, pe cale legislativă, accesul mărfurilor indiene în Anglia și, întrucît Compania Indiilor orientale deținea monopolul asupra exportului din India, această îngrădire a influențat și alte piețe străine. Au urmat încercări energice de a stînjeni și de a înăbuși industria indiană, prin diferite măsuri și taxe vamale interne, care împiedicau circulația mărfurilor indiene, chiar și în interiorul țării. În același timp, mărfurile engleze se puteau importa liber în India.

Industria textilă a Indiei a decăzut total, ceea ce a afectat un imens număr de țesători și meseriași. În Bengal și Bihar acest proces s-a desfășurat cu rapiditate; în alte regiuni a evoluat treptat, pe măsură ce se extindeau dominația britanică și construcția de căi ferate. El a continuat în tot cursul secolului XIX, distrugînd în același timp și celelalte ramuri industriale vechi: construcțiile navale, prelucrarea metalelor, fabricarea sticlei, industria hîrtiei și numeroase meserii.

Pînă la un anumit grad procesul era inevitabil, deoarece vechea producție stătea în calea noii tehnici industriale.

---

[1] Lider al Partidului Congresul Național Indian, alături de Gandhi, secretar general și președinte al acestui partid în mai multe rînduri, Nehru a fost investit la 15 august 1947 în funcția de premier, pe care a exercitat-o vreme de 17 ani, pînă în ziua morții sale, 26 mai 1964. După dispariția lui, în fruntea guvernului central de la Delhi s-a aflat — tot vreme de 17 ani — fiica sa Indira Gandhi (1966-1977 și 1979-1984), iar din 1984 prim-ministru al Republicii India este fiul Indirei Gandhi, Rajiv Gandhi.

[2] Companie de comerț fondată în 1599 și investită, la 31 decembrie 1600, de regina Elisabeta I cu o cartă ce îi conferea monopolul comerțului cu Indiile orientale. După ce a încercat fără succes să smulgă olandezilor monopolul comerțului cu mirodenii în Indonezia, Compania s-a concentrat, începînd cu anul 1623, asupra Indiei, unde a fondat factoriile de la Masulipatam, Pettapoli, în golful Bengal, și de la Surat. Apoi ea s-a stabilit la Madras, Bombay și Calcutta. Scindată în 1698, Compania a fost reunificată în 1708, iar victoriile lui Clive, în timpul Războiului de 7 ani, i-au permis să distrugă puterea Companiei franceze rivale (fondată în 1664 de Colbert). Monopolul comercial al Companiei a fost abolit în 1813 de lordul Liverpool, iar după răscoala șipailor din 1857 (*Magazin istoric*, nr. 2/1976), India a trecut direct sub autoritatea Coroanei britanice.

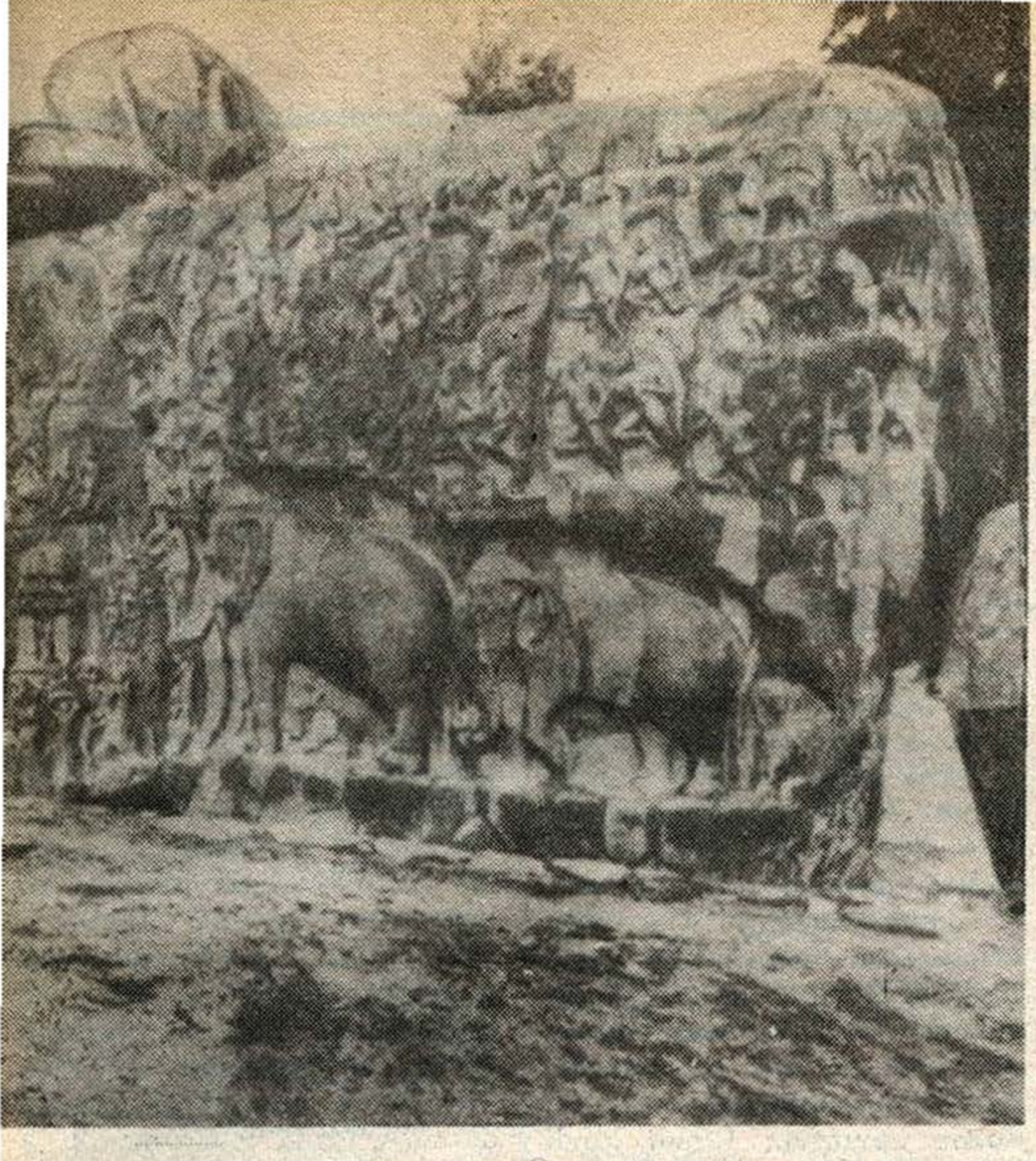

Străveche artă indiană în piatră

Însă el era accelerat de presiunea economică și politică, iar încercări de a se aplica tehnica nouă în India nu s-au făcut. Dimpotrivă, s-au depus toate eforturile pentru a se împiedica introducerea tehnicii noi. Astfel a fost oprită dezvoltarea economică a Indiei și s-a curmat evoluția unor noi ramuri ale industriei. Mașini nu puteau fi importate în India. S-a creat un gol, care s-a putut umple numai cu mărfuri engleze și care a dus la o creștere rapidă a șomajului și a mizeriei. Un caz clasic pentru economia colonială contemporană: India s-a transformat într-o colonie agrară a Angliei industriale, căreia îi furniza materii prime și îi asigura o piață de desfacere pentru mărfurile sale industriale.

Lichidarea clasei meseriașilor a provocat un șomaj cumplit. Ce să facă acum zecile de milioane de oameni ocupați pînă atunci în industrie și în producție? Încotro să o ia? Vechea lor profesiune le era închisă, calea spre o profesiune nouă — tăiată. Puteau, desigur, să moară; această ieșire din orice situație insuportabilă este întotdeauna deschisă. Și, într-adevăr, ei au murit. Cu zecile de milioane. Lordul Bentinck, guvernator general al Indiei[1], raporta în 1834: „Cu greu se poate găsi în istoria comerțului ceva analog acestei catastrofe. Cîmpiile Indiei sînt acoperite cu oseminte le țesătorilor".

O diagramă tragică

Compania britanică a Indiilor orientale a obținut autorizația de a deschide factorii în Surat, la începutul veacului XVII. Cîțiva ani mai tîrziu, ea a cumpărat o întindere de pămînt la sud și a întemeiat Madrasul. În 1662, insula Bombay a fost oferită de Portugalia ca zestre regelui englez Carol II[2], iar el a predat-o Companiei britanice a Indiilor orientale. În 1690 a fost întemeiat orașul Calcutta. Așadar, spre sfîrșitul sec. XVII, englezii au cucerit o serie de puncte de sprijin în India și au creat cîteva capete de pod pe coasta Indiei. Ei au înaintat încet spre interiorul țării.

Bătălia de la Plassey, din 1757, a pus pentru prima oară sub controlul lor un teritoriu întins. În decurs de cîțiva ani, au subjugat Bengalul, Biharul și Orissa, precum și coasta de est a Indiei. Următoarea mișcare importantă în această ofensivă s-a produs peste 40 ani, la începutul veacului XIX. Aceasta i-a adus pe englezi la porțile orașului Delhi. A treia mare ofensivă a avut loc în urma ultimei înfrîngeri a marathilor, în 1818[3]; cea de-a patra — în 1849, după războaiele cu sikhii[4] — a desăvîrșit cucerirea Indiei.

Așadar, englezii se află în orașul Madras de peste 300 ani, ei guvernează Bengalul, Biharul etc. de 187 ani, ei și-au întins dominația asupra sudului acum 145 ani; ei s au consolidat în Provinciile unite (cum li se spune azi), în India centrală și în cea de vest cu aproximativ 125 ani în urmă și au pătruns în Punjab acum 95 ani (aceste rînduri sînt scrise în iunie 1944).

Regiunile Indiei aflate cel mai mult sub stăpînirea engle-

---

[1] Lordul William Cavendish Bentinck (1774-1839) a fost guvernator al Madrasului (1803-1807), apoi al Bengalului (1827), iar în 1833 a devenit primul guvernator general al Indiei. Administrația sa a adus acestei țări linii de comunicație interne și reforme educaționale, întreprinse cu ajutorul lui Thomas Macaulay (*Magazin istoric*, nr. 2/1989).

[2] Insula intrase în dota Caterinei de Braganza, soția lui Carol II.

[3] În acel an a avut loc al treilea și ultimul război anglo marath, în urma căruia principatele marathe (care ocupau centrul și vestul Dekkanului) au fost definitiv înfrînte. Primele două conflicte, soldate tot cu eșecuri pentru marați, datau din anii 1802-1805.

[4] În urma războiului angl.-sikh, din 1845-1846, încheiat cu înfrîngerea sikhilor, statul Punjab a fost transformat în stat vasal. Trei ani mai tîrziu, a avut loc o puternică răscoală a sikhilor, în care trupele acestora au fost decisiv înfrînte de englezi (februarie 1849), în bătălia de la Gujarat. Între uriașele prăzi luate de englezi s-a aflat și celebrul diamant „Koh-i-Noor" = muntele luminii (*Magazin istoric*, nr. 10/1982).

zilor sînt în prezent cele mai sărace. Se poate alcătui chiar o diagramă originală, pentru a arăta legătura strînsă dintre durata dominației engleze și creșterea permanentă a sărăciei acestor regiuni. Cîteva orașe mari și regiuni industriale noi nu pot influența în mod esențial această concluzie. Caracteristică în această privință este situația maselor populare în ansamblu. Este dincolo de orice îndoială că cele mai sărace regiuni ale Indiei sînt Bengalul, Biharul, Orissa și o parte din președinția Madras; situația cea mai bună și nivelul cel mai ridicat de trai al maselor este în Punjab. Înainte de venirea englezilor, Bengalul a fost, fără discuție, o provincie foarte bogată și înfloritoare[1].

Pot exista multe cauze prin care se explică aceste contraste și particularități. Dar nu trebuie să scăpăm din vedere faptul că Bengalul, altădată atît de bogat și de înfloritor, este astăzi — după 187 ani de dominație engleză — însoțită, după cum ni se spune, de încercări energice întreprinse de englezi de a îmbunătăți condițiile de viață și de a învăța poporul arta autoguvernării —, o masă jalnică de oameni săraci, flămînzi, printre care moartea face ravagii.

50 ani fără concurenți

Bengalul a fost primul care a simțit din plin dominația engleză în India. Edward Thompson și G.T. Garratt, istorici englezi ai Indiei, ne povestesc că „pasiunea pentru aur, care nu-și are egal din vremurile psihozei ce cuprinsese pe spanioli în timpul lui Cortes și Pizzarro[2], a pus stăpînire pe sufletul englezilor. Bengalului, în special, nu i-a fost sortit să aibă pace pînă cînd n-a fost stoarsă din el ultima picătură de sînge". „Răspunderea pentru monstruoasa lipsă de principialitate financiară a comportării englezilor în India, în decursul multor ani, consecutiv, cade într-o mare măsură asupra lui Clive"[3].

Acest Clive, a cărui statuie se înalță acum în fața intrării în Departamentul pentru treburile Indiei din Londra, a fost un mare constructor al imperiului. A practicat un jaf fățiș. „Pomul cu roade de aur" a fost scuturat iarăși și iarăși. Tîlhăria fățișă a luat treptat forma exploatării legalizate, care, deși nu mai era atît de vădită, devenise, în realitate, și mai groaznică. Corupția, venalitatea, nepotismul, violența și lăcomia acestor prime generații de guvernanți englezi ai Indiei au fost de neînchipuit. Este semnificativ că unul dintre cuvintele limbii hindi trecut în limba engleză este cuvîntul „tîlhărie" *(loot)*. Sir Edward Thompson scrie următoarele despre Bengal, dar ele nu se referă numai la Bengal: „Îmi amintesc de prima perioadă a istoriei Indiei britanice, care constituie, probabil, un record mondial de îmbogățire prin mijloace necinstite".

Rezultatul tuturor acestor fenomene a fost, chiar de la început, foametea din 1770, de pe urma căreia a pierit peste o treime din populația Bengalului și a Biharului. Dar toate acestea s-au făcut în numele progresului, și Bengalul poate fi mîndru de faptul că a contribuit într-o măsură considerabilă la nașterea revoluției industriale din Anglia[4]. Curînd după Plassey, avuțiile jefuite din Bengal au început să sosească la Londra, și efectul s-a arătat aproape imediat, deoarece toate autoritățile în materie recunosc că „revoluția industrială" a început în 1770... Bătălia de la Plassey a avut loc în 1757 și schimbările au urmat, pare-se, cu o rapiditate inegalabilă". În 1760 a apărut suveica mecanică, iar cărbunele a început să înlocuiască lemnul la topirea metalelor. În 1765 Hargreaws a inventat mașina de tors, în 1779 Crompton a creat mașina automată de filat, în 1785 Cartwright a obținut patenta pentru războiul mecanic, iar în 1799 Watt și-a pus la punct mașina cu aburi...

Dar, cu toate că pe vremea aceea aceste mașini au constituit un mijloc pentru o circulație accelerată, ele n-au fost cauza acestei accelerări. Invențiile, ele însele, sînt pasive..., ele așteaptă acumularea unei suficiente rezerve de forțe care să fie capabile să le pună în funcțiune. Această rezervă trebuie să ia întotdeauna forma de bani, și anume de bani aflați în circulație, iar nu de capital mort. Înainte de afluxul bogăției indiene și de lărgirea creditului, care a urmat după aceasta, nu au existat forțe suficiente pentru acest scop... Este probabil că de la facerea lumii încoace nici un fel de investiții n-au adus profituri atît de mari ca jefuirea Indiei, deoarece timp de aproape cincizeci de ani Marea Britanie n-a avut acolo concurenți. ■

---

[1] Începînd de la sfîrșitul sec. XIV, Bengalul a avut o dinastie conducătoare strălucitoare, care a înfrumusețat capitala, Gaur, și a protejat literatura și artele. Atunci au fost traduse în bengali epopeile *Ramayana* și *Mahabharata*. În 1576, împăratul mogul Akbar a înglobat Bengalul în Imperiul mogul, iar de prin anii 1620 Compania engleză a Indiilor orientale a început să fondeze acolo factorii.

[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1973.

[3] Baronul britanic Robert Clive (of Plassey — 1725-1774) a intrat în Compania Indiilor orientale la Madras, ca administrator, în 1743. După o scurtă ședere în țară, a revenit în India (în 1755), ca guvernator al fortului St. David, la Madras. La 23 iunie 1757, în bătălia de la Plassey, englezii, sub conducerea lui Clive, au înfrînt armata nababului Siraj-ud-Daula și au pătruns în Bengal (a cărui cucerire au încheiat-o în 1764). În 1760, Clive s-a întors din India triumfător și încărcat de onoruri. Deținînd o avere enormă, și-a permis să cumpere jumătate din locurile electorale din comitatul Shropshire. În 1764 a devenit guvernator și comandant-șef al provinciei Bengal, calitate în care a întreprins o serie de reforme în domeniul administrației civile și militare, dezvoltînd considerabil forțele autohtone (șipaii). Cînd a părăsit definitiv India, Clive deținea o mare avere, ceea ce i-a adus numeroși dușmani. Aceștia i-au pus la îndoială onestitatea mijloacelor prin care reușise să-și adune bogățiile, l-au supus la numeroase anchete, în urma cărora Clive a devenit toxicoman și, probabil, s-a sinucis. Fiul său cel mare, Edward (1754-1839), a fost și el guvernator al Madrasului, între anii 1798 și 1804.

[4] *Magazin istoric*, nr. 9/1979.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT!

Nu uitaţi să reînnoiţi abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum ştiţi, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poştale şi la toţi factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc. de la oraşe şi sate.

Precizăm că preţul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poştală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primeşte revista la locul de muncă.

GUTINUL

DUMITRU LENGEL, din Baia Mare, după ce ne relatează faptul că, şi în oraşul său, Magazin istoric este mult căutat şi citit cu pasiune, ne trimite cîteva date referitoare la prima publicaţie românească din Maramureş, Gutinul, care a apărut între 22 martie 1889 şi 14 martie 1890. Publicaţia milita pentru propăşirea culturală a populaţiei româneşti, pentru stimularea creaţiei literare şi artistice proprii. O atenţie deosebită se acorda folclorului, în paginile publicaţiei semnînd folclorişti de prestigiu ai vremii, cum au fost I. Pop Reteganul şi Petre Dulfu. S-au publicat, de asemenea, traduceri din Puşkin, Turghenîev, J.J. Rousseau, A. Daudet, Herder. „Gutinul — consemnează Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900, Bucureşti, 1979 — a însemnat o perioadă de vie activitate patriotică şi culturală într-o zonă a Transilvaniei în care, pînă la apariţia acestei reviste, nu se tipărise nici o publicaţie periodică în limba română".

DORINŢA

TRAIAN D. GHINESCU, din Ploieşti: În urma participării la concursul 1918-1988. Unirea cea Mare — arc peste timp, am avut surpriza şi bucuria de a mă afla pe lista cîştigătorilor, cu un abonament la Magazin istoric pe 6 luni, revistă a cărei colecţie completă o am de la primul ei număr, apărut în aprilie 1967.

Doresc ca abonamentul meu să fie trimis cercului de istorie de la şcoala cu clasele I-VIII din satul Corlăteşti, com. Berceni, jud. Prahova, şcoală unde am funcţionat ca învăţător timp de 33 ani.

Felicitări cititorului nostru ploieştean pentru frumosul său semn de preţuire a istoriei şi a revistei noastre.

ECOURI

Primim de la cititorul AUGUSTIN SURDU, din satul Cornești, com. Adămuș, jud. Mureș: Vă mulțumesc pentru publicarea în cadrul acestei rubrici din nr. 1/1989 a numelor ostașilor eroi din Divizia 9 infanterie căzuți în luptele pentru eliberarea satului nostru la începutul lunii septembrie 1944. Am primit de-acum scrisori din partea rudelor celor jertfiți pentru patrie.

Adresez — continuă cititorul nostru — felicitări celor care organizează și conduc cercuri de istorie în întreprinderi, instituții, școli, licee, facultăți etc. (care am văzut că participă în mod constant la concursurile revistei). În mod deosebit se cuvin felicitări cadrelor didactice care îndrumă activitatea elevilor în cadrul acestor cercuri.

În încheierea scrisorii, cititorul nostru recomandă reeditarea unor volume din colecția Memorii de război, propunere pe care îl sugerăm s-o facă direct Editurii militare, din București, care a inițiat și publică această colecție.

CALENDAR

Citind în nr. 7/1989 despre noul calendar introdus în Franța în timpul Revoluției franceze, AUROR IONESCU, din București, ne solicită cîteva informații suplimentare.

Elaborarea noului calendar s-a făcut de o comisie prezidată de Gilbert Romm, din care făceau parte matematicienii Lag ange, Lalande, Monge. Anul a fost împărțit în 12 luni, grupate în patru anotimpuri, fiecare lună avînd cîte 30 zile. La sfîrșitul anului se adăugau 5 sau 6 zile suplimentare. Fiecare lună avea trei decade de cîte 10 zile, ziua — 10 ore, ora — 100 minute iar minutul — 100 secunde. Zilele de repaus erau 1, 10, 20, 30 ale fiecărei luni și cele 5 sau 6 zile suplimentare. Calendarul Revoluției franceze a fost utilizat de la 22 septembrie 1702 pînă la 31 decembrie 1805. El a mai fost folosit în timpul Comunei din Paris, între 18 martie și 28 mai 1871.

Denumirile lunilor calendarului Revoluției franceze erau următoarele: vendémiaire (culesul viilor), brumaire (brumele), frimaire (înghețurile), nivôse (ninsorile), pluviôse (ploile), ventôse (vînturile), germinal (încolțirea), florcal (înflorirea), prairial (pășunatul), messidor (secerișul), thermidor (canicula), fructidor (fructele).

Demn de menționat e faptul că și denumirile populare ale lunilor din calendarul românesc actual — mult mai vechi decît cele din timpul Revoluției franceze — sînt date tot după fenomenele naturale caracteristice lunilor respective. Iată-le: ianuarie — cărindar, gerar; februarie — făurar; martie — mărțișor, germenariu; aprilie — prier; mai — florar; iunie — cireșar; iulie — cuptor; august — gustar, măsălar; septembrie — răpciune, vinicer; octombrie — brumărel; noiembrie — brumar; decembrie — andrea, îndrea.

NU LA NOI

LUCICA PETRE, din Oltenița; DĂNUȚ PAULESCU, din Timișoara: Pentru procurarea lucrărilor solicitate — unele dintre ele prezentate de noi în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție — adresați-vă întreprinderii de difuzare a cărții, Librăria „Cartea prin poștă", Calea Moșilor, nr. 62-68, sectorul 3, București, Cod 70 043.

PLANURI

AUREL VASILESCU, din București, ne cere nouă date despre nefastul acord de la München. Iată ce aflăm dintr-un articol publicat în ziarul International Herald Tribune, din 24-25 septembrie 1988 și consacrat consecințelor acordului de la München, din septembrie 1938: În august 1939, Hitler declară: „Cînd, după München, am putut examina puterea militară a Cehoslovaciei din interior, imaginea pe care am obținut-o ne-a neliniștit foarte mult; trecusem printr-o mare primejdie. Planul pregătit de generalii cehi era formidabil". Ceea ce el nu a știut, dar au aflat istoricii mult mai tîrziu, era faptul că exista în cadrul OKW (Comandamentul suprem al armatei germane) un plan pus la cale de o serie de ofițeri superiori pentru arestarea lui Hitler, în cazul în care Cehoslovacia s-ar fi opus invaziei.

Tot în același număr al ziarului amintit, aflăm că Marcel Ophuls — cel care a realizat acum 20 ani un film despre francezii care au acceptat să colaboreze cu naziștii — a terminat un documentar despre Klaus Barbie. Intitulat Hotel Terminus. Klaus Barbie, viața și vremea sa, filmul durează patru ore și 27 minute.

ANI

Doi cititori, GHEORGHE GH. CRIȘAN, din Brașov, și D N NICULESCU, din Ploiești, ne semnalează două date eronate în ultimele numere ale revistei: publicația România, a lui B.P. Hasdeu, a apărut la 18 noiembrie 1858 (nu 1859, cum se scrie în nr. 1/1989, p. 30), iar William Pitt s-a născut în 1759 (nu 1769, cum se afirmă în nr. 3/1989, p. 61).

Mulțumim amîndurora corespondenții pentru rectificările făcute.

CONTENTS (Romanian History) I. Popescu-Puțuri The Romanian Communist Party—the Party of Romania's History and Future (II) ● M. Mușat, I. Ardeleanu The XIVth Congress of the Romanian Communist Party — a Historical Event ● C. Bodea R.W. Seton-Watson and the Romanian's National Unity ● Nicolae Bălcescu — Correspondence ● Gh. David The Carpathians in the Romanian History ● G. Custurea The Medgidia Monetary Treasure ● R.R. Rosetti 1939. Diary (II) ● Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — Writer and Politician (V)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Popescu-Puțuri Le Parti Communiste Roumain — le parti de l'histoire et de l'avenir de la Roumanie (II) ● M. Mușat, I. Ardeleanu Le XIVe Congrès du Parti Communiste Roumain — un événement historique ● C. Bodea R.W. Seton-Watson et l'unité nationale des Roumains ● Nicolae Bălcescu — Correspondance ● Gh. David Les Carpates dans l' histoire roumaine ● G. Custurea Le trésor monétaire de Medgidia ● R.R. Rosetti 1939. Journal politique (II) ● Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — écrivain et homme politique (V)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Попеску-Пупурь Румынская Коммунистическая Партия — партия истории и будущего Румынии (II) ● М. Мушат, И. Арделяну XIV Съезд Румынской Коммунистической Партии — историческое событие ● К. Бодя Р.В. Сетон-Ватсон и национальное единство румын ● Николае Бэлческу — переписка ● Г. Давид Карпаты в румынской истории ● Г. Кустуря-Меджидийское сокровище монет ● Р.Р. Росетти 1939. Дневник (II) ● З. Орня Константин Стере (1865-1936) — писатель и политический деятель (V)

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Popescu-Puțuri Die Rumänische Kommunistische Partei — eine Partei der Geschichte und Zukunft Rumäniens (II) ● M. Mușat, I. Ardeleanu Der XIV. Parteitag der Rumänischen Kommunistischen Partei — ein geschichtliches Ereignis ● C. Bodea R.W. Seton-Watson und die nationale Einheit der Rumänen ● Nicolae Bălcescu — Briefwechsel ● Gh. David Die Karpaten in der rumänischen Geschichte ● G. Custurea Der Münzenschatz von Medgidia ● R.R. Rosetti 1939. Tagebuch (II) ● Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — Schriftsteller und Politiker (V)

SUMARIO (Historia rumana) I. Popescu-Puțuri El Partido Comunista Rumano — partido de la historia y del futuro de Rumania (II) ● M. Mușat, I. Ardeleanu El XIVº Congreso del Partido Comunista Rumano — un acontecimiento histórico ● C. Bodea R.W. Seton-Watson y la unidad nacional de los rumanos ● Nicolae Bălcescu — epistolario ● Gh. David Los Cárpatos en la historia rumana ● G. Custurea El tesoro monetario de Medgidia ● R.R. Rosetti 1939. Diario (II) ● Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — escritor y hombre politico (V)

COPERTELE NOASTRE

① ④ Congresul XIV al Partidului Comunist Român — Congresul victoriei socialiste, al independenței depline, economice și politice, a României

② ③ Eroicele lupte împotriva dominației străine, pentru progres, libertate și independență purtate de poporul român de-a lungul istoriei sale mutimilenare — generos subiect de inspirație artistică; în imagine, detalii din fresca intitulată **Lupta pentru independență a poporului român**, expusă la Muzeul Militar Central

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

ABONAMENTE : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427

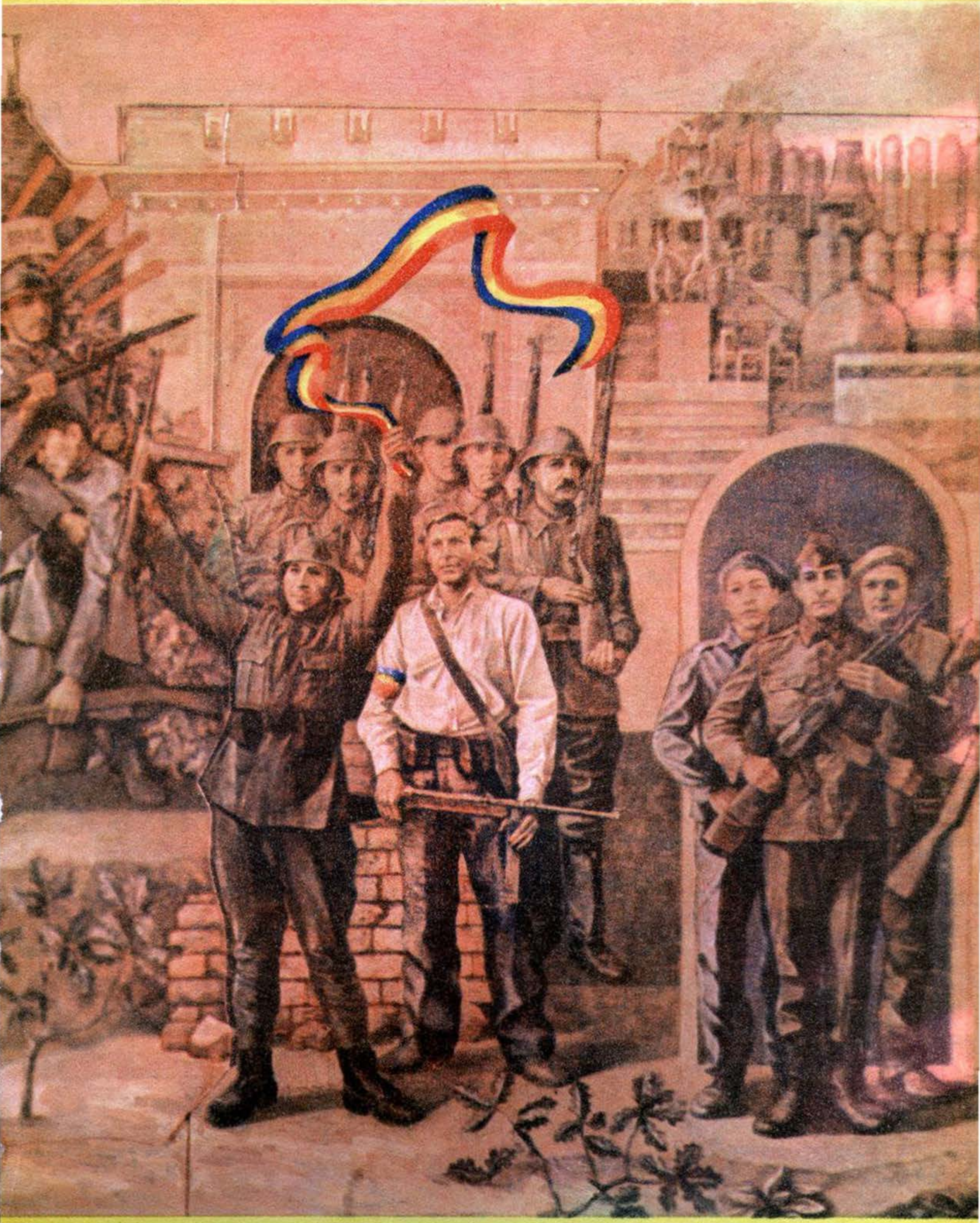

PCR